

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Jakub Sedlák

Neonacistická pravice v České republice - nová vlna?

The Neo-nazi Right in the Czech Republic- The New Wave?

Praha 2010

vedoucí práce: PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Prohlášení o autorství práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Neonacistická pravice v České republice - nová vlna?“ vypracoval samostatně a použil jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Praze 2010

.....

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval: PhDr. Janu Burešovi, Ph.D. Zejména za trpělivost s mým způsobem práce.

Anotace

Tématem mé práce je ideologická a politická transformace české neonacistické pravice do stranické rodiny populistická radikální pravice. To vše v kontextu studie Cas Mudde The Populist Radical Right in Europe. Nejprve zanalyzuji celkový vývoj populistické radikální pravice a její ideové znaky. V druhé části přistoupím k analýze vybraných subjektů, které jsou s neonacistickou pravicí spojovány, primárně Dělnickou stranou sociální spravedlnosti (DSSS).

Klíčová slova: neonacistická pravice, stará extrémní pravice, populistická radikální pravice, Dělnická strana, Dělnická strana sociální spravedlnosti

Annotation

In my work I would like aim to ideological and political transformation of Czech neo-Nazi right to “Populist radical right party” family. All in the context of Cas Mudde’s work: The Populist Radical Right in Europe. Firstly I analysed the evolution of populist radical right and its ideological core. The second part contains the analysis of selected groups, linked with nazi-right. In particular Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS).

Key words: neo-Nazi right, old extreme right, populist radical right, Labour Party, Labour Party of Social justice

Obsah

Seznam zkratk.....	7
Úvod.....	8
1. Metodologické vymezení práce.....	9
2. Další nový začátek? Uvedení do problematiky.....	10
3. Populistická radikální pravice.....	13
3.1 Vznik a jeho příčiny.....	13
3.2 Tichá kontrarevoluce, pravolevá osa a konec velkých vyprávění ve vztahu k PRP.....	15
3.3 Strukturální změna kapitalismu, demontáž welfare state, nové problémy a hrozby.....	19
3.4 Populistický apel jako krize zastupitelské demokracie? Krize (nejenom) důvěry.....	20
3.5 Od neoliberalismu k rasismu (?).....	24
3.6 Současnost.....	28
4. Ideové znaky radikální a extrémní pravice.....	30
5. Elektorát PRP.....	34
6.. Západní PRP a její východní protějšky.....	40
6.1 Geneze RP - hospodářské a sociální okolnosti postkomunistické transformace.....	47
6.2 Ekonomika.....	52
6.3 Typ komunistického režim a jeho odkazu.....	55
6.4 Základní difference mezi radikální pravicí.....	57
7. Muddeho pojetí PRP.....	60
7.1 Klíčové znaky PRP.....	61
7.2 Hranice mezi radikálně populistickou pravicí a ostatními stranickými rodinami.....	62
7.3 Ideologie PRP.....	64
7.4 Hospodářská politika PRP.....	72
8 Ideologie a programy DS, DSSS, NO, AN.....	75

8.1 Ideologie DS.....	75
8.2 Ideologie NO, AN.....	83
8.3 Program DSSS.....	89
8.4 Celkové shrnutí programových požadavků DSSS.....	98
8.5 Analýza stranických prohlášení a tisku.....	99
9. DSSS jako PRP?.....	100
10. Závěr.....	103
Seznam použitých zdrojů.....	103

Seznam zkratk

AN – Autonomní nacionalisté

BZÖ – Bündnis Zukunft Österreich (Aliance pro budoucnost Rakouska, Rakousko)

DM – Dělnická mládež

DS– Dělnická strana

DSSS– Dělnická strana sociální spravedlnosti

FN Front National (Národní Fronta, Francie)

FPÖ – Freiheitliche Partei Österreichs (Svobodná strana Rakouska, Rakousko)

LN – Lega Nord (Liga severu, Itálie)

MSI – Movimento Sociale Italiano (Italské sociální hnutí, Itálie)

NO – Národní odpor

NPD – Nationaldemokratische Partei Deutschlands (Národnědemokratická strana Německa, Německo)

NSS – Nejvyšší správní soud

PRP– Populistická radikální pravice

PVV– Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (Strana svobody a pokroku, Nizozemí)

RP–Radikální pravice

REP – Die Republikaner (Republikáni, Německo)

SSO – Strana svobodných občanů

Úvod

Otázka, která mě zajímá zní, zda se DSSS přemění z nacionálněsocialistické pravice či, chceme-li Ignaziho staré pravice do modernější podoby stranické rodiny, kterou Cas Mudde či Hans Georg Betz označují za populistickou radikální pravici (PRP), respektive radikálně populistickou pravici. Domnívám se, že DSSS přijme „modernější“ a ne natolik vyhraněné pojetí své politiky. Otazník samozřejmě visí nad tím, zda je přeměna DSSS výsledkem skutečné ideologické transformace, a ne efektem zákazu její předchůdkyně Dělnické strany (DS). Čili zda spíše zákaz nekonstituuje novou stranu. Nemyslím si však, že odpověď na tuto otázku (zákaz jako důsledek proměny) je natolik důležitá. Pro analýzu eventuální transformace budu používat primární zdroje, a to programová prohlášení DSSS a stranický tisk Dělnické listy. Je nicméně pravdou, že od zákazu DS neuplynula dlouhá doba a nemáme prozatím k dispozici takové množství stranických prohlášení.

Důležitým faktorem mé hypotézy je výrok NSS o zákazu DS, který je v některých ohledech spíše politologické než právní povahy.

Velký prostor věnuji teoretickému vymezení pojmu PRP. Její historii a příčiny vzniku této stranické rodiny. To převážně v západní Evropě. Důvodem je zejména nedostatečné rozpracování charakteristiky této stranické rodiny v českém prostředí. Tento fakt příkládám zejména dvěma příčinám: 1) Neexistenci silné strany tohoto typu v ČR;¹ 2) nejsilnější a mediálně známé skupiny (DS, NO, AN) do stranické rodiny PRP, či chceme-li modernější extrémní pravice², nepatří.

Domnívám se, že česká radikální pravice a česká společnost čelí stejným problémům jako západní státy EU. Vzhledem k tomu, že mezi vědci existuje velká skupina, která hovoří a středo a východoevropské populistické radikální či extrémní pravici jako o fenoménu sui generis, nemůžu tento fakt přehlédnout a v samostatné kapitole se pokusím popsat základní rozdíly, které lze evidovat v pracích předních autorů. Pokusím se rovněž představit základní teze příčin vzniku a úspěchu PRP v západní Evropě v komparaci se státy postkomunistické Evropy.

¹ V ČR byla působila relativně silná SPR-RSČ. Po volebním krachu v roce byla největší pozornost vědecké obce zaměřena na neonacistické subjekty NO, AN a DS.

² Prozatím ve zkratce definuji moderní extrémní pravici jako strany či hnutí, které ideologicky nevychází z nacionálního socialismu nebo meziválečného italského fašismu.

1. Metodologické vymezení práce

Po prvním uvedení do problematiky rozdělím práci na dvě základní části. Teoretické vymezení pojmu PRP; zejména příčiny jejího vzniku a ideologické charakteristiky. Charakter ideologie této stranické rodiny, je nicméně natolik podmíněn historickými okolnostmi a novými skutečnostmi, kterým čelila západní společnost od 60. let., že rozpracuji i tuto problematiku. Osobně jí přikládám stejný význam jako suchému výčtu znaků definujících, co je a co není radikální, extrémní či populistická radikální pravice. Téměř samostatně představím Ignaziho tezi o „tiché kontrarevoluci“, která je široce přijímána jako hypotéza vysvětlující novou podobu současné populistické radikální pravice.

Základní literaturou teoretické části budou práce renomovaných politologů Piera Ignaziho, Case Mudda, Hanse-Georga Betze, Michaela Minkeberga, Herberta Kitschelta aj. Jejich studie poskytují ucelený a vyčerpávající pohled na poli extrémní a populistické radikální pravice.³

Stěžejní roli však bude hrát práce Case Mudda: *Populist Radical Right Parties in Europe* (2007), ve které se jako první pokusil vymezit fenomén PRP zahrnující celou Evropu tedy nikoliv pouze její západní část a Skandinávii. Z této příčiny bude má práce zahrnovat pohled jednoho autora možná více, než je u odborných studií obvyklé.

Druhou část bude tvořit již výhradně můj výzkum. Zaměřím se především na ideovou profilaci DS, DSSS a s těmito stranami spojované subjekty AN a NO. Jako primární zdroj budu používat programy těchto stran a články uveřejněné na internetu. Pokusím se rovněž vyhledat základní rozdíly (pokud existují) mezi DS a DSSS. Rád bych rovněž zdůraznil, že mě zajímá zejména prezentace DSSS ve vztahu k veřejnosti, nikoliv „pouze“ skutečná ideologická proměna. Podobě působení v politickém prostředí přikládám větší váhu než faktické transformaci. Vycházím z předpokladu, že valná část podobných subjektů v západní Evropě vždy prošla jistým transformačním stadiem. U charakteristiky ideologie DS, AN a NO si v některých ohledech vypomůžu svou starší postupovou prací.

³ Nepoužiji do takové míry práci Michaela Berezina, přestože jsem to měl v úmyslu. Na rozdíl od výše uvedených autorů, kteří se zabírají stranickými organizacemi, volebními preferencemi či ideologií této stranické rodiny, klade Berezin ve své studii důraz na „události“ (events). Těm přikládá zdaleka největší váhu a prezentuje je jako více či méně nahodilé. Tvrdí, že úspěch/neúspěch ani eventuelní profilace extrémní pravice nešlo a nelze predikovat. Téma PRP chápe jako proces, ve kterém jsou události spatřovány jako krucální shody okolností na kauzální trajektorii, čili pojímá téma PRP čistě jako path-dependence. V kontextu výroku NSS jako „krucální shody okolností“, která má zásadní dopad na DSSS, by Berezinův přístup mohl být více než zajímavý. Překážkou je nicméně nedostatek odborných zdrojů, které by se této problematice věnovaly.

2. Další nový začátek? Uvedení do problematiky

Jan Charvát vymezuje několik etap extrémní a radikální pravice v ČR: formování (1989-1993), politika versus subkultura (1994-1998), pokus o legalizaci (1999-2001), subkultura versus politika (2002-2005) a nový začátek. Nový začátek dává do souvislosti se založením hnutí NK v roce 2005 (Charvát 2007: 143-156).

Po roce 2005 můžeme zaznamenat další fázi. Relativně úspěšné působení tohoto hnutí založené Jiřím Petřivalským (v současnosti člen DSSS), které ukončilo svou činnost počátkem dubna 2008. Národní korporativismus měl např. podle serveru Antifa.cz představovat spojovací článek pro znovuoživení radikální pravice v ČR. To se podle všeho podařilo. Rozpad NK nebyl pouhým ukončením činnosti, ale spíše jejím úspěšným završením. Před svým zánikem uveřejnilo toto hnutí následující prohlášení. Vzhledem k jeho důležitosti si jej dovolím ocitovat v plném znění: „*Pomalu ustává doba, kdy si každý, hrál na svém písečku a scéně vládla velká roztržštěnost jednotlivých formací. Dnes situace dospěla ke stavu, kdy jsou potřebné prakticky jen dvě organizace, oficiální politická strana a neoficiální, radikální uskupení, které bude oslovovat hlavně mladší generace a vychovávat je skrz politický aktivismus k trvalému zastávání našich hodnot.*

Na oficiální národovecké scéně se rychle dostala do popředí Dělnická strana a jako aktivní síla stále roste. Svojí hierarchickou a pevnou strukturou dává šanci těm, kdo se chtějí zapojit do boje za svůj národ politickou cestou. První jejich zastupitelé již zasedají na obecních zastupitelstvech a stranické noviny, Dělnické listy, vycházejí v nákladu tisíců kusů a úspěšně šíří naše ideály mezi lidmi. Dělnická strana pravidelně kandiduje ve všech volbách a její další úspěchy jsou jen otázkou času.

Na ulicích našich měst je čím dále více vidět aktivita Autonomních nacionalistů, aktivistické skupiny radikálního nacionalismu. Vývoj ukázal, že AN svým stylem jsou přesně tím, co může mladé lidi do řad nacionalistů přitáhnout. Svojí taktikou odporu bez vůdce, dostatečným prostorem pro svobodnou realizaci a netradičními formami aktivismu jsou AN možností pro každého, kdo se chce do národoveckých aktivit zapojit, bez ohledu na subkulturní příslušnost.

Národní Korporativismus proto tímto oficiálně ukončuje svoji činnost. Pobočky NK budou nadále pokračovat ve své práci pod hlavičkou Autonomních nacionalistů. Dále vyzýváme všechny naše členy, kteří mají zájem o politickou činnost na oficiální úrovni ke vstupu do

*Dělnické strany. Rovněž apelujeme na všechny nacionalisty, aby využili možnosti existujících uskupení a přidali se k nám na naší cestě za vítězstvím. Na závěr bych rád parafrázoval jeden známý výrok: My musíme SPOLEČNĚ chránit existenci našich lidí a budoucnost bílých dětí.*⁴⁵

Sledujeme-li toto provolání, můžeme konstatovat následující linii působení radikální pravice v ČR s tím, že nad poslední, prozatím krátkou fází, visí otazník.

- 1) Relativně úspěšný pokus o stmelení extrémní pravice starého typu (2005–2008)
- 2) etablování se na politické scéně (2008 – 17. únor 2010)
- 3) zákaz strany tohoto typu (17. únor 2010)
- 4) nová strategie v podobě typu extrémně pravicové strany nového typu či radikálně populistické pravice?

Mohli bychom o DSSS uvažovat jako o PRP, či nikoliv? Jestliže ano, nebylo by to v kontextu situace v západní Evropě ničím překvapivým a novým. Faktem je, že by se největší pravděpodobností stala hegemonem v radikálně pravicové části politického spektra.⁶ Tím by se však DSSS stala až po definitivním odklonění se od nacionálněsocialistického profilu. Pro přechod do stranické rodiny PRP by byl u DSSS velice důležitý rozchod se dvěma subjekty na extrémně pravicové scéně a to AN a NO. Tyto entity, jež jsou podle všeho otevřeně neonacistické, by nadále nemohly být součástí širšího politického uskupení spolu s DSSS. Důvodů pro odloučení je více. Pro DSSS jsou však zásadní dva, a to v rovině ideologické (nová profilace) a v rovině taktické.

- 1) Nelze budovat novou tvář a ideologický profil strany a být zatížen spojením s těmito skupinami. NO a AN jsou natolik antikapitalistické a antisystémové, že spolupráce s nimi by měla na ideovou tvář zásadní vliv. DSSS by působila jasně nevěrohodně.

⁴ <http://stred.nacionaliste.com/view.php?cislocianku=2008040002> (odkaz již není funkční)

⁵ O ideovém zakotvení svědčí mimo aktivit NK a článků na jejich internetových stránkách i poslední slova tohoto provolání. Pocházejí z úst amerického neonacisty Davida Lana. Mimo jiné autora knihy *88 zákonů* (dvě osmá písmena abecedy, tedy HH, znamenají Heil Hitler). Celosvětově známá je anglická verze této věty: „We must secure the existence of our people and a future for White children.“ Tato věta je známa jako tzv. 14 slov (v češtině 10) a běžně používána mezi neonacisty. Mimo symbolu 88, je nejčastěji používaným symbolem či v kombinaci 14/88. Odkaz již není funkční a pochází z materiálů autora práce.

⁶ Jako o případném konkurentovi bychom rovněž mohli uvažovat o Straně svobodných občanů (SSO) ve které se stále vede boj mezi stoupenci neoliberalismu okolo předsedy Petra Macha a stoupenci integrálního nacionalismu či integrálně nacionálního katolicismu. Na sjezdu SSO přednesl projev např. Petr Bahník, který za stranu kandidoval v květnových volbách do poslanecké sněmovny. Dále za SSO kandidovali např. katolický konzervativce Michal Semín či Ladislav Bátora. Dalšího a mnohem silnějšího konkurenta je možné nalézt u Věcí veřejných. Tuto stranu však nepovažují za PRP, byť mohou používat v mnoha ohledech podobné politické instrumenty jako DSSS.

- 2) V rovině taktické jde předně o dva důvody: a) zákaz DS kvůli napojení na oba výše zmíněné subjekty; b) větší přitažlivost pro voliče

Co bychom mohli očekávat, aby se DSSS vyprofilovala jako PRP?

Můžeme nejspíše očekávat odklon od spolupráce například s německou NPD a aktivisty z německého Svobodného odporu, např. v podobě účasti na demonstracích DSSS.⁷ Daleko více můžeme očekávat úsilí o navázání kontaktů se stranami typu francouzské FN či maďarského Jobbiku. O obou hnutích DSSS hovoří na svých internetových stránkách jako o svých vzorech. O úspěchu maďarského Jobbiku ve volbách do EP či maďarského parlamentu pak jako o nové vlně tohoto typu stran, které mohou očekávat zisky v počtu mandátů do volených sborů jak na vnitrostátní, tak celoevropské úrovni.

Podíváme-li se nicméně na lídry DSSS, zjistíme, že se jedná o postavy, které se v politickém prostředí pohybují již několik let. Téměř všichni začínali svou politickou kariéru u Sládkových republikánů. Jde o předsedu Tomáše Vandase, Martina Zbelu, Petra Kotábu, Jiřího Štěpánka a další. Další známá postava, Jiří Petřivalský, je zase úzce spojen s již zaniklým Národním korporativismem. Tato stranická fluktuace nás může vést k otázce, zdali je vůbec potřebná analýza stranického programu DSSS. Hlavní politické figury jsou dostatečně známé.

Osobně se domnívám, že to nutné je a podrobnější pohled na ty strany, které řadíme do PRP podle klasifikace Case Mudda, exklusivistické a radikálně populistické pravice dle Betze či stran nové vlny extrémní pravice, jak tento typ stran nazývá Piero Ignazi, vykazuje mnohdy obdobné rysy a podobný vývoj. Neméně důležitý je fakt, že sama DSSS se dle slov svého místopředsedy Martina Zbely bude snažit stylizovat do podoby stran typu Vlámský zájem či Front National. Tedy stran, které do výše zmíněných stranických rodin patří. Byť zejména Vlámský zájem, je považován za jednu z nejextrémnějších entit v rámci těchto uskupení (Betz 1994). Žádná ze stran výše zmíněných stranických kategorií nezůstala součástí stranických systémů bez reakcí na socioekonomické změny. Jejich ideologie a taktika nejsou rigidními elementy a v průběhu času se mění. To samozřejmě není žádné překvapení. Na socioekonomické změny reaguje valná většina stran ve stranických systémech západní, střední i východní Evropy.

⁷ Což se mimo jiné stalo i důvodem pro rozpuštění DS.

Taktéž změny v chování stranických lídrů a celé strany jsou pro extrémně pravicové strany či PRP charakteristické. Jean Marie Le Pen současnosti již není tím Jean Marie Le Penem 80. a počátku 90. let se svými výroky o plynových komorách jako pouhém detailu druhé světové války (Berezin 2009: 61).⁸

Je samozřejmě nanejvýš pravděpodobné, že nová ideologie, strategie a programatika bude pouze politickým tahem k přitáhnutí nových voličů. Zejména proto, že staré tváře se nezměnily. Zásadní roli hraje také výrok NSS o zákazu předchůdkyně DSSS, tedy DS. Podíváme-li se blíže na argumentaci NSS můžeme vidět, že je mimo argumentace právní založena na argumentaci, kterou lze nazvat politologickou. To zejména v případě analýzy nacionálního socialismu a přítomnosti nacionálněsocialistických myšlenek v ideologii DS. Rovněž je výrok NSS založen na spolupráci DS s NO a AN. Tato neregistrovaná sdružení NSS označuje za otevřeně neonacistické. V mé práci se jim budu rovněž věnovat. I když těžiště bude stát na DSSS jako etablované straně. Pro potvrzení, či vyvrácení mé hypotézy o nové vlně na poli české extrémní pravice je odklon od těchto uskupení inherentní součástí, bez níž není ani o nějaké nové vlně možné hovořit.

⁸ Alespoň v rovině taktické prezentace na veřejnosti.

3. Populistická radikální pravice

3:1 Vznik a jeho příčiny

Primární zdroj vzniku populistické radikální pravice (PRP) je podle velké části politologů přechod z materiální k postmateriální společnosti, s tím spojené změny hodnotových orientací a eroze tradičního půdorysu stranických systémů (Ignazi 1992, 2006 Kitschelt/McGann 1995).

Někteří růst radikální pravice vysvětlují na pozadí ekonomických změn a konce sociálního smíru nastartovaném po druhé světové válce. Ten se po krátkém období stability a růstu bohatství západních společností postupně vytrácí a s ním i sociální koheze, která dokázala minimalizovat vliv radikálních stran z obou pólů politického spektra. S následným neoliberálním obratem a demontáží sociálního státu přicházejí radikální pravicové strany, které dokážou splnit novou poptávku voličů⁹ (Betz 1993, 1994, Betz/Immerfall 1998, Berezin 2009, Minkenberg 2001, Mudde 2000, 2007).

Třetí příčinou je pak klesající důvěra v politické elity, jejich schopnost vyřešit problémy s výše uvedenými problémy a s tím spojený populistický apel ponejvíce radikálně pravicových stran. (např. Kitschelt/McGann 1995, Yvès Mény 2002, Liangová 2007). Byť ve střední a východní Evropě můžeme identifikovat i jiné formy populismu. Krastev hovoří např. o polském Právu a spravedlnost jako o populistech.¹⁰

Příčinu vzniku nových radikálně pravicových stran bychom však měly hledat v kombinaci všech třech faktorů.¹¹ Tedy změny hodnotové orientace v 60. letech, demontáž sociálních států v zemích západní Evropy a rozpadu důvěry v demokratické instituce. Nová extrémní pravice, tak jak ji nazývá Piero Ignazi, není statickou veličinou, ale jednotkou, která se postupem času proměňovala v reakcích na politické a společenské změny v západní Evropě. (Beyme 2007: 26, Ignazi 2006: 11) Rovněž se s největší pravděpodobností nikdy nestala stranou pouze jednoho tématu, byť některé názvy těchto stran, jako např. antiimigrační, svědčí o simplifikačním přístupu.

Kitschelt tvrdí, že PRP je schopná rychle přijmout nová témata, inkorporovat je do svého programu a mezitím současně rychle opustit ta, která přestávají být zajímavá.

⁹ Nepopírají však existenci tiché revoluce a změny hodnotových vzorců.

¹⁰ Krastev, Ivan (2006): http://www.opendemocracy.net/globalization-institutions_government/europe_blackhole_3796.jsp

¹¹ Téměř všichni vědci tyto příčiny kombinují, pouze přikládají odlišnou váhu jednotlivým faktorům.

(Kitschelt/McGann 1995) Taggart hovoří o populistických stranách jako chameleonech, kteří se mění podle prostředí, ve kterém se vyskytují. Mény poukazuje na oportunismus PRP, který je charakterizován např. proměnou postoje k evropské EU a případné integraci. Zatímco se jednu chvíli některá ze stran tohoto typu prezentuje jako proevropská, dokáže se během krátké chvíle vyprofilovat jako strana zásadně odmítající EU. (Yves Mény 2002: 22, Berezin 2009).

3.2 Tichá kontrarevoluce, pravolevá osa a konec velkých vyprávění ve vztahu k PRP

Tichá kontrarevoluce

Růst „nové“ pravice označuje Piero Ignazi jako tzv. „tichou kontrarevoluci“. Radikální změna hodnotové orientace v 60. letech minulého století a objevení se nových hodnot zavedla příčinu pro vznik stran, které tyto hodnoty artikulovaly, levicových libertariánů a zelených. Efektem nových postmateriálních hodnot byl však rovněž vznik jejich hodnotových a ideologických protivníků na opačné straně spektra. Ignazi tvrdí, že klasické strany pravicového typu již nebyly schopny na tento fakt reagovat. Produktem změn byl důraz kladený na svobodný rozvoj jedince a následné oslabení státu jako autority na domácí i mezinárodní aréně, eroze zavedených morálních standardů sexuálních norem či oslabení hierarchické a homogenní společnosti poháněné potřebou o sebe-obranu (self-defence) a sebe-útěchu (self-reassurance). To v kombinaci s globalizací vyvolalo reakci, jejímž důsledkem byla renesance rovněž nemateriálních hodnot, avšak z pravé strany politického spektra. Mezi tyto pravicové nemateriální hodnoty Ignazi řadí potřebu být pod ochranou a součástí „celku“. Ten jednotlivci poskytne vědomí vlastní identity, o kterou ho „okradl“ přílišný důraz na individualismus. Na tyto nové skutečnosti však hlavní pravicové strany nebyly schopny odpovědět. Pouze nové radikální strany mohly zareagovat na volání po identitě (nacionalismus), homogenitě (xenofobie) a silném vůdci (autoritářství). Konečně pouze strany, které nebyly a nejsou součástí establishmentu, mohou útočit na reprezentativní demokracii podkopáváním její legitimacy. Ztráta tradičních sociálních svazků v kombinaci s pocitem velké vzdálenosti a izolovanosti jedince od rozhodování státních institucí a demokratických mechanismů umožňuje tyto pocity přetransformovat do politických požadavků. Požadavky jako řád a pořádek, národní identita, pocit národní hrdosti, tradiční morální standardy, silný stát mají logické vyústění v podobě rozdělení společnosti na MY a ONI, v sebeobraně vlastní identity proti hrozbě z vnějšku. Toto dělení je vlastní právě postindustriální společnosti, která vytvořila nové konfliktní linie. (Ignazi 2006: 201–202)

Dichotomie MY/ONI postupem času získává nový náboj a stává se hnacím motorem PRP. To v momentu, kdy strany nové extrémní pravice vnášejí do „hry“ štěpení v podobě elita versus „obyčejný“ člověk. Důrazná artikulace této roviny ze strany „nové“ extrémní pravice má i v politické vědě značný dopad. Vědci jako Cas Mudde či Hans Georg Betz obohacují téměř všechny strany Ignaziho „nové“ pravice adjektivem populistická. Cas Mudde populismus přidává do výčtu jednoho ze základních ideových znaků této stranické rodiny.¹²

Herbert Kitschelt vidí v antielitářských postojích zásadní rozdíl mezi fašistickými stranami meziválečného období a novou extrémní pravicí. Zatímco dřívější fašistické strany nalézaly silnou podporu mezi studenty, střední a vyšší třídou, intelektuální elitou a vysokou byrokracií, tak „nové“ extrémní strany mají v těchto složkách společnosti zastoupení nepoměrně slabší (Kitschelt/McGann 1995: 35-36).¹³ Podle Ignaziho nová extrémní pravice na postmateriální cleavage dokáže zareagovat a odpovědět spíše než strany s tendencí permanentního úsilí o návrat ke staré fašistické tradici. Tichá kontrarevoluce je jím vlastně pojímána jako nemateriální protipól k postmateriálním hodnotám levicového libertarianismu. To, co bylo levicí vnímáno jako osvobození, je u „nové“ extrémní pravice chápáno jako sled tragédií s negativní koncovkou. Transformaci „tiché kontrarevoluce“ do politického prostředí pak umožnilo několik faktorů:

- radikalizace politického diskursu
- polarizace stranického systému
- existence a politizace nových problémů
- neschopnost tradičních stran na nové problémy odpovědět/reagovat
- nízký práh pro vstup do volených sborů
- rostoucí míra legitimacy systému a krize důvěry v něj
- rostoucí nespokojenost s klientelistickými praktikami a politickou korupcí (Ignazi 2006: 203)

¹² Který je relativně úzký (nativismus, autoritářství, populismus)

¹³ O struktuře elektorátu PRP budu pojednávat úžeji v samostatné kapitole.

I přestože se permanentně debatuje o existenci pravo-levého spektra, většina vědců se přiklání k tvrzení, že tato dichotomie stále existuje a představuje základní konfliktní linii.¹⁴ Mění se však rysy pravicových a levicových uskupení. Podle Ronalda Ingleharta se zaměření na klasické štěpení (cleavages) mění na dichotomii mezi materiálními (obrana socioekonomického a právního řádu) a postmateriálními hodnotami (směřování k větší participaci na rozhodovacích procesech a „užívání si“ více svobody). Inglehartovo pojetí je rozdílné od tradičního pojetí levice-pravice založeném na vlastnictví, kontrole výrobních prostředků a následné redistribuci bohatství z nich vzešlých. Tato dichotomie je zároveň důsledkem vymizení třídního konfliktu. (Ignazi 2006: 7, Inglehart 2005: 17) . V důsledku této přeměny tradiční strany přetransformovaly svou původní identitu.¹⁵ Na jedné straně se ocitají staré politiky (hájení zájmů určitých sociálních skupin) a na straně druhé tzv. nové politiky (nemateriální otázky jako kvalita života, postavení žen, práva menšin, ochrana životního prostředí, nekonvenční styl života, sociální rovnost, politická a společenská participace) (Ignazi 2006: 7-8).

Nová interpretace politického prostoru však dle Ignaziho neznamena jeho vymizení, respektive vymizení osy levice-pravice. Pouze přináší nové elementy, které střídají dřívější (tradiční) hráče v tomto konfliktu. Změna paradigmatu v politickém prostoru pak obohacuje pravolevé dělení, spíše než by ho marginalizovala. Pravé spektrum může být identifikováno podle Ignaziho jako místo, ve kterém se nachází několik, dokonce vzájemně si odporujících či konkurujících kombinací principu autority.¹⁶ V nich je důležitost kladena na kolektivní entity: národ, stát, církev, odkaz tradice a kořenů, ideál řádu, harmonie a hierarchie. Zároveň poukazují na sociální a přirozenou nerovnost, která je důvodem ke spojení (zlepšit dát sdružování?) a nostalgické hledání přirozeného společenství. (Ignazi 2006: 10).

V podobném duchu hovoří rovněž Herbert Kitschelt či Michael Minkenberg. Kitschelt ve shodě Ignazim konstatuje, že PRP je zrcadlovým protikladem libertariánské levice. Zásadní význam však přikládá novému charakteru ekonomiky postmateriálního a postindustriálního

¹⁴ Asi nejznámější současná definice levice-pravice pochází od italského politologa N. Bobbia že dělítko mezi pravicí a levicí existuje v tom smyslu, že levice usiluje o korigování nerovností zatímco pravice tyto nerovnosti přijímá a hájí jako legitimní. Viz Giddens (2001): Třetí cesta: obnova sociální demokracie.

¹⁵ Problém s tímto přechodem měli zejména sociálně demokratické strany, které příklonem k postmateriálním tématům ztrácely voliče mezi dělnictvem. To se začalo obracet dle Lubomíra Kopečka na stranu krajní pravice. Politické strany moderní Evropy, 24

¹⁶ Postavení autoritářských stran ve vztahu k centristické pravicí v politické aréně podle mého soudu dobře vystihuje Kitschelt. Byť nesouhlasím s jeho definicí těchto stranických rodin. Srovnej: Kitschelt (1995): 15

kapitalismu.¹⁷ Výsledkem této transformace je konstituování dvou základních cleavages libertariánství-autoritářství a pravice (volný trh)-levice (redistribuce). V kontextu nových konfliktních linií stojí libertariánská levice na pozicích redistribuční politiky a posilování sociálního státu. Spolu s tím hájí širokou participaci jedince v politice. V kulturní sféře preferuje co největší autonomii jedince. Naproti tomu PRP¹⁸ hájí co největší deregulaci tržního prostředí, minimalizaci role státu v ekonomice a odbourávání sociálních jistot. Ideální politické prostředí má mít hierarchický a autoritářský charakter. Oproti libertariánské levici odmítá kulturní odlišnost a individuální autonomii (Kitschelt/ McGann 1995).¹⁹

Michael Minkeberg tvrdí, že postmateriální hodnotová cleavage protínající všechny dosavadní konfliktní linie a úpadek sociálního státu vytvořila „novou dimenzi politiky“, umožňující participaci dalším stranickým subjektům. Zatímco ideologicky reprezentuje „nová“ extrémní pravice pravý krajní bod této cleavage, v politickém kontextu je jakýmsi mostem mezi (neo)konzervativní pravíci a otevřeně antidemokratickými a neofašistickými uskupeními. (Minkeberg 2001: 7).

Claus von Beyme, vysvětluje úspěch PRP na pozadí rozpadu stranického systému, když hovoří o nárůstu populismu jako takového, nikoliv a priori radikálně pravicového. Podle Beymeho je populismus důsledkem proměn ve společnosti a následně v politické aréně. To z té příčiny, že vymizely či se marginalizovaly strany, které byly založeny na třídním základě a masové organizaci. Nástup nových hnutí a profesionalizace stran pak dává PRP možnost dostat se do středu politického dění. (Beyme 20007: 26).

Dalším z důvodů, jež je svázáno s tradičním štěpením je vymizení vazby mezi zájmy jednotlivých sociálních skupin a politickými stranami. Následkem je rozvolnění svazku mezi straníky a voliči se svou „tradiční“ stranou. Efektem nových hodnotových vzorců je radikalizace politického diskursu a polarizace stranického systému. Kombinace těchto dvou faktorů spolu s celkovým posunem politického prostředí více doprava (díky neokonzervativní agendě) poskytuje prostor „nové“ extrémní pravici. Vznik „nových“ extrémně pravicových stran však nelze dávat do souvislosti pouze s rozšířením neokonzervativců, ale rovněž s erupcí a politizací nových témat jako imigrace, národní identita a bezpečnost. S těmito politickými tématy na počátku přišla právě neokonzervativní pravice. Jakmile však znovu získala moc, tyto otázky opustila, a tím umožnila, aby se jich chopila „nová“ extrémní pravice. Výše

¹⁷ Tedy nikoli primárně hodnotové proměně

¹⁸ Kitschelt používá termín „Nová radikální pravice“ a vypichuje neoliberální akcent těchto stran.

¹⁹ Obhajoba volného trhu je většinou autorů široce zpochybněna. Srovnej např. Mudde (2007): 119-138

uvedené okolnosti pak daly možnost extrémní pravici, aby zformovala své politické požadavky. Ignazi následně úspěchy extrémní pravice přičítá právě neschopnosti konzervativních stran (Ignazi 2006: 204.).

To nás vede k otázce, které podmínky jsou pro působení PRP ideální. Existují v podstatě dva základní proudy: Ignaziho teze o polarizovaném stranickém systému, kde neexistuje shoda mezi centristickou levicí a pravicí a Kitscheltova teze o názorové konvergenci dvou hlavních stran jako situaci vhodné pro úspěch PRP. Zatímco Ignazi tvrdí, že PRP má úspěch v systémech silně polarizovaných, Herbert Kitschelt naopak zastává opačný názor a snaží se dokázat, že růst voličské podpory PRP roste v případě programové a ideové konvergence dvou nejsilnějších stran pravice a levice. (Ignazi 2006 207-208, Mudde 2007: 254, Kitschelt/McGann 1995: 14-18).

3.3 Strukturální změna kapitalismu, demontáž welfare state, nové problémy a hrozby

Zatímco poválečnou západní Evropu charakterizoval velký hospodářský rozvoj a bezprecedentní úroveň materiální bohatství. Od druhé poloviny 70. let se tato situace mění a můžeme registrovat opačné trendy. Ve stejnou dobu rovněž dochází v USA k poklesu a v západní Evropě ke stagnaci reálných mezd a rovněž ke zvyšování nárůstu nerovnosti ve společnosti. Růst pravicově radikálního populismu je silně vázán na změny v ekonomickém myšlení v západní Evropě, respektive na přechod z keynesiánského modelu k modelu, jenž Alain Lipietz nazývá liberálním produktivismem (liberal-productivism). Ten vznikl jako reakce na neúspěšné snahy západních vlád vyrovnat se s hospodářskými problémy 70. let v důsledku ropné krize. V návaznosti na tyto události volí západní společnosti ústup od sociálního státu a státně intervenční ekonomie a přechází na klasické instrumenty neoliberalismu s efekty jako: destrukce veřejného vlastnictví, omezování veřejných výdajů, odstranění hospodářských privilegií vydobytých odborovými organizacemi a podpora mobility kapitálu a práce (Betz 1994: 109).²⁰

Podle Robinsona došlo v hospodářském prostředí ke strukturálnímu obratu zpět do 19. století, kdy kapitál je osvobozen od regulačních tlaků národních států a nutně rozbíjí sociální kohezi. Robinson chápe tento proces jako ukončení a rozšíření Polanyiho „velké transformace“,

²⁰ Značnou část prvků z neoliberálního způsobu „léčby“ těchto problémů pak převzala i sociálně demokratické strany. S tímto úkrokem doprava se setkáváme i v současnosti.

kteřou charakterizují právě regulující mechanismy brzdící nejhorší dopady nespoutaných tržních sil. Tento proces graduje v současné éře globalizace (Robinson 2009 :90-91).²¹

Strukturální změna západní ekonomiky s sebou přinesla i úpadek tradičních průmyslových odvětví ponejvíce charakterizované „nepotřebností“ nekvalifikované či polokvalifikované práce. To vedlo ke zvyšování nezaměstnanosti právě u skupin obyvatel, které byly páteří poválečného růstu; nekvalifikovaných či polo-kvalifikovaných (sem-skilled) dělníků, určité části kvalifikovaných dělníků a nižšího managementu. Právě z těchto skupin obyvatel se rekrutují tzv. losers of modernisation, jež tvoří v současnosti značnou část elektroátu PRP (Betz 1994: 27, Kitschelt/McGann 1995: 6).²²

Přechod z organizovaného welfare kapitalismu do fáze kapitalismu individualizovaného, signalizoval konec „zlatých“ let a příchod éry tzv. prekarizované prosperity²³. Ta, jak se zdá, nekončí a provází stejně jak státy západní, tak východní i střední Evropy. (Anastakis 2000: 12, Betz 1998: 8, 1994, Immerfall 1998: 257, Berezin 2009).

Evropskou společnost a ekonomiku rovněž charakterizuje stále se prohlubující individualizace a absence kolektivní odpovědnosti. Berezin se snaží tento fakt demonstrovat na přístupu k řešení zaměstnanosti. Zatímco v Sociální chartě EU z roku 1961 se hovoří o plné zaměstnanosti jako cíli evropských společenství, Charta základních lidských práv EU z roku 1996 se zmiňuje pouze o svobodě jedince hledat si práci. Berezin tyto skutečnosti považuje za důsledek neoliberálního pojetí svobody, kdy se společnost zbavuje závazku postarat se o své členy (nezaměstnané). (Berezin 2009: 161) Všechny tyto okolnosti jsou majoritní částí vědců považovány za jedny ze stěžejních příčin růstu PRP.

3.4 Populistický apel jako krize zastupitelské demokracie? Krize (nejenom) důvěry

PRP je definována jako výsledek krize důvěry v demokratické a reprezentativní instituce kvůli jejich neschopnosti uskutečňovat adekvátní politiku a jejich vzdálenosti k „obyčejnému“ člověku a problém korupce. (Bustíková 2009: 239). Valná část komparativních výzkumů

²¹ Ekonomická transformace je jistě otázka zasluhující velkou pozornost. Vzhledem k rozsahu a zaměření práce se jí však nemůžu věnovat podrobněji. O aplikaci Polanyiho teorie ve střední a východní Evropě viz např. Bohle/Greskovits in

²² Viz kap. Elektorát. O celkovém úbytku pracovních pozic v sekundárním sektoru v současnosti v ČR viz Český statistický úřad: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam051010.doc>

²³ K prekarizované prosperitě, či prekarizované práci viz např. Keller (2010): Tři sociální světy

podle Ignaziho dokazuje, že po imigraci jsou právě antiestablishmentové, antistranické a dokonce antisystémové postoje, tím co podněcuje občany k hledání alternativy u PRP. Obrat k obyčejnému člověku a selskému rozumu je inherentně spojen právě s antielitářskými postoji (Ignazi 2006: 204).

Obdobně jako Bustíková s Kitscheltem popisuje vznik populismu Yves Mény: „Populistická rétorika a samo objevení se tohoto fenoménu je důsledkem několika faktorů obecně, je však přisuzován celkové nejistotě a krizi reprezentativní demokracie, na kterou nejsou schopny politické elity ani demokratické instituce efektivně reagovat.“ (Mény 2002: 11)

Christina Liangová hovoří o éře radikálně pravicového populismu, ve kterém žijeme, taktéž jako o důsledku nových obav z nejistoty. Ty se již nezakládají na strachu ze sovětské invaze, nýbrž na nejistotě vyplývající z méně jasných hrozeb, jako je terorismus, nekontrolovaná imigrace, růst kriminality a negativních hospodářských a zejména sociálních dopadů globalizace evropské integrace. Liangová se stejně jako Krastev domnívá, že současné konfliktní linie politického sporu se přesouvá z klasické škály levice-pravice (volný trh-regulace) či mezi konzervatismem a liberalismem na rovinu elity a zbytku společnosti, která je stále více nedůvěřivá k demokracii a liberalismu (Liangová 2007: 1).

Byť si demokracii jako ideální typ fungování společnosti představuje stále valná většina společnosti, roste neustále procento obyvatel, které není spokojeno s jejím fungováním (Mudde 2010).

V ČR se dokonce pouze pětina obyvatel domnívá, že současné politické elity jsou mají lepší morální vlastnosti, než elity minulého režimu.²⁴

Do debaty o populismu podle Beymeho vstupuje svým způsobem i Jürgen Habermas klasifikací tří kategorií krizí v postmoderní společnosti: 1) Krize přerozdělování (následkem je nárůst nezaměstnanosti; 2) krize identity vzhledem ve vztahu k imigraci; 3) krize zastupitelské demokracie (the crisis of representation), vytvářející nepřátelské postoje vůči stranám a posilující požadavky k přímé demokracii (Beyme 2007: 21).

Beyme soudí, že novější formy populismu můžeme vypozařovat jako reakci na krize v důsledku industrializace.²⁵ Populismus se rovněž objevuje v druhé polovině 20. století např. v Katalánsku a Skotsku v důsledku boje za nezávislost či autonomii na státní moci,

²⁴ Agentura Stem (2010): <http://www.stem.cz/clanek/1919>

²⁵ První populisté mají kořeny ve společnostech na světové periferii jako ruští Narodnici či američtí Populisté z 19. století ve třetím světě pak např. Peronismus a čínský Kumintang. Viz Beyme 2007 nebo Lukacs 2005.

vycházející z etnopluralismu. Postmoderní etnopluralismus je podle Beymeho dobrý příklad demokratizace marginalizovaných skupin ve společnosti. Na rozdíl od rasismu a nacionalismu neakcentuje etnopluralismus „hodnoty“ jako etnická či rasová nadřazenost.²⁶ Primárním cílem těchto hnutí je strach o ztrátu identity. Obava o ztrátu identity je mezitím přenesena i na rovinu obavy o identitu celých státních celků. Signifikantním případem je např. francouzská Front National, která tento strach akcentuje a transformuje v politickém diskursu (Beyme 2007: 24).

Právě strach o rozrušení francouzské identity a reakci na ní podle Berezina nakrásně ilustruje heslo FN na kongresu v 1998 ve Štrasburku: „Ani levice, ani pravice, Francouzi!“ FN se tímto snaží hrát roli strany, která nabízí alternativu třetí cesty mezi socialismem a kapitalismem (Berezin 2009: 86).

Podíváme-li se podrobněji na současný politický diskurs západní, ale i střední Evropy můžeme dle mého soudu konstatovat, že Berezinovo tvrzení není úplně nepřesné. Vzhledem k posunu sociálnědemokratických stran doprava a čím dál tím menší podpory radikální levice, zůstává PRP jediným kritikem neoliberální podoby kapitalismu schopný relevantních zisků ve volebním klání jako etablovaná strana. Před kapitalismus však musíme vložit adjektivum to buď neoliberální, či globální (srovnej např. Immerfall 1998: 253, Backes 2009: 607).

Dalším z centrálních bodů debaty o příčinách vzniku PRP je změna politického chování voličů v rozvinutých západních demokraciích, kterou charakterizuje přechod z ideologicky zakotvené volby. Její alternativa se zakládá na řešení konkrétních problémů a hodnotově orientované formě případné participace. V minulosti strany podle Betze předkládaly koncepce ideální společnosti a cestu, jak k této společnosti dospět. Definicí a pojmáním „cesty“ se pak odlišovaly od svých politických oponentů v politické aréně. Postmoderní společnost, kdy jsou ideové koncepce moderny zpochybněny a idealismus je nahrazován skepticismem, uvolňuje cestu pragmatismu tzv. „zdravému rozumu“. Volání po selském rozumu a starostem „obyčejného“ člověka je poté možné vnímat jako logický krok této postmoderní epochy, z které PRP dokáže těžit (Betz 1994: 107).²⁷

²⁶ Koncept etnopluralismu lze označit za demokratizaci opravdu pouze vyjdeme-li ze srovnání s biologickým rasismem.

²⁷ Je otázkou, zda dalším velkým vyprávěním není současná globalizace a neuchopitelná postmoderna. Ta podle Jana Kellera nese stejné znaky jako její předchůdci v podobě náboženství či světských ideologií, které poukazovaly na historickou a nevyhnutelnou nutnost jimi předvídaného vývoje. Efektem neoliberálního kapitalismu je však globalizace se všemi svými nedostatky, které by se však v budoucnosti měly rozplynout a uvolnit cestu blahobytu. Keller, Jan (2002): <http://www.blisty.cz/art/10529.html>. Jak vidět PRP stojí v opozici i proti této formě vyprávění. Jakékoliv oddalování výsledku politického počínání se totiž nebezpečně vzdaluje apelu na obyčejného a malého člověka a „věcného“ řešení problémů.

Pozice populistických stran je relativně obsáhlá, nemůžeme hovořit pouze o populismu radikálně pravicovém. Lang populismus řadí do šesti kategorií: centristé, sociální populisté, nacionální konzervativci, agráři, nacionalisté a radikální levice. Populismus jako fenomén byl v počátku spíše mystické spojení lidí spíše než ideologie.²⁸ Populističtí lídři se chlubí přímou komunikací s lidem a uvažují v pojmech charakteristických spíše pro sociální hnutí než pro organizované strany. Radikálně pravicový populismus je podle Beymeho přítomný ve všech stranách této stranické rodiny vzniklých po druhé světové válce: 1) otevřeně neofašistické italské MSI či v roce 1952 zakázaná německá SRP; 2) strany, které vznikaly v počátku ekonomické krize v počátku 70. let 3); třetí vlnou jsou strany představující reakci na upadající welfare state v 80. a 90. letech.²⁹ Další dynamiku těmto stranám dodala pokračující globalizace, evropeizace, nárůst nezaměstnanosti a imigrace.

Posledně jmenovaná třetí vlna je dávana do souvislosti s postupnými změnami v ideologii a organizaci stran. Je také provázena celkovým úpadkem a rozrušením tradičního stranického systému, což má za následek úbytek počtu straníků, identifikace voličů se svou tradiční stranou, klesající volební účast a roztroušení tradičních ideologických táborů a profesionalizací stranických elit. Efektem profesionalizace jsou antiestablishmentové a antistranické nálady ve společnosti (Beyme 2007: 28).

Naproti tomu Mudde teze o „krizi“ jako fenoménu vytvářející potřebu populistické politiky výrazně zpochybňuje. Důraz na zásadní roli „krize“ je podle Muddeho v případě studií týkající se PRP konstantou. Je však obtížné krizi vůbec definovat, stejně jako to, jak ke krizi dochází. Někteří autoři popisují tento pojem natolik široce, že je lze za krizové momenty považovat prakticky cokoli. Část autorů pak odvozuje krizový stav podle míry úspěchu PRP, to pak činí tento vztah tautologickým. Velkou roli při výzkumu fašismu a následně PRP hraje důraz na krizi ekonomickou respektive na její dopady, zejména na nezaměstnanost. Na první pohled se může zdát matoucím, že míra podpory RPP nekoreluje s mírou nezaměstnanosti. Mudde tento fakt vysvětluje tím, že socioekonomické otázky nejsou mainstreamovými tématy PRP. Je-li nezaměstnanost vyšší, dostávají se do popředí strany, jejichž témata jsou primárně otázky socioekonomického charakteru. PRP jsou zřídka považovány v těchto tématech za kompetentní. Tím lze i rovněž vysvětlit propad SPD-RSD ve volbách v roce 1998, kdy s příchodem hospodářských otřesů již voliče méně přitahovala strana primárně založená na

²⁸ Pojímání populismu nikoliv jako ideového znaku nýbrž jako politického postupu kritizuje zejména Cas Mudde.

²⁹ V první kategorii se Beyme s velkou částí vědců liší v tom, že mezi populisty zahrnuje i strany, které např. Mudde, Betz či Kitschelt s McGanem vyřazují jako nepopulistické. Byť provádí rozlišení mezi PRP (radikální pravice) a extrémní pravicí charakteristické pro v německé prostředí.

protiromských a protiněmeckých postojích. Další formou krize je krize politická. Ve všech posledních dekadách je však možné vypořádat různé druhy politických krizí od konce ideologií v 50. a 60. po např. krize politických stran v 80. letech. Ve vztahu k PRP je však primárně vypichován krize důvěry v politiku a politické elity. Faktem je, že míra důvěry respektive nedůvěry v politické elity koreluje s úspěchem PRP. I přesto však lze najít důležité výjimky jako např. v Dánsku, kdy Pokroková strana zaznamenala růst voličské podpory v době, kdy míra důvěry v politiky vzrostla na 65%, jednu z nejvyšších v Evropě. Dalším ukazatelem by mohlo být vnímání demokratického politického systému jako ideálního (nejlepšího) pro fungování společnosti. Zatímco v západní Evropě je podpora demokracie vysoká, ve střední a východní Evropě toto podle průzkumu neplatí plošně ve všech zemích. Mudde dokládá, že míra důvěry v demokracii jako ideálu a úspěchu či neúspěchu PRP úplně přesvědčivá. Přímou úměru lze vysledovat pouze u pěti z deseti zemí těchto regionů. (Mudde 2007: 207- 208).

3.5 Od neoliberalismu k rasismu (?)

První strany PRP začaly vznikat ve Skandinávii jako reakce na vysokou míru zdanění a údajně špatnou formu přerozdělování bohatství. (Betz 1994: 110-111) Tento neoliberální apel obsahovaly programy skandinávských populistů ještě poměrně nedávno, ač v menší míře.³⁰ (Bjorklund & Andersen 2008 : 10). Beyme definuje tuto fázi jako tzv. druhou vlnu extrémní pravice (Bjorklund & Andersen 2008 : 2, Mudde 2000: 20). Program vycházející z neoliberalismu měli z počátku i rakouští Svobodní. Nebyli nicméně ve svých požadavcích natolik radikální jako jejich severní varianty. Svobodní útočili na velké strany s tvrzením o jejich neschopnosti a neochotě reagovat na globální hospodářské změny a spustit nutné reformy. FPÖ se však zaměřila i na omezení údajně přebujelé byrokracie a privatizaci státního majetku. Ta má být důsledkem silné přítomnosti klientelismu a prorůstání stranictví do veřejného života rakouské společnosti. (Kitschelt/McGann 1995:159-190, Kitschelt 2002: 179-196,)

³⁰ Faktem, jež odůvodnění některých požadavků působí legitimně. Namísto solidarity bohatých s chudými totiž např. v Norsku docházelo k paradoxním situacím spočívajícím v silném welfare state. Kupř. absolvent univerzity dokázal vyčerpat více státních financí než kterýkoli člověk, jenž byl v tíživé sociální situaci. To proto, že Norský model byl velmi výhodný členy společnosti, kteří si byli vědomi svých práv a dokázali je rovněž hojně využívat. Tuto situaci začala však využívat i norská Strana Pokroku k útoku na jeden ze základních pilířů sociálního státu, daňovou progresi. V Dánsku docházelo k obdobným útokům na sociální stát. Předseda dánské Strany pokroku Mogens Glisturb poukazoval na fakt, že zatímco velká většina obyvatelstva je nucena každý cent ze svého platu zdanit, tak menšina milionářů může využívat nedostatků v daňových zákonech a tím se vyhýbat jejich placení. Alternativou jak tuto situaci vyřešit pak nebylo odstranění těchto mezer v zákonech, ale celkové snižování přímých daní či dokonce jejich úplného zrušení. Nahrazeny by měly být daněmi nepřímými.

Rakouský politik FPÖ Andreas Mølzer představil dokonce jakousi vlastní koncepci svobody, jako fundamentálně odlišnou od svobody prosazované od Francouzské revoluce. Ta je založena na nutnosti odstranit umělé stírání rozdílů ve společnosti ve jménu rovnosti a solidarity. Společnost by měla podporovat iniciativu jedinců a povzbuzovat podnikatelského ducha, protože podnikatelé poskytují základní příspěvek ke stabilitě společnosti. Jako instrumenty podporující „podnikatelského ducha“ prosazovali FPÖ program ekonomické decentralizace, privatizace, deregulace a daňových reforem³¹ (Betz 1994: 113-114).

V druhé polovině 90. let se nicméně karty absolutně volné ruky trhu FPÖ vzdává. Od „free market economy“ se přiklání k tzv. „fair market economy“.³² Fair market economy je prezentována jako odpověď na neoliberalní „turbo-kapitalismus“. „Soutěž v tržním prostředí nemá znamenat to, že pouze vítěz zůstává. Podnikání, které vykořisťuje zaměstnance, toleruje nehumánní pracovní podmínky a neinvestuje do vzdělání, nemá podle Haidera budoucnost.“ (Mudde 2007: 119-123). Podobný případ můžeme najít i ve Francii, kdy FN začala profitovat z nedostatku viditelných rozdílů mezi pravým a levým středem v ekonomických otázkách, které prosazovaly reformy neoliberalního střihu. André Taguieff v roce 1997 tvrdí, že „FN začala okupovat prostor, který byl v podstatě opuštěn, a to resistenci proti turbokapitalismu.“ (Berezin 2009: 120)

Rozchod s kapitalismem laissez-faire je u některých stran provázen i silným odporem k jeho současné globální formě, kdy se PRP snaží prezentovat jako jakási podoba třetí cesty mezi kapitalismem a socialismem. (např. Backes 2009: 609, Mudde 2007:119-123)

Ve své pravidelné řeči na 1. máje Le Pen permanentně upozorňoval na tzv. „nový světový řád“, který produkuje nové moderní otroctví: „Toto nové otroctví zotročuje lidi celého světa. Novým zákonem je chicagská burza nebo Dow Jonesův index, jejich velkými duchovními pastory GATT, MMF, OECD. Jejich proroci pak CNN a The Washington Post. Tyto temné síly jsou v našem středu v podobě eurokracie jako jejich trojského koně.“ (Berezin 2009: 110). S globálním kapitalismem FN spojuje i otázku prohlubující se evropské integrace. Na konci svého projevu z roku 1998 Le Pen k otázce EU a další integrace prohlásil: „Je potřeba si ujasnit, že my nejsme nepřátelé Evropy, my pouze nechceme globalizovanou Evropu, která nás chce uvrhnout do otroctví. Evropa Maastrichtu je Evropa kapitálu, pro kapitál a je kapitálem vytvořena. Ano Evropě vlastní, národů a států. Ano společné měně (v smyslu ECU),

³¹ O vlivu klientelismu na růst popularity PRP blíže Kitschelt.

³² O leččem napovídá i titul knihy Jörga Haidera *Liberated beyond the Left and Right* (1997).

jako symbolu bratrské kooperace Evropanů, ale otevřeně, velmi otevřeně, ne, tisíckrát ne globalizaci, ne euroglobalizaci a jedné měně (EURO) a kapitalismu bez státu.“ (Berezin 2009: 119)

Odklon od neoliberalismu je provázen prosazováním tzv. welfare šovinismu, kdy PRP prosazují sociálně paternalistickou politiku, ta má však být nasměrována pouze členům „společenství“ (Mudde 2007: 131-132). Ani skandinávské PRP již v současnosti nehovoří o hlubokých rozpočtových škrtech, ale prosazují sociálně citlivou politiku se zaměřením na starší obyvatele (Bjorklund & Andersen 2008: 12). Rovněž Fini a Alianza Nazionale si jsou nejspíše vědomi potenciálních volebních zisků, jestliže podporují italské odboráře v boji proti reformě zákoníku práce (Berezin 2009: 232). V roce 2000 např. FPÖ ztratila podle Betze velkou část voličů s největší pravděpodobností z toho důvodu, že i přestože, se stavila do role obhájce zájmů obyčejného občana, prosazovala rozpočtové škrtů jakmile se dostala k moci. (Betz 2004: 13)

Osobně považuji právě neoliberální přístup k ekonomice jako jednu ze základních příčin neúspěchu české Národní strany. Domnívám se, že nejde prosazovat integrální pojetí nacionalismu, bez udržování sociálního státu. Národní strana naopak bez velkých námitek přijímala po roce 2006 reformy prosazované ODS.

Rasismus, xenofobie, antiimigrantské postoje

K jasnému příklonu k rasismu, xenofobii a antiimigrační politice jako hlavním tématům PRP pak dochází v druhé polovině 80. Let. Začátkem roku 1990 již všechny tyto strany zaujímají antiimigrantské pozice s jedinou výjimkou italské Ligy severu, která akcentuje zejména negativní postoje vůči imigrantům z jižní části. I ta se však nakonec v 90. letech obrací proti přistěhovalectví a multikulturalismu. (např.: Betz 2004, Betz/Immerfall 1998, Bjorklund & Andersen 2008)

Bjorklund s Andersenem např. uvádějí, že během let 1983-1986 se zvýšil počet imigrantů čtyřicetkrát v Norsku (8300) a desetkrát ve stejném období v Dánsku (9600). V Dánsku v roce 1995, 90 % voličů Pokrokové strany (PS) uvedlo imigraci jako primární volbu pro tuto stranu.³³ Po opuštění této strany založila Pia Kjaersgaardová Dánskou lidovou stranu a

³³ Bjorklund a Andersen píšou, že se v tomto období stala Progres party stranou jednoho tématu.

definitivně se zbavila neoliberálního odkazu. Stejný obrat se udál v Norsku, byť nebyl tak radikální. (Bjorklund & Andersen 2008: 10)

Podle Liangové valná část PRP očekávala, že po pádu SSSR se Evropa vrátí do stavu suverénních států před evropskou integrací. Tento předpoklad však vzal za své vzhledem k postupující imigraci z postkomunistického bloku, zejména pak v důsledku jugoslávského konfliktu. Pokračující migrace do západní Evropy umožnila další zviditelnění a růst popularity pro PRP. Výbušným tématem se rovněž stal eventuální vstup Turecka do EU, proti kterému se však staví i valná část politiků ve všech zemích EU. (Liangová 2008: 18)

Velkou roli v rétorice PRP hraje antimuslimská karta. PRP staví do pozice jediné síly schopné ubránit evropskou křesťanskou identitu proti údajně rozpínajícímu se islámu. Tato skutečnost je nově provázena i silným proizraelským postojem u některých lídrů, jako např. u Filipa de Wintera (Vlámský zájem) (Liangová 2008: 20-21, Betz 2004: 10-11).

Nepřehlédnutelný je nedávný výsledek nizozemské PVV (březen 2010) pod vedení Gerta Wilderse akcentující silně protiislámskou rétoriku. Tato strana naopak není nijak výrazně rasistická. Proti neevropským imigrantům ze Surinamu se nijak zásadně nevymezuje.³⁴

Pippa Norrisová rovněž hovoří o reakci na globalizaci a růst radikálně pravicových myšlenek. Podle ní nelze tuto otázku redukovat např. pouze na otázku imigrace. Jak dosáhnout úspěchu ve volebním klání, má podle Norrisové PRP alternativy. Zaprvé soutěžit klasicky tak, že budou prosazovat svůj volební program s tím, že budou akcentovat primárně ekonomické otázky spjaté s globalizací. Zde však má problémy s věrohodností. To zejména kvůli nedostatku zkušeností a autority v těchto otázkách. Zbývá jim tedy použít populistickou rétoriku a poukazovat na neschopnost a zkorumpovanost vlád na jedné straně. Na straně druhé akcentace otázek jako imigrace, úpadek welfare state a úpadek kulturních hodnot. Rovněž mohou vnést do politického diskursu otázky, které nejsou dosud artikulovány velkými stranami a tím se pokusit mobilizovat voliče patřící ke krajním pólům v politice. Tohoto cíle dosáhnout vnášením témat, jako je kulturní a hospodářský protekcionismus. (Norris 2004: 173)

Faktem nicméně je, že artikulování otázek jako welfare šovinismu a tvrdého přístupu k imigrační politice je možné zaznamenat u velké části západních vlád v západní Evropě. Jak prokazuje Berezin s Minkenbergem (Berezin 2009, Minkenberg 2001).

³⁴ Mudde 2010: <http://www.opendemocracy.net/cas-mudde/geert-wilders-enigma>

3.6 Současnost

O nejistých vyhlídkách evropské společnosti hovoří dokument vypracovaný pro evropskou komisi v roce 2007. Primární činitelé ovlivňující směřování společnosti budou sami evropské společnosti. Lze však vysledovat některé trendy vynucené globalizací.

- 1) Zánik pracovních míst v tradičním průmyslu (ve spojení s dopadem nových technologií a objevení se nových požadavků spotřebitelů tím, jak společnosti bohatnou).
- 2) Vrstující požadavky na vysoce vzdělanou společnost schopnou plně rozvíjet nadání všech svých občanů.
- 3) Obrovské příjmové nerovnosti. Rozdělení společnosti na „vítěze“ a „poražené“.
- 4) Naléhavé potřeba ekologicky udržitelné ekonomiky schopné zajistit energetickou soběstačnost, která bude vnímavá k problémům změn klimatu.
- 5) Nutnost profitovat na větším otevření se světu a vyřešit otázku nezvládnuté migrace a neúspěšné integrace.

Rovněž můžeme očekávat, že v důsledku rozpadu tradičních komunit a stále rozmanitější společnosti vzrostou pocity nejistoty, strach z kriminality atd. Rovněž budou nastoleny otázky identity a občanských práv.³⁵

Výčet nastávajících změn, které se velmi negativně dotknou velké části obyvatel EU předpovídá, že náchylnost k volbě radikální pravice by podle všech předpokladů měla dále růst. To zejména proto, že nejvíce negativní dopady budou mít na elektorát právě radikální pravice, byť neexistuje jasný konsensus, kdo voličskou základnu tvoří. Je možné registrovat rovněž vzrůstající počet nespokojených obyvatel.

Zajímavé je uvést do kontextu PRP Huntigtonův předpoklad o střetu civilizací či Fukuyamovu tezi o konci historie. Obě varianty jsou vzhledem k nárůstu popularity PRP

³⁵ K evropské sociální realitě „budoucímu výhledu evropské společnosti viz zpráva poradního sboru Evropské komise in Roger Liddle, Frederic Lerais (2007): <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/83&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

v pozitivním vztahu. V prvním případě etnický a civilizační střet aktivizuje rasistické a xenofobní tendence ve společnosti. Podle toho, jak se profiluje současný neoliberalní kapitalismus, můžeme hovořit o vzrůstajícím počtu tzv. losers of modernisation a jejich nekončícím růstu do budoucnosti jakkoli podle Fukuyami ukončené.

4. Ideové znaky radikální a extrémní pravice

Přestože se v mé práci snažím představit primárně Muddovo pojetí populistické radikálně pravicové strany, uvedení pouze Muddeho pohledu by představovalo redukování této problematiky. Nemohu se vyhnout obecným klasifikacím pravicového radikalismu, extremismu a populismu, a to ve vztahu k hlavním ideologickým znakům. Nebudu zkoumat etymologii slov radikalismus či extremismus, které jsou dostatečně vysvětleny v pracích jiných autorů.³⁶ Rovněž se otázkou tohoto typu stran relativně široce zabývám v kapitole geneze, kde jsou charakterizovány jako elementy reagující na proměny (primárně) v západní společnosti. Velmi ze široka je můžeme označit jako strany kritizující negativní efekty postmateriální transformace a ekonomické globalizace, které však nesdílejí – na rozdíl od radikální levice – kosmopolitní a universalistické vize světa.

Domnívám se, že mezi vědci panuje shoda, které strany považovat za extrémní, radikální či populistickou pravici. Základním rozdílem je pouze název stranické rodiny, který volí každý autor individuálně podle více či méně relevantních příčin. Hovoří-li např. Piero Ignazi o nové extrémní pravici, identifikuje totožné strany jako Cas Mudde u PRP. Stejný případ představuje Hans-Georg Betz se „svou“ stranickou rodinou, radikálně pravicový populismus. Rovněž Herbert Kitschelt s McGannem řadí do skupiny nové radikální pravice shodné strany. O identických stranách, jako výše zmiňovaní autoři, pojednává i Claus von Beyme, Fennema či Minkenberg.

Můžeme dle mého soudu konstatovat, že do výše uvedených stranických rodin každý autor zařadí stranu, která je obecně vnímána jako prvek nejvíce napravo na ose pravo-levého kontinua. Je-li ve stranickém systému více stran charakterově obdobného typu, čili jestliže všeobecně panuje konsensus, že stojí na pravém pólu, jsou do stranické rodiny buď zařazeny obě strany, nebo je vypíchnut jejich zásadní rozdíl a zařazeny do jiné stranické rodiny. Nejsignifikantnějším příkladem může být např. rozdíl mezi německou NPD (stará extrémní pravice) a německými republikány (nová extrémní pravice). Obdobný případ je italská Liga severu jako nová pravice a již přetransformované MSI (AN)³⁷ jako strana s fašistickým odkazem tedy stará pravice. V českém prostředí bychom mohli tuto dělicí linii vytvořit mezi již zaniklou Národní stranou³⁸ (nová extrémní pravice) a rozpuštěnou Dělnickou stranou jako

³⁶ Oblíbeným tématem, kořen slov extremismus či radikalismus je zejména v českém prostředí.

³⁷ V současnosti můžeme hovořit o stranách stejné stranické rodiny PRP či nové extrémní pravice.

³⁸ V případě Národní strany však existují jistá specifika s ohledem na historii.

příslušníkem staré extrémní pravice. Je právě otázkou, jak se bude vyvíjet ideologická pozice DSSS.

Téměř všechny politologické analýzy výše zmíněného typu stran, vykazují jednu pravidelnost. Betz, Ignazi, Kitschelt, Mudde aj. vylučují ze stranické rodiny, které věnují největší pozornost německé NPD, DVU a italské MSI. Shodně rovněž dodávají, že strany pracující s fašistickým odkazem nebyvají ve volbách úspěšné.

To, co však autory odlišuje, je definice znaků, které k identifikaci výše uvedených stranických rodin používají. Cas Mudde např. napočítal 26 definic extrémní či radikální pravice, které obsahují 58 rozdílných ideových znaků. (Mudde 2007: 21)

Vzhledem k tomu, že se ve své práci opírám o Muddovo pojetí PRP a věnuji mu rozsáhlou část, budu uvádět pojmové označení individuálně podle autora. Tzn. hovoří-li autor o extrémní pravici, budu používat tento termín, hovoří-li o radikálně populistické pravici, budu používat termín populistická radikální pravice atd. Je rovněž nutné zdůraznit, že v západní Evropě se adjektivum populistický používá zejména v kontextu radikálně pravicového populismu. V ČR je tento termín spíše spojován, velmi nešťastně, s levicovou politikou obecně.

Piero Ignazi rozlišuje mezi starou extrémní pravíci a novou extrémní pravíci. Zatímco strany staré extrémní pravice jsou strany ideově svázané s fašistickým či nacionálněsocialistickým ideovým zázemím, nová pravice se již na tomto myšlenkovém půdorysu neprofiluje. Nová extrémní pravice má tyto ideové znaky: rasismus, xenofobie, obrana identity. Požadavky na: řád a pořádek, silného vůdce, potřebu harmonie a bezpečnosti. Nespokojenost s reprezentativními mechanismy a procedurami (demokracie) je pak vyjádřena potřebou ochranné autority ve společnosti, kde úspěch a individualismus rozvrátil tradiční sociální svazky. Extrémní pravice je rovněž zastáncem rigidních morálních standardů jako protipól libertariánské levice (Ignazi 2006: 34).

Mudde ve svých dřívějších studiích charakterizuje extrémní pravici jako kombinaci nacionalismu, rasismu, xenofobie, antidemokratických postojů požadavku na silný stát. Ve svých pozdějších pracích definuje klíčové ideologické znaky maximální definice jako: nacionalismus, exlusionismus, xenofobie, víra v zákon a pořádek, welfare šovinismus, tradicionalistická etika a revizionismus. (Mudde: 2000 170, 2007: 21)

Podle Michaela Minkeberga je pro definici Nové radikální pravice rovněž klíčové ideologické jádro. To sestává z ultranacionalismu pramenícího z anti-universalismu antidemokratického mýtu o národním společenství v kombinaci s autoritářským chápáním politiky a populismem. (Minkenberg 2001: 3).

Fennema ve své definici stran, které nazývá antiimigrantské, vypočítává tyto znaky: etnický nacionalismus, antimaterialismus, antiparlamentarismus, konspirační teorie. (Fennema 1997: 483-486)³⁹

Betz charakterizuje ideové znaky radikálně populistické pravice na pozadí postmateriální revoluce a současných problémů jako globalizace, nezaměstnanost, imigrace aj. Neuvádí tedy přesný výčet. Celkově lze však jeho pojetí shrnout, tak, že ideologie současné radikálně populistické pravice zahrnuje antiimigrantské a antiislámské postoje, s populistickým antielitářským apelem. Tato stranická rodina odmítá všechny tradiční cleavages, jako kupř. téma redistribuce, jako zastaralé. Namísto toho hraje v jejich politice ústřední roly témata společenství a identity. (Betz 2004: 13-14).

Z českého prostředí popisuje extrémní pravici např. Bankowiczová: „Charakteristickým rysem této stranické rodiny jsou nacionalismus, kulturní rasismus, etnocentrismus, xenofobie, proti-imigrační prvky. Jejich výrazem jsou pak hesla o obraně společenství a národní identity před cizinci, antikomunismus, nadřazování vox populi nad establishment, odvolávání se na nespokojenost tzv. obyčejných lidí rozčarovaných politikou tradičních stran, přímo mytologizování hodnot a institutů přímé a zastupitelské demokracie, kritika nevykonnosti a nákladnosti sociálního státu, zároveň tzv. sociální šovinismus a podpora ideje silného státu, pořádku a bezpečnosti“ (Bankowiczová, 2002: 55).

Maršák uvádí tyto znaky:

- exkluzionismus: vytvoření homogenního celku bez cizích prvků – nacionalismus: (nacionalismus je však dle mého soudu projev exkluzionismu)
- politický mesianismus: společnost musí projít zásadní přestavbou, aby odpovídala ideálu dokonalé („národní“, árijské, „čisté“) společnosti. S misí na záchranu národa je spojeno nalézání nepřátel (imigranti, menšiny, Židé, establishment, nadnárodní organizace)

³⁹ Čili spíše rysy, které bychom očekávaly u stran staré extrémní pravice.

- antistranictví: extrémně pravicové strany se snaží odlišit od mainstreamových stran. Zdůrazňují, že nejsou navázáni na zkorumpovanou vrcholnou politiku etablovaných stran.
- populismus: staví na dichotomii mezi čistým lidem a zkorumpovaným establishmentem. Strany spadající do této kategorie jsou ideologicky antisystémové a dělají si nárok hovořit za nejširší vrstvy společnosti. Populistické strany požadují navrátit politickou moc „lidu“. Prosazují přímou demokracii a využívání referenda pro přijímání politických rozhodnutí.
- Sociální šovinismus: zahrnuje protekcionistickou ekonomickou politiku (hospodářský nacionalismus) a omezení sociálních výhod pouze na členy vlastního národa (Maršák 2007).

Podle Strmisky ideologie radikální pravice obsahuje: odpor k multikulturalismu, antiimigrační apel (méně ve SVE, kde je apel zaměřen proti menšinám či sousedním národům), mobilizace proti dosavadnímu politickému establishmentu (antielitářský apel). (Strmiska 2005: 39).

5. Elektorát PRP

Mimo ideologie doznal radikální změny rovněž elektorát radikální pravice. Podle mého soudu existují dva zásadní názorové proudy: 1) Ti, kteří tvrdí, že se voliči PRP primárně konstitují z tzv. modrých límečků a losers of modernisation a domnívají se, že volba je determinována socioekonomickými podmínkami, jako kupř. Betz či Immerfall.⁴⁰ 2) Ti, kteří tvrdí, že elektorát PRP je relativně pestrý a volba PRP není motivována pouze socioekonomickými zájmy, ale i ideologickými postoji, byť uznávají, že velkou část elektorátu opravdu tvoří losers of modernisation. Mudde, Evans, Ignazi aj.

K ilustraci elektorátu PRP používám Evansovy grafy. Vzhledem k tomu, že představují jakousi střední pozici mezi oběma tábory.

Dělníci a „losers of modernisation“

Dle Betze se elektorát PRP konstituuje z vrstev společnosti, jež mají problémy reagovat na socioekonomické změny, jako např. konec masové výroby, přechod do postindustriálního věku, informační revoluce a globalizace. Všechny tyto skutečnosti deformují tradiční západoevropský model organizovaného (welfare) kapitalismu, podporují individualizaci a eventuálně i podkopání základů solidarity. „Losers of modernisation“ jsou pak náchylnější k náklonnosti k radikálně pravicové rétorice. (např. Betz 2004: 12)

Podle Ignaziho i Kitschelta musíme odmítnout Marxovu tezi, že příslušnost k třídě determinuje voličské preference, nelze však přehlédnout jistou proletarizaci elektorátu PRP a celkový příliv méně vzdělaných a nízkopříjmových kategorií společnosti.

Podle povolebních dat lze vysledovat radikální zvýšení počtu tzv. modrých límečků. O čemž svědčí i přesun voličů sociálnědemokratických stran k radikální pravici. (Backes 2009: 608 Betz: 1994: 30, 2004: 13, Ignazi 2006: 250, Immerfall 1998: 252) Signifikantním příkladem mohou být dánská a norská Strana pokroku či rakouská FPÖ. U obou skandinávských stran vzrostl od roku 1973 do 1989 počet voličů z dělnických profesí zásadním způsobem. U

⁴⁰ K socioekonomickým nejistotám jako primárnímu zdroji obav obyvatel EU viz např. Eurobarometr (2010): Eurobarometer 73 Public opinion in the european union: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb73/eb73_first_en.pdf

dánské Strany pokroku již v roce 1989 tvořili dělníci 50 % jejich voličské základny. Podobně švédskou Novou demokracii, volilo ze 40 % dělnictvo. (Svasand: 1998: 86)

V Rakousku v roce 1995 34 % dělnické třídy volilo Svobodné (u SPÖ toto číslo činilo pouze 24%). (Ridelsperger 1998: 35, Immerfall 1998: 253). Ve všech případech přitom šlo (v té době) o strany se silným neoliberálním a antisociálním apelem, byť jsou hrany jejich neoliberalismu již z velké části otupeny a prošli jakousi de-neoliberalizační fází (srovnej např.: Bjørklund/ Andersen 2008).

Stejně tak voličský elektorát francouzské FN se v roce 1998 skládal ze 30 % z dělnických profesí a je nejsilnějším reprezentantem francouzského dělnictva. (Mayer 1998: 19, Immerfall 1998: 252) Tím se změnila sociální skladba FN, která vznikala jako následovník poujadistického hnutí se zaměřením na malé podnikatele, živnostníky, čili typické voliče fašistických stran. (Winnock 1998: 141-145, Mayer 1998: 18-20)

Příklon dělnických profesí k radikální pravici je možné vysledovat i u Vlámského bloku. (Swingedouw 1998 : 71)

O přechodu tradičně levicového elektorátu k PRP píše i Uwe Backes. Podle Backse povolební průzkumy hovoří jasně: Dělníci, muži, lidé s nižším vzděláním a mladí lidé jsou nadreprezentováni u elektorátu úspěšných PRP. (Backes 2008: 602) Dříve silnější střední třída se naopak od PRP odvrátila. V roce 2004 získala NPD a DVU v regionálních volbách 14 % hlasů dělníků. Hlavním motivem byly reformy Hartz IV prováděné SPD. Ve střední a východní Evropě okupuje ideologické vakuum uvolněné komunistickými stranami radikální pravice. Podobný stav však panuje i v západní Evropě, kdy FPÖ profituje z rozpadu tradičního sociálnědemokratického milieu a elektorát má neo-proletářský profil. Stejný případ je i VB. Ve Francii se pro skupinu voličů z nižších sociálních vrstev vžil termín levicový lepénisté (left-wing lepenism)(Backes 2008: 603, srovnej také Betz 2004: 11)

Backes zdůrazňuje, že PRP a radikální levice soupeří o stejný elektorát. Ten se konstituuje z globalizací nejvíce negativně zasažených skupin. PRP získává velkou část hlasů založených na welfare šovinismu, ale jsou i mnohem úspěšnější v přilákání tzv. losers of modernisation, než radikální levice. Pro losers of modernisation je PRP relativně vysoce důvěryhodným reprezentantem antiglobalizačního hnutí. To zejména z důvodu partikularistického vidění světa odmítajícího kosmopolitní vizi (one world vision) prosazované speciálně levicí (Backes 2008: 609).

Herbert Kitschelt ve spolupráci s McGannem v elektorátu současné radikální pravice vidí nejzásadnější rozdíl mezi současnou PRP a tradičním fašistickými stranami. Zatímco se v meziválečném období mohla fašistická a nacionálněsocialistická pravice spoléhat na podporu ze strany malé a střední buržoasie či byrokratických elit, ve kterých byla nadreprezentována, tak v současnosti je u těchto sociálních skupin výrazně slabší. Velké posílení naopak zaznamenala u dělnické třídy ve velkých průmyslových aglomeracích. Naopak v malých městech výrazně ztrácí.⁴¹ To je podle Kitschelta důsledek odlišných sociálních a hospodářských podmínek obou krajně pravicových proudů. Zatímco fašismus vznikl v éře přechodu z agrárních do industriálních společností, tak současné PRP jsou výsledkem přechodu z materiální do postmateriální společnosti. Fašismus měl podle Kitschelta jak antimoderní, tak moderní povahu. Obsahoval sice více méně kladný vztah k organizačním požadavkům průmyslové a tržní společnosti, odmítal však kulturní konotace ekonomické modernizace. Z toho důvodu také fašismus přitahoval vrstvy, které nebyly přímo ukotvené v moderní industriální společnosti, jako kupř. menší podnikatelé, vyšší úředníci, vojáci a odborní pracovníci, rovněž také první generaci dělníků, která přišla do velkých průmyslových aglomerací z vesnic a malých měst a nebyla organizována v odborech.⁴² Voliči PRP jsou rovněž daleko méně autoritářští než elektorát tradičních fašistických či nacionálněsocialistických stran. V míře radikálnosti autoritářských postojů existují podle Kitschelta větší či menší rozdíly. Nejvíce autoritářské postoje však lze identifikovat u stran „staré“ extrémní pravice – německé NPD, italské MSI (Kitschelt/McGann 1995: 35-39).

Podle Bjørklunda s Andersenem je vysvětlení vzrůstající obliby PRP u dělníků jednoduché. Lidé z dělnických profesí inklinují k levicové politice v otázce přerozdělování a přitom jsou autoritářští, z čehož dokáže PRP těžit (Bjørklund/ Andersen 2008: 15-16).

Nárůst počtu modrých límečků nicméně totální proletarizaci těchto stran neznamená. Vzhledem ke cath-all strategii dokáže PRP podchytit i ostatní segmenty společnosti. Relativně dobře si vždy vedla i u živnostníků a soukromých podnikatelů. Podle Evanse se podařilo úspěšným radikálně pravicovým populistům v počátečních fázích vzniku (70. léta) aktivizovat klasickou malou buržoasii apelem na snižování daní a postupem času oslovit průřezově všechny skupiny obyvatel, zejména pak dělnickou třídu. Schopnost oslovení voličů napříč sociálním spektrem je i důsledek antidemokratické dynamiky v postindustriálních

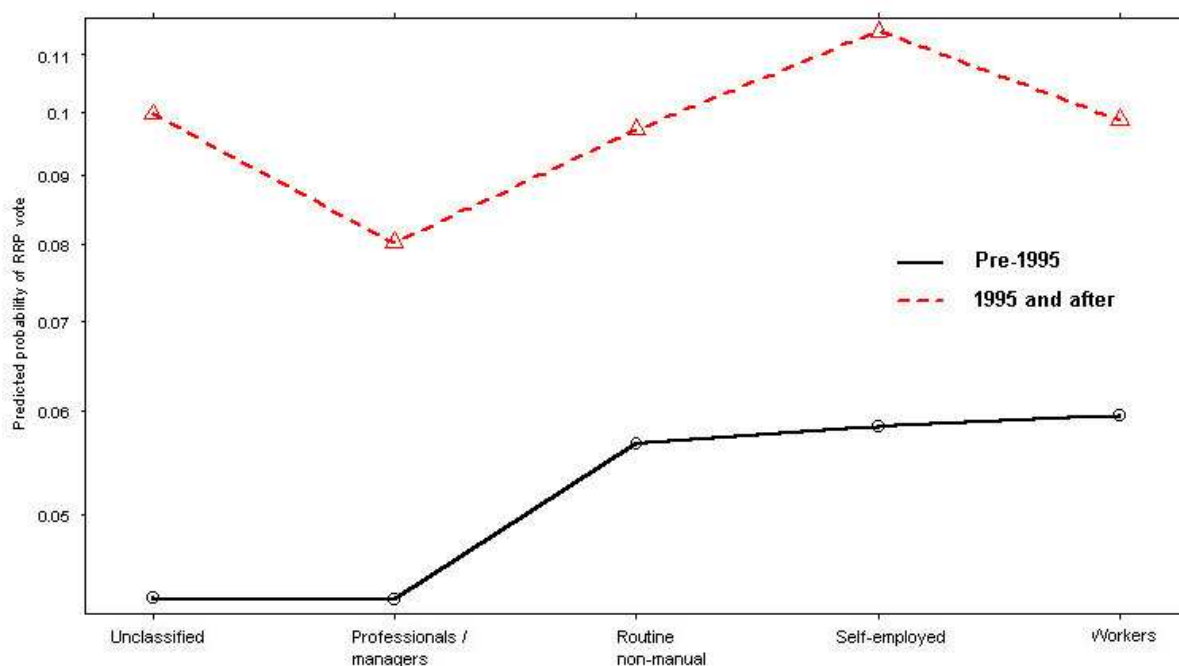
⁴¹ V ČR voličské průzkumy elektorátu PRP (pokud je mi známo) neexistují. Poslední je analýza Kreidla a Vlachové dokazující shodné sociální zázemí u SPR-RSČ jako u PRP v západní Evropě. Jediným rozdílem je silnější podpora v menších městech a na vesnicích než ve velkých aglomeracích.

⁴² . O rozdílnému vztahu k odborům, morálce a náklonnosti volit PRP hovoří rovněž Betz v případě dělníků, z méně vyspělých částí Norska stěhujících se do průmyslových částí státu.

společnostech. (Evans 2003) Evansova statistika hovoří o silnější inklinaci k volbě PRP mezi drobnou buržoasií než u dělníků po roce 1995, byť do roku 1995 byla volba tohoto typu stran o něco málo pravděpodobnější u dělníků.

Stejně tak Cas Mudde zastává názor, že podle všeho je elektorát PRP relativně pestrý stejně jako u ostatních stran a nelze na voliče PRP pohlížet jako na typické modré límečky, které ve skutečnosti tvoří pouze menšinu stranické rodiny PRP. (Mudde 2007)

Figure 3 Class by year effect plot

Soukromý vs. veřejný sektor

PRP podle všeho podporují více zaměstnanci privátního než státního sektoru. Nejvýraznější byl tento trend ve skandinávských zemích, znatelné rozdíly je nicméně možné identifikovat i např. v Rakousku či Francii. (Betz 1994, Kitschelt/McGann 1995) Je otázkou, zda můžeme tuto skutečnost přičíst i antibyrokratické rétorice ze strany PRP. Existují však i negativní reakce na tato tvrzení. Např. Jörg Flacker tvrdí, že neexistují jasná data, která by toto potvrzovala. (Flecker 2008: 14)

Protest?

Stejně tak nelze pohlížet na hlasy PRP jako na primárně protestní. I přesto můžeme najít výjimky. Např. prezidentské volby ve Francii koncem 80. let, kdy si většina voličů Le Pena nepřála, aby se prezidentem stal. Rovněž výsledky řecké LAOS podporují spíše protestní povahu volby. 75 % voličů LAOS odpovědělo, že chtějí vyjádřit protest. Jako argument o ideologické volbě svědčí podle Mudde vysoká loajalita PRP elektorátu. 79 % voličů, kteří volili rumunskou PRM v roce 1996, ji zvolili i v roce 2000. Velice stabilní voličskou základnu si např. mezi lety 1986-1989 udržovala rakouská FPÖ, a to mezi 77-81 %. Pevný elektorát rovněž vykazuje belgický Vlámský zájem, dánská DFP a francouzská FN, a to mezi 75-90% (!). Úspěšné strany budou mít jistě loajálnější voličskou podporu než strany neúspěšné. 80% procentní podpora však hovoří alespoň o částečné podpoře některých myšlenek a programových bodů jednotlivých stran. Podle Muddeho za úspěchem RPP do velké míry stojí schopnost těchto stran přetransformovat protestní voliče na support voliče. (Mudde: 2007: 229) Berezin naopak tvrdí, že protestní voliči zůstávají spíše doma a nevolí (Berezin 2009: 170).

Mužská a ateistická převaha

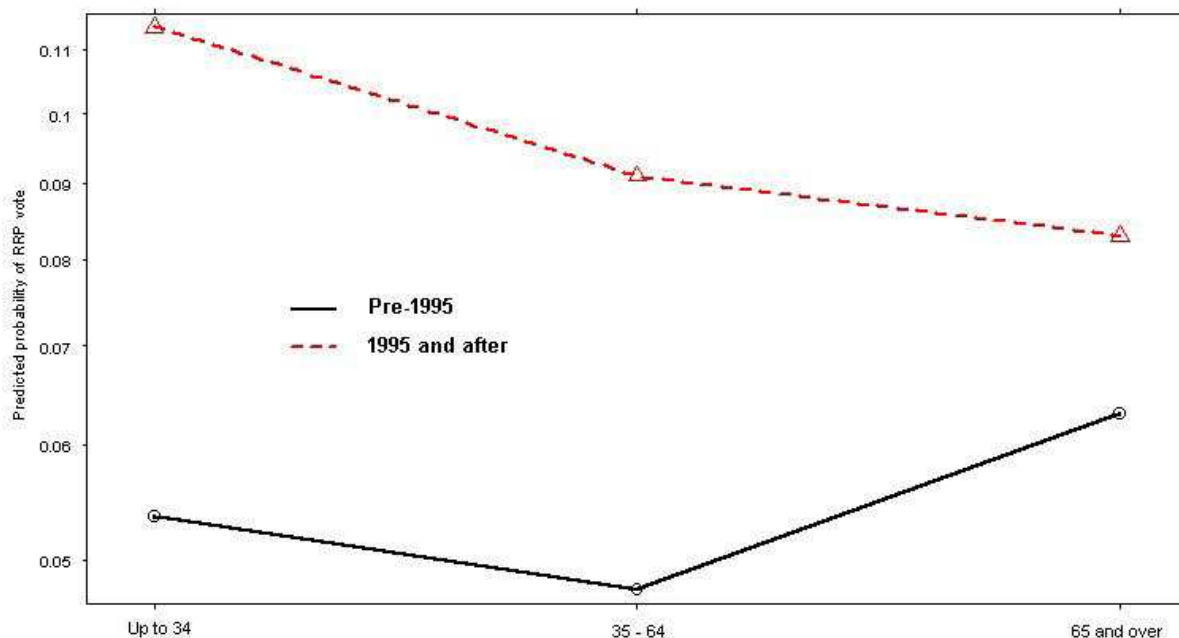
Můžeme konstatovat, že radikálně pravicové strany mají větší podporu u mužů než u žen. Kitschelt tuto skutečnost dává do souvislosti s antifeministickým apelem u PRP. (Betz: 1994 Evans 2003, Kitschelt/McGann 1995:76. Mudde 2007: 113) Rovněž věřící občané neinklinují k volbě radikálně pravicových stran. (např. Immerfall 1998: 258, Mudde 2007)

Věk

Betz tvrdí, že v průběhu 90. let získávají radikálně pravicoví populisté větší podporu u mladších lidí. Evans poukazuje na mobilizaci starších občanů v případě prezidentských voleb ve Francii (2002) a volbách ve Švýcarsku (2003), ve kterých starší voliči zareagovali na antiimigrační program. (Betz 1994: 146, Evans 2003) Přesto lze podle Evansova grafu vidět, že od roku 1995 radikálně vzrostl počet mladých voličů inklinujících k volbě PRP a jsou největší věkovou skupinou mezi potenciálními voliči tohoto typu stran. Backes uvádí povolební průzkum z roku 2004, kdy NPD a DVU získaly v regionálních volbách 21 % voličů od 18-29 let. Faktem je, že mladí lidé jsou jednou z nejvíce ohrožených sociálních skupin.

Největší problémy najít zaměstnání mají v rozvinutých zemích právě mladí lidé od 20-24 let. Můžeme najít i hlasy o tzv. ztracené generaci.⁴³ Výjimkou není ani ČR.⁴⁴

Figure 1 Age by year effect plot

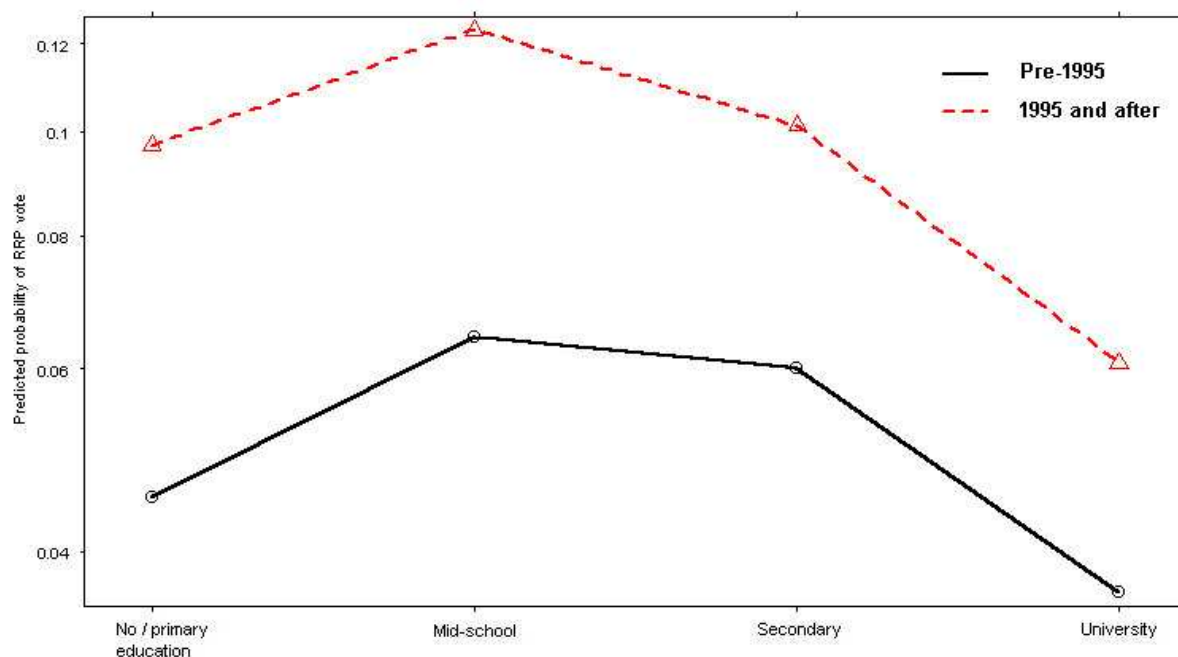
Vzdělání

Při studiu PRP je široce uznávána teze, že lidé s nižším vzděláním více inklinují k volbě PRP což i podporuje tezi o losers of modernisation. V 80. letech však např. Evans uvádí, že FN disponovala jedním z nejvzdělanějších elektorátů ve francouzském stranickém systému. Rozdíly můžeme najít i u lidí se středoškolským vzděláním. Lidé s technickým vzděláním podporují PRP více. (Evans 2003) Evansův graf ukazuje, že nesilnější podporu měla a má PRP u středoškolsky vzdělaných vrstev a absolventů učňovských oborů. Zatímco nejnižší míru pravděpodobné volby radikálně populistické pravice můžeme najít u lidí s univerzitním vzděláním. Berezin poukazuje, že základním předpokladem pro odmítnutí radikálně pravicových a populistických idejí závisí na počtu let strávených ve vzdělávacích institucích. To z toho důvodu, že školy fungují jako socializační instituce. (Berezin 2009: 163)

⁴³ Business week (10/2009): http://www.businessweek.com/magazine/content/09_42/b4151032038302.htm

⁴⁴ Aktuálně.cz (07/2010): <http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/prace/clanek.phtml?id=672508>

Figure 2 Education by year effect plot

Patological normalcy nebo normal pathology?

Velká část vědců charakterizuje PRP na pozadí patologického chování určité skupiny obyvatel. Ve zkratce můžeme říct podle tohoto mínění, je zastávání populistických a radikálně pravicových postojů u určité skupiny obyvatel inherentní součástí každé společnosti. Mudde však tuto tezi popírá a poměrně široce dokládá výsledky průzkumů eurobarometru (2000, 2003). Pokaždé se však jednalo o speciální výzkumu vypracované k víceméně jednomu tématu, ať už se jednalo o důvěru ve státní instituce, demokracii jako politický režim či xenofobní a rasistické postoje dotazovaných. Pouze jedna třetina obyvatel EU 15 se domnívá, že v žádném případě nezastávají rasistické postoje, jedna třetina se domnívá, že zastává trochu rasistické postoje a třetina se označuje za tvrdé rasisty. Evropské společnosti vykazují podle Muddeho i tvrdé antiimigrantské postoje. 65 % lidí souhlasí s tvrzením, že „jejich“ země dosáhla limitu imigrantů, které je schopna pojmout. Dvě třetiny soudí, že by nelegální imigranti měli být repatriováni. 80 % obyvatel si myslí, že nelegální imigranti odsouzení za vážné přečiny mají být posláni zpět do domovských zemí. 20 % obyvatel se domnívají, že repatriace by měla čekat jak legální, tak ilegální imigranty (jedná se tedy o větší číslo, než je procentuální výsledek ve volbách PRP). Ještě vyšší čísla vykazují autoritářské tendence ve společnosti. Ať se již jedná o požadavky na vyšší tresty (70-98 %) za trestnou činnost či

tvrzení, že mladí lidé vychovaní přísně nebudou v budoucnu provádět trestnou činnost (30-70%). (Mudde 2010: 1-13)

Osobně se domnívám, že bychom k Muddově tezi o patologickém sklonu k radikálně či extrémně pravicovým postojům majoritní společnosti měli být obezřetní, respektive k aplikaci této teze na voličskou podporu PRP (zejména v kontextu xenofobních a antiimigrantských sentimentů). Je totiž otázkou, do jaké míry jsou tyto inherentní predispozice silné v komparaci s jinými problémy a jak ovlivní potenciální volbu. Znovu si dovoluji odkázat na průzkumy eurobarometru, které uvádějí, že v současnosti jsou primárním zdrojem obav témata jako nezaměstnanost a materiální zabezpečení. To v situaci, kdy se stále hovoří o globální hospodářské krizi. Témata jako imigrace či kriminalita zdaleka nedosahují hodnot jako obavy socioekonomického charakteru. Nakolik je podstatná Muddova teze o xenofobních postojích „téměř všech“ jako příčiny vhození volebního lístku PRP, zůstává otázkou. Osobně se domnívám, že nebude natolik silná. Byť jsem si samozřejmě vědom, že z jednoho průzkumu nemůžeme indikovat jasné závěry. Tyto průzkumy je nutné podrobit dlouhodobému srovnávání. Problémem je, že – pokud je mi známo – poslední komplexní výzkumu o antimigrantských postojích evropské veřejnosti pochází z roku 1997 (odkud také čerpá své závěry Mudde v roce 2010).

6.. Západní PRP a její východní protějšky

Při studiu radikálně pravicových stran střední a východní Evropy lze použít teoretického rámce používaného v případě této stranické rodiny v západní Evropě.⁴⁵ (Mudde 2007, Kopeček 2007, Bustikova/Kitschelt 2009: 224) Region střední a východní Evropy nicméně vykazuje odlišnosti od Evropy západní. Z toho důvodu může být rovněž v některých ohledech odlišný charakter radikální pravice (RP). Podle některých autorů je postkomunistická radikální pravice fenoménem sui generis (Anastasakis 2000, 2002, Minkenberg 2002, 2010, Mareš 2009). I přesto lze očekávat další přibližování se západnímu profilu této stranické rodiny (Bustikova/Kitschelt 2010, Mudde 2007).

Vzhledem ke skutečnosti, jakou roli hraje při studiu radikální pravice Inglehartova teze „tiché revoluce“, musíme rovněž konstatovat relativně velké „hodnotové“ vzdálenosti některých zemí v rámci postkomunistického regionu, rovněž směrem k západním společnostem na Welzlové a Inglehartově kulturní mapě. Výjimku představuje pouze ČR a Slovinsko. (Inglehart 2005: 63, World value survey)

Pokusím se uvést hlavní rozdíly mezi západní radikální pravíci a touto stranickou rodinou v postkomunistických zemích, jež lze najít v odborné literatuře. Nejprve odliším státy uvnitř regionu této části Evropy. Vše ve vztahu k radikální pravici. Zaměřím se především na: 1) hospodářské a sociální okolnosti postkomunistické transformace; 2) typ komunistického režim a jeho odkazu; 3) zásadní odlišnosti radikální pravice.

Vzhledem k faktu, že považuji používání koncepčního rámce konstruovaného pro radikálně pravicovou stranickou rodinu v západní Evropě za možný, nebude tato kapitola natolik rozsáhlá i přesto, že jsem si vědom eventuální nivelizace. Důvodem je rovněž téma práce, zaměřené čistě na českou radikálně pravicovou scénu a představení nové koncepce čili PRP. Primárním je pro mě Muddeho definice umožňující určit radikální pravici podle jasných ideologických kritérií bez ohledu na regionální příslušnost, tedy nativismus, autoritářství a populismus. Do bodu 1) rovněž velice krátce zahrnu otázku teritoriální problematiky. Kterou je možné považovat za jednu ze základních příčin difference mezi západní a postkomunistickou RP a mohla by být tedy spíše zahrnuta do bodu 3). To proto, že se „nové“ teritoriální otázky opětovně vynořily po převratech v roce 1989 a ovlivňovaly politický

⁴⁵ Vzhledem k tomu, že velká část vědců nemá jasný názor na možnou existenci stran typu PRP budu používat v této kapitole zastřešující termín „radikální pravice“, který obsahuje i populistickou variantu.

diskurs celoplošně, čili nebyly tématem pouze RP, byť to jakým způsobem akcentují teritoriální otázky RP a mainstreamové strany se značně liší (např.: Anastasakis 2000, 2002, Mareš 2009).

V případě rozdílů mezi východem a západem ve vztahu k působení a charakteru radikální pravice jsou v politickém prostředí ve vztahu k RP vypichovány odlišné cleavages a nižší míra důvěry ve správně fungující instituce. Musíme tedy definovat zdroje konfliktu a prostor pro populismus jako aktivizační bod antistatické politiky.

Podle Beymeho po roce 1989 v regionu SVE můžeme shledat čtyři formy štěpení: centrum-periferie, zaměstnanci-zaměstnavatelé, prozápadní-indigenistické, internacionalistické-nacionalistické. Beyme zastává názor, že první dvě formy jsou pro radikální pravici irelevantní. Zbývající však můžeme považovat za dvě strany téže mince. Další štěpení můžeme identifikovat na rovině odpůrců modernizace a jejich proponentů či příznivců tržních reforem a redistributivní politiky či transformačních vítězů a poražených (Minkenberg 2002: 359).

Někteří autoři se zabývaly konfliktní linií opírající se o postupující europeizaci v prostoru SVE. V přístupu k EU a eventuálně hlubší integraci (Hložánek 2006: 32). Je však otázkou, do jaké míry je téma EU a fenoménu integrace silné a přítomné v politické debatě, že bychom ji mohli považovat za relevantní konfliktní linii. Téma evropské integrace není např. v českém politickém diskursu výrazně artikulováno (Hloušek 2008). Je otázkou, co pod europeizací chápat ve vztahu k PR a PRP chápat. Při studiu radikální pravice ji můžeme i vnímat jako celkový proces ovlivňování stran a stranických systému ve smyslu pěti Lardechových úrovní tohoto procesu: 1) politický/programový obsah; 2) organizační proměny; 3) rámec stranické soutěže; 4) vztahy politická strana-vláda a 5) vztahy mimo národní stranický systém (Cabada/ Lipicer: 2)⁴⁶. To je důležité pro formování RP a její prezentování se v politickém diskursu.

Ve vztahu k RP a její reakci musíme k fenoménu europeizace rovněž (zejména) přistupovat coby k implementaci protržně orientovaných hospodářských instrumentů, přijímání *acquis communautaire* či ke kulturnímu přiblížení se Západu. Podle Berezina stojí za úspěchem francouzské FN právě europeizace ve smyslu tržní liberalizace, která oslabuje francouzský sociální stát jako součást francouzské identity. (Berezin 2009: 248-249) Jiné strany RP

⁴⁶ V ČR však politicky nejsilnější názorově oponentní vůči EU a další integraci vychází z neoliberálního proudu (ODS).

v západní Evropě vidí naopak v širší kooperaci a integraci evropských zemí protiváhu jak k mocenské hegemonii USA, tak k omezení tlaků hospodářské globalizace (Mudde 2007: 170). Kitschelt s Bustíkovou se domnívají, že přistoupení všech hlavních stran střední a východní Evropy na maastrichtská kritéria radikálně zúžila prostor pro manévrování při volbě hospodářských instrumentů, a tím výrazně umožňuje možnost etablování radikálně pravicových myšlenek v politickém diskursu. Naplňování maastrichtských kritérií se totiž neobejde bez rozpočtových škrťů a omezování kvazi-sociálního státu, vytvořeného v 90. letech. Může tudíž aktivizovat radikálně pravicové a zklamané voliče. (Bustíková/Kitschelt 2010: 175)

Kitschelt uvádí, že v prostředí postkomunistických společností povede konfliktní linie na dvou zásadních osách: levice-pravice ve smyslu redistribuce vs. volný trh a libertariánství vs. autoritářství. Tyto linie jsou analogické k liniím, o které se opírá ve své klasické práci radikální pravice v západní Evropě. Zásadní rozdíl mezi Východem a Západem však spočívá v předpokladu, že zatímco v západní Evropě se libertariáni nacházejí na stejném pólu osy spolu s odpůrci trhu, tak v postkomunistických zemích se na obou koncích osy nacházejí odpůrci trhu spolu s autoritáři a tržní reformisté spolu s liberály. (Kitschelt 1992, Kitschelt/McGann 1995, Vlachová 2002, Vlachová/Matějů 1998)

Hloušek s Kopečkem identifikují dvě zásadní cleavages v prostředí střední Evropy: socioekonomickou rovinu transformace a nacionalistickou rovinu transformace. (Hloušek/Kopeček 2005: 4, Strmiska 2005: 27, 28) V prvním případě je dichotomie nastavena na zastánce transformace a její odpůrce, v druhém případě je vznik těchto linií odvozen od znovu se vynořujících teritoriálních požadavků, existencí menšin a historických resentimentů. Ostatní potenciální cleavages, jako kupř. materialismus-postmaterialismus jsou silně poddimenzovány.

Bustíková s Kitscheltem rozdílou sílu socioekonomického konfliktu odvozují od formy odkazu předchozích komunistických režimů. Na jedné straně stojí nacionálně akomodační režimy, na druhé pak tzv. patrimoniální (blíže viz podkapitola typ kom. režimu) (Bustíková/Kitschelt 2009: 459 - 483)

V ČR se zásadní spor na linii levice-pravice vedl o pojetí hospodářské reformy. Jednalo se o střet mezi zastánci urychlené a tvrdé liberalizace někdy nazývané tzv. šoková terapie, ovšem s cílem o zachování sociálního smíru (Klaus) a levicovými gradualisty (Komárek, Zeman). (Fiala/Hloušek 2003: 28-33, Holman 2000: 45, Vlachová/Matějů 1998). Zde můžeme vidět

zásadní rozdíl mezi Československem, respektive ČR na jedné straně a Polskem a Maďarskem, kde nad hospodářským přechodem panoval více méně široký konsensus (Bustíková/Kitschelt 2009: 464, Greskovits 2007: 453).

Není bez zajímavosti, že v analýze Kláry Vlachové můžeme kolem roku 2000 rozeznat silnou podobnost, kterou vykazují postoje českých voličů a Západoevropanů. Ať jde již o sílící roli dichotomie autoritářství-libertarianismus či lehké upozadění osy levice-pravice. I přesto však musíme stále hovořit o první linii jako o linii sekundární. Zásadní je rovněž posun voličů ČSSD blíže ke středu v ekonomických tématech a stejně tak střední poloha elektorátu ČSSD na rovině libertarianismus-autoritářství. Naopak voliči ODS se posunuly v ekonomické dimenzi poněkud blíže středu. Co je však dle mého soudu téměř stěžejní, na ose libertarianismus-autoritářství se elektorát ODS pohyboval od středu směrem k autoritářství (Vlachová 2002).

Zásadní sebevymezení radikální pravice, a tedy pro ni primární štěpení spočívá na my (příslušníci společenství) a oni (menšiny, elity, sociálně nepřizpůsobiví). Toto štěpení je shodné jak pro západní, tak střední a východní Evropu. Je rovněž relativně široké a pro RP i PRP skýtá prostor pro případné ad hoc reformulace. Otázkou je, jedná-li se o strany s eventuálním socialistickým zakotvením. Minkenberg socialistické zakotvení RP v postkomunistickém prostoru předpokládá. V tom případě by bylo nejspíše nutné přidat další cleavages mezi zaměstnanci a zaměstnavateli či mezi vítězi transformace a poraženými, jako linii umožňující sebedefinici a vydělení se od ostatních stran. Zde ovšem musíme vzít v potaz tendence PRP ke konsolidaci národa formou třetí cesty. Elektorát RP v západní Evropě se však konstituuje právě ze složek společnosti, které v současné době podléhají téměř identickým tlakům jako elektorát ve východní Evropě, ač i zde se vyskytují výjimky, jako kupř. Rumunsko. Jedná se tedy o tzv. losers of modernisation. (Bustíková 2009: 224)

Je otázkou, zdali se potvrdí Kitscheltova konvergenční teze. Bustíková se spolu Kitscheltem kloní k názoru, že programová konvergence mezi hlavními stranami zapříčiňuje větší otevírání nových témat sporu a soutěže v politickém prostředí. Tématem nejvýraznějším jsou právě „oni“ (the other). Ve střední a východní Evropě k této konvergenci došlo dvakrát. Poprvé v 90. letech v otázkách ekonomických (liberalizace), podruhé pak v otázce přístupu k EU. Všechny státy přistupující k EU zavedly volný trh na principech tzv. Washingtonského konsenzu čili tvrdé liberalizace. Přijímání evropské agendy pak má rovněž efekt ve vymizení programově orientované debaty. (Bustíková 2009: 226-234). Minimálně v ČR a Polsku však

toto neplatí. Je zde jasné dělení mezi ČSSD v otázce dalšího prohlubování integrace mezi dvěma velkými stranami (Cabada/ Lipicer: 5-8).⁴⁷ Faktem je, že prozatím nemůžeme jasně říci, jaké postoje bude zaujímat k EU TOP 09 či VV, to že se jedná o strany s kladnějším přístupem k EU, však můžeme očekávat. O současném stavu v Maďarsku rovněž nemůžeme hovořit jako o stavu konvergence. To však nezabránilo radikálně pravicové straně Jobbik získat 17% ve volbách do poslanecké sněmovny.

V komparaci západní Evropy a postkomunistických zemí je samozřejmě nutné brát v úvahu i pravděpodobnost úspěchu této stranické rodiny. Ve střední a východní Evropě je podle Beymeho bezpochyby nebezpečí úspěchu populistických stran vyšší než v Evropě západní. A to ze tří důvodů: 1) absence tradice stabilního politického systému; 2) Nestálé voličské preference, které zapříčiňují nestabilitu stran; 3) některé nové demokracie prozatím nestačily vybudovat a upevnit všechny politické instituce; 4) Etnická rozmanitost podněcuje etnický populismus více než v západní Evropě. I tak se však Beyme nedomnívá, že by strany tohoto typu byly do budoucna úspěšné, a to zejména díky vlivu západních kulturních hodnot a implementace evropských zákonů. Jeví-li se některé velké strany jako euroskeptické, neodráží to celkovou náladu ve společnostech střední a východní Evropy. Rovněž ideové koalice v evropském parlamentu mají vliv na dobře fungující pluralitní demokratické prostředí ve střední a východní Evropě. V posledku pak Beyme vidí záruku v zavedení a dobrém fungování ústavních soudů, které jsou povětšinou uspořádány podle rakouského a německého modelu. (Beyme 2007: 29-31) Faktem je, že podíváme-li se na úspěch západoevropské populistické radikální pravice, tak musíme konstatovat, že slaví minimálně srovnatelné úspěchy jako jejich ideově spřízněné strany v postkomunistickém regionu. Kupř. v sousedním Rakousku získaly dvě radikálně pravicové strany FPÖ a BZÖ v součtu 28,2 % všech hlasů, což je pouze o 1 % méně, než vítězná sociální demokracie.⁴⁸

⁴⁷ Respektive je otázkou, do jaké míry se ODS udrží v pozici nejsilnější pravicové strany.

⁴⁸ Blíže: <http://www.parties-and-elections.de/austria.html>

6.1 Geneze RP - hospodářské a sociální okolnosti postkomunistické transformace

Příčiny pro nárůst vlivu radikální pravice ve střední a vých. Evropě jsou svázány s hospodářskou a společenskou transformací po převratech v roce 1989. Jedná se o přechod od autoritářských režimů k liberální demokracii, přechod od státně řízeného hospodářství ke kapitalistické formě volného trhu a přechod z industriální fáze do fáze postindustriální. Tyto faktory s sebou přinášely sociální nejistotu a nestabilitu (např.: Anastasakis 2000: 21, 2010, Minkenberg 2002: 326, 2010.). V prvním desetiletí nového milénia, zejména v jeho další fázi, pak přichází destrukce sociálního státu, vytvořeného jako polštář, jenž měl uchránit velké skupiny obyvatel ohrožených transformací. Na vybudování struktury sociálního státu panoval ve velké části zemí primárně střední Evropy široký konsensus mezi hlavními stranami. V 90. letech se oba hlavní politické proudy neuchýlily k destrukci sociálního státu zejména jako kompenzací těm, kteří na tyto reformy doplatili nejvíce. Nelze rovněž hovořit o velkých rozdílech mezi stranami s ohledem na hospodářskou politiku. Zásadní spor se odehrával v rovině sociokulturní.⁴⁹ Tato situace se však začíná měnit po roce 2000. (Bustíková/Kitschelt 2009: 462-464). V současnosti můžeme v ČR hovořit o hluboké destrukci sociálního státu, opodstatněnou ze strany nejsilnějších pravicových stran ODS a TOP 09 nejenom hospodářskou situací, ale i ideologicky. Tyto strany vycházejí z koncepcí tzv. nové pravice 80. let v USA a Velké Británii. Dalším důvodem je pokračující proměna role individua ve společnosti, chápající jedince jako nezakotvenou entitu. V rovině politické filozofie se v české společnosti střetávají dva diskursy individualistického a holistického atomismu.⁵⁰ Artikulace principu výkonu mající kořeny v industriální fázi kapitalismu 19. století dostává široký prostor v politickém diskursu. Stěžejní je i chápání role státu ze strany pravicových stran. Ten má mít funkci omezenou na ochranu státní suverenity a majetku. Čili uvolňují prostor pro welfare šovinismus PRP.

Proces hodnotové a sociální transformace, jehož poslední fáze započala v euroatlantickém prostoru v 60. letech, se postupně rozšířil i do postkomunistických zemí. Radikálně pravicové strany v západní Evropě se konstituovaly jako zásadní odpůrci této sociální změny. (Berezin 2009, Betz 1994, Mudde: 2000, 2007, Kitschelt/McGann 1995, Ignazi 2006, Minkenberg 2002)

⁴⁹ Zde je rozdíl mezi ČR a ostatními nejvyspělejšími zeměmi regionu Polskem, Maďarskem a Slovinskem.

⁵⁰ Tato skutečnost by měla mít vliv i na myšlenkovou profilaci radikální pravice. To proto, že se nemůže obracet k jasně kolektivistickým pojetím společnosti či musí kolektivistické apely formulovat s větší opatrností.

Ve střední a východní Evropě je růst popularity radikální pravice rovněž spjat se sociální změnou. V naprosto stejnou chvíli však došlo i k hospodářské transformaci. Státy tohoto regionu stojí tudíž v jakési podobě dublované příčiny růstu radikální pravice. V západní Evropě proběhly sociální změny v 60. letech a pomohly k návratu radikálně pravicových stran. Léta 80. a 90. a dominance neoliberalismu pak umožnila radikální pravici pevně zakořenit do politického prostředí. V regionu střední a východní Evropy tato tranzice proběhla souběžně. Minkenberg se proto v roce 2002 domnívá, že úspěch mohou mít ty strany, které dokáží kombinovat socialistické a nacionalistické ideály (Minkenberg 2002: 355)

Kopeček naopak soudí, že k žádné postmateriální kontrarevoluci v regionu střední Evropy v 90. letech nedošlo. To z důvodu silných materiálně orientovaných vlivů ekonomické transformace. Podle Mareše můžeme hovořit o protestních protitransformačních stranách. Kopeček se rovněž domnívá, že lze vysledovat jistou podobnost s některými krajně levicovými proudy na Západě v důrazu na adresné nasměrování sociálního systému podle národnostního (etnického) klíče čili welfare šovinismu. V kombinaci s protitransformační politikou lze v kontextu střední Evropy hovořit o antitransformačním šovinismu (Kopeček 2007).

Ve střední a východní Evropě se rovněž konstituovala radikální pravice spíše formou politických hnutí, a nikoli politických stran, třebaže tato hnutí nedosahovala takové síly jako v případě západního Německa či Skandinávie. Radikálně pravicové strany v postkomunistických zemích zareagovaly na socioekonomické změny dvěma způsoby: odmítnutím transformace či obratem k tradičním autoritářským či přímo fašistickým hnutím meziválečného období (Minkenberg 2002: 344). Téměř všechny strany střední a východní Evropy hájí odkaz radikálně fašistických či pronacistických režimů v meziválečném období a kromě rumunské PRM jsou ostře antikomunistické. Rumunská PRM buduje svou stranickou identitu pokusem o navázání na Ceaușescovu éru s kombinací předválečným Rumunskem. (Anastasakis 2000: 8, Bustíková 2009: 230, Minkenberg 2002)

Zatímco první předpoklad zapadá do kontextu Československa, respektive České republiky, druhý můžeme s přehledem vyloučit. V Československu se již v druhé polovině 80. let začalo utvářet skinheadské hnutí, které v 90. letech značně posílilo a hrálo na radikálně pravicové scéně spolu s republikánskou stranou ústřední úlohu. Nestranické entity mají (nejspíše) silný vliv i na mobilizační potenciál DS a DSSS v současnosti. Hnutí skinheads však postupně ztrácí na síle a vyklízí prostor koncepcím autonomního nacionalismu či svobodného odporu,

mající kořeny v sousedním Německu. Aktivisté těchto složek se proti tradičním skinheads ostře vymezují a vnímají je jako jednu z překážek eventuálního úspěchu radikální pravice. První charakteristika je tedy splněna.

Zkušenost s autoritářským režimem v období meziválečném chybí. Poněkud vulgárně můžeme rovněž konstatovat, že Česká republika neměla nikdy historickou zkušenost s pochodujícími polovojenskými jednotkami. I když k jistým projevům fašistických oddílů docházelo. Především v podobě rozbíjení schůzí levicové mládeže (Pasák 1999). Židenický puč je možné vnímat spíše jako událost s tragikomickým nádechem než jako výsledek silného fašistického úderu vzešlého z autoritářsky naladěné střední třídy a elit.

Teritoriální otázka

Teritoriální suverenita na vlastním území a přístupu ke zdrojům je základem jak tradiční, tak i současné radikálně pravicové identity. Silné akcentování tohoto fenoménu jako pilíře vlastního ideologického jádra a politiky je podle Mareše jedna z klíčových dělicích linií mezi moderní populistickou radikální pravicí na Západě a jejími východními protějšky. Separatistické tendence v západní Evropě vykazují spíše krajně levicová uskupení. (Mareš 2009)

O prostředí centrální Evropy 90. let nicméně nelze hovořit jako patriotisticky či nacionalisticky naladěných společnostech. V porovnání s Evropou západní zde neexistují zásadní rozdíly. Nemluvě o USA. Zásadní rozdíl je však iredentismu relativně silných menšin a nároků některých států na ztracená území např. Maďarské volání po zpětném úpravě hranic rozbitých po aplikaci Trianonské smlouvy. Celkově lze tvrdit, že primárním problémem na které by mohla reagovat radikální pravice v 90. letech se koncentruje okolo otázky územní integrity. Převážně se jedná podle Minkenberg o Maďarsko a Rumunsko. (Minkenberg 2002: 346). Jisté resentimenty se rovněž vyskytují v Bulharsku ve vztahu k Turecku a turecké menšině (Mudde 2007:70).

Důležitým aspektem teritoriální otázky je odlišné pojetí národa ve střední a východní Evropě a Evropě západní. Zatímco v případě západní Evropy jsou členy národa všichni lidé žijící na území teritoriálního státu, v postkomunistickém bloku byla národní příslušnost definována spíše ve vztahu ke kulturním a jazykovým hranicím. Rozpad východního bloku a vznik nových států s sebou přinesl i nové formy etnických cleavages na jejichž základě se značně zvýšil počet aktivních minorit. Mareš považuje dokonce nevyřešené teritoriální otázky do

budoucnosti za eventuální bezpečnostní hrozbu. To se však týká především východní Evropy a Balkánu. Konstatuje rovněž, že vlivem evropeizace iredentismus a úprava státních hranic přestaly být tématem mainstreamových stran a jsou akcentovány téměř výlučně radikální pravicí. (Anastasakis 2000, 2002, Mareš 2009). Podle Pytlase jsou středoevropské a východoevropské radikálně pravicové strany v zajetí nacionálních mýtů, které formují jejich ideologické zakotvení (Pytlas 2010: 10). Naopak Bustiková s Kitscheltem se domnívají, že historické odkazy z kterých by mohla RP čerpat jsou již dostatečně „rozředěné“ a hlavní roli hrají nové politické, ekonomické, sociální kulturní výzvy se kterými se střetává i RP na západě. (Bustikova/Kitschelt 2010: 178)

V postkomunistickém regionu můžeme identifikovat čtyři historické éry, formující středo a východoevropský konflikt v oblasti teritoriálních nároků jednotlivých států či iredentismu určitých menšin: 1) Po první světové válce 2) Východní expanze nacistického Německa v letech 1938-1939 a sovětská expanze do Polska, Pobaltí, Finska a anexe rumunské Besarábie mezi lety 1939-1943 3) Studená válka, velké transfery obyvatelstva, pevné stanovení hranic a utlumení aktivity radikální pravice 4) Rozpad východního bloku a vznik nových států (Mareš 2009: 87-89).

Územní politika radikálně pravicových stran ve střední a východní Evropě je spjata zejména s vytvořením „Velkých států“ s cílem unifikace národa pod jednu „velkou“ státní entitu. To se rovněž děje s odkazem na vybranou historickou epochu. Faktem je, že většina těchto projektů radikální pravice si vzájemně konkuruje, ať již máme na mysli velké Maďarsko, Velké Rumunsko, velkou Albánii či Velké Srbsko. Můžeme tedy hovořit o tom, že všechny periody mimo třetí jsou pro současnou středo a východoevropskou pravicí významné. V prostředí střední a východní Evropy však nejspíš nemůžeme očekávat další úpravy hranic. Všechny státy- zejména ty které jsou členy EU - a hlavní politické strany jasně uznaly své hranice. Důležitý aspekt je rovněž nepodporování vlastních diaspor na území cizích zemí či podpora poboček iredentistických skupin operujících ve státech své národní majority. Otázky úprav státních hranic a podpora iredentistických skupin jsou téměř výlučně spojována s fungováním radikálně pravicových uskupení (Mareš 2009).

Není překvapením, že v postkomunistických zemích se v 90. letech téma imigrace nestalo jedním z důležitých témat pro politické strany. To vzhledem k prostému faktu absence imigrantů. Na protiimigračních sentimentech se v ČR profilovala téměř výhradně SPR-RSČ (Kopeček 2004, Mareš 2003). Podíváme-li se však na poslední průzkum Eurobarometru

z dubna 2010, tak imigrace není zdaleka primární příčinou obav obyvatel ani v zemích západní Evropy. Jasně dominují otázky socioekonomického charakteru (Public opinion in the European union 2010).⁵¹

V postkomunistických zemích je rovněž daleko nižší počet žadatelů o azyl. Podle nejaktuálnějšího speciálního průzkumu průzkum Eurostatu je počet všech žadatelů o azyl ve všech postkomunistických státech nižší než číslo, které udává samotná Belgie (23 000) či dokonce Švédsko (26 000).⁵²

Mimo České republiky a Polska se region SVE v 90. letech potýká se klesající důvěrou v demokracii. Důvěra v demokratické instituce, jejich fungování a „řád a pořádek“ má vliv i na potenciál radikální pravice. Podle Bustíkové lze tvrdit, že v zemích s nízkou úrovní vládnutí je náchylnost k volbě radikálně pravicových stran vyšší (Bustíková 2009). I z důvodu nižší důvěry v úroveň vládnutí a v „řád a pořádek“ v porovnání se západními zeměmi je důležitý populistický antielitářský apel. V ČR jej lze zřetelně nalézt v posledních volbách u úspěšné strany Věci veřejné. I přesto tuto stranu neřadím k radikální pravici. V tomto případě je právě vidět důležitost, kterou přikládá Cas Mudde sémantice názvu. VV nemůžeme zařadit mezi populistickou radikální pravici o radikálně populistické pravici bychom však hovořit mohli.

Nízká úroveň důvěry v řád a pořádek jako mobilizační téma pro RP či PRP není nicméně podle např. vždy skeptického Muddeho naprosto prokázána (Mudde 2007.) Bustíková pro své argumenty dokonce používá graf, který paradoxně nevypovídá o korelaci mezi „řádem a pořádkem“ respektive vykazuje korelaci v cca 60%.⁵³ což je podle mého soudu málo (srovnej Bustíková 2009: 233). Nad potenciálním úspěchem radikální pravice vyvolává spíše více otázek než odpovědí. Faktem je, že v Česká republika vykazuje ještě spolu s Estonskem důvěru v demokratické fungování institucí čísla, která se nejvíce blíží západní Evropě.⁵³ RP je přitom v těchto zemích dlouhodobě velice slabá.

⁵¹ Česká DS a DSSS antiimigrantskou rétoriku artikuluje velmi silně

⁵² Eurostat. (2010): Population and social condition: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-10-032/EN/KS-QA-10-032-EN.PDF

⁵³ Viz indikátory Světové banky či Eurostatu

6.2 Ekonomika

Země střední Evropy se staly pevnou součástí evropské a světové ekonomiky. Všechny před globální hospodářskou krizí vykazovaly hospodářský růst a jejich obchodování se zeměmi západu roste také. Zároveň jsou členy všech významných mezinárodních organizací. Greskovits upozorňuje na rozdílný přístup ve volbě implementace tržních principů. Zatímco pobaltské státy zvolily jasně neoliberální politiku, tak země Visegrádské čtyřky brzdily efekty neregulovaného trhu udržováním výdajů na sociální stát v poměrně vyšších relacích cca 20%.⁵⁴ I přes velké fiskální škrty a demontování sociálního státu, však nedocházelo v pobaltských zemích k výrazným sociálním protestům. Ty se však vyhnuly i zemím Visegrádské čtyřky ač můžeme hovořit o vyšší míře protestu než v Pobaltí. V Pobaltí veřejnost široce akceptovala rozpočtové škrty prováděné středopravicovými vládami. (Bohle/Greskovist 2007: 444-447)

Greskovits hovoří o dvou respektive třech odlišných přístupech v otázce hospodářské transformace ve středovýchodní Evropě: 1) Neoliberalismu- Pobaltí 2) ukotvený neoliberalismus (embedded neoliberalism) -Visegrádská čtyřka 3) Neokorporativismus- Slovinsko.

Visegrádské země představují střední bod mezi oběma póly 1) a 2).

Na rozdíl od Pobaltských zemí, státy 2. a 3. skupiny měli již v roce 1989 jisté zkušenosti s tržními reformami (mimo Československa). Státní socialismus rovněž fungoval v Pobaltí až do roku 1991 čili v době, kdy se začala rozjíždět transformace formou tzv. šokové terapie. (Holman 2000: 21, Bohle/Greskovist 2007)

Rozdílná byla i forma průmyslové transformace. Visegrádským zemím se v průběhu let 1992-2003 dařilo udržovat produkci průmyslového růstu v kladných číslech. Stejně tak i Slovinsku ovšem v nižších relacích. Pobaltské státy zažívaly v tomto období propad průmyslové výroby následované deindustrializací a úpadkem kvalifikované práce. Důvodem je podle Greskovitse i absence pobídek pro zahraniční investory, které hojně vyžívala právě Visegrádská čtyřka. Bezpečně nejvyšší podíl průmyslových zahraničních investic pak vykazovala ČR. (Bohle/Greskovist 2007: 447)

⁵⁴ K současnému stavu viz údaje Eurostatu či indikátory Světové Banky
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=0>

Rozdílná jsou i čísla vypovídající o sociální kohezi viz index Gini. Greskovits explicitně uvádí, že Pobaltí rozhodně není regionem, kde by obyvatelé mohli spoléhat na sociální stát. Rovněž upozorňuje na velmi nízkou životní úroveň dělníků způsobených (mimo jiné) neexistencí odborových organizací a kolektivního vyjednávání o mzdách. Opačný stav vykazuje Slovinsko, které svou hospodářskou a sociální politikou udržovalo relativně vysoce inkusivní společnost. Země Visegrádu stojí uprostřed. Lepších čísel vykazuje Pobaltí v otázkách fiskální stability. Tvrdá opatření uváděná do praxe již v průběhu 90.let pomáhá plnit Litvě, Estonsku a Lotyšsku maastrichtská kritéria nutná pro přístup k měnové unii.⁵⁵ (Bohle/Greskovist 2007: 447- 448)

Pobaltí

Volba hospodářské politiky závisela na třech pilířích nutně podléhajících transformaci, které nabízí v roce 1991 Offe: Národní stát, kapitalismus, demokracie. Pobaltí zdědilo ze zemí SVE nejhorší podmínky pro tento přechod, který můžeme charakterizovat jako úprk ze Sovětské/ruské sféry vlivu směrem k západu a budováním nové identity jak v politickém tak hospodářském prostředí.⁵⁶ Greskovist vypichuje tři charakteristiky Pobaltí: Národní nezávislost, neoliberální ekonomika, exkluzivistická demokracie. Přesměrování ekonomiky na západní trhy přerušování vztahu s Ruskem prováděly tyto státy i přes vysoké sociální dopady. Úsilí o fiskální stabilitu pak můžeme vnímat i jako jistou formu boje za národní samostatnost. Finanční politika byla plně svěřena do kompetencí centrálních bank za účelem omezení vlivu politických stran a případných protestů veřejnosti. (Bohle/Greskovist 2007: 450-452)

Slovinsko

Slovinsko představuje opačný případ volby hospodářských a sociálních instrumentů ač na první pohled čelilo otázkám spjatých se třemi pilíři stejnou mírou jako pobaltské státy. Slovinsko v éře Jugoslávie bylo hospodářsky nejvyspělejší zemí federace a celého východního bloku. Transformační reformy provádělo již za Titovy vlády. Velkou roli hrála relativně vysoká míra autonomie, manažerský a byrokratický potenciál a konsolidované odbory. Tyto faktory dopomohly Slovinsku ke sladění hospodářské a sociální politiky. Rozpad Jugoslávie a etnická homogenita slovinské společnosti byly důvodem pro inkusionistické formování společnosti. Stablní společnost měla zabránit negativním

⁵⁵ K indexu Gini a fiskální stabilitě viz eurostat: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsieb090&plugin=0>

⁵⁶ Podle průzkumů Eurostatu však veřejnost v pobaltských republikách v porovnání s ostatními státy vykazuje silné tendence k provádění vlastní hospodářské politiky i ve vztahu k evropským institucím. Viz eurostat.eu

dopadům na slovinský stát. Je však pravdu, že téma identity nedosahovalo takových rozměrů jako v Pobaltí. (Bohle/Greskovist 2007: 452-453)

Visegrád

V zemích Visegrádu zdědilo Československo nejvíce nereformované hospodářské prostředí. Po rozpadu federace, čelila ČR i Slovensko problému spjatém s budováním národního státu. Naopak Polské a Maďarské reformy se blížili svoji mírou těm, které proběhly ve Slovinsku. Většina vlád si byla vědoma sociálním problémem provázející transformaci. Z toho důvodu se investice do sociální oblasti lišila od Pobaltí, ač nebyla tak vysoká jako ve Slovinsku. (Bohle/Greskovits 2007: 453-455). V Polsku, ČR a na Slovensku proběhla v první fázích tzv. šoková terapie zatímco v Maďarsko zvolilo gradualistickou cestu (Holman 2000). Charakteristickým rysem pro tyto země jsou reformní tendence prováděné jak středopravicovými, tak středolevicovými vládami. Oba tábory artikulovaly sociální a ekonomický faktor jako spojité nádoby. Nedocházelo tedy k rozdělení na pravici akcentující pouze hospodářská témata a levici vypichující otázky sociální. Tato skutečnost se začala měnit až od první poloviny nového tisíciletí. Ze zemí Visegrádu měly v počátcích Polsko a Slovensko největší problémy s udržení sociální koheze zároveň vykazují největší míru nezaměstnanosti a dlouhodobé nezaměstnanosti a to nejenom v zemích regionu, ale i v celé EU.⁵⁷ Tyto skutečnosti pak podle Bohleové a Greskovitse umožnily vstup neliberálních politik do politického diskursu.

Nadnárodní korporace

Velkou roli hráli v otázce transformace SVE nadnárodní korporace. Úpadek těžkého průmyslu a přechod k lehkému průmyslu. Nadnárodní společnosti začaly ve visegrádském regionu investovat do exportní oblasti. To kombinaci s fungováním agentur pro nabírání pracujících a dělbu práce vytvářelo pro zaměstnance velmi nepřátelské podmínky. Později dochází k importu méně placené a nekvalifikované práce do právě do odvětví lehkého průmyslu. V těchto sektorech průmyslu rovněž téměř neexistují odborové organizace či mají malý vliv. Největší dopady měly tyto okolnosti na pobaltské státy. Kde téměř všechny zahraniční investice byly směřovány právě do oblasti málo placených a nekvalifikovaných odvětví. S podobnými problémy se však začalo v první polovině nového tisíciletí potýkat i

⁵⁷ Zatímco v Polsku došlo v posledních letech k dramatickému snížení dlouhodobé nezaměstnanosti. Slovensko se tímto problémem potýká téměř stejnou měrou viz indikátory světové banky: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.LTRM.ZS>

Maďarsko, kdy docházelo k přesunu výrobních kapacit zejména elektronického průmyslu do Rumunska. Představa o elektrotechnickém průmyslu vyžadujícím kvalifikovanou se ukázala z velké části jako chiméra.⁵⁸ Za účelem přilákání zahraničních investic došlo zejména v zemích Visegrádu k sociálním škrtnům. Zatímco v Maďarsku je ve velkých průmyslových aglomeracích velmi nízké finanční ohodnocení, tak např. ve slovenských automobilových závodech koncernu VW jsou mzdy vyšší, než je slovenský průměr. Škrty v sociální oblasti byly hlavním motivem pro investice VW. Na Slovensku tedy dochází k situaci, kdy náklady související s působením automobilového průmyslu nesou sociálně slabší vrstvy společnosti. (Bohle/Greskovits 2006, 2007). Visegrádský region tedy stojí v situaci, kdy zahraniční investice vytváří tzv. prekarizovanou práci (Maďarsko) a kdy střední a nižší třídy mnohdy pracující v odvětví nabízející prekarizovanou práci „doplácejí“ na vyšší mzdy ve vybraných odvětvích (např. Slovensko).⁵⁹

6.3 Typ komunistického režim a jeho odkazu

Existence komunistických režimů na dlouhé období zmrazila byť minimální potenciál pro fungování radikálně pravicových stran. Typ komunistického režimu má zdá se vliv na mobilizační témata RP, na její charakter, ale i na existenci a sílu ve stranickém systému zemí středovýchodní Evropy.

Bustíková s Kitscheltem rozděluje dva respektive tři typy komunistických režimů: Národně akomodační komunismus a patrimoniální komunismus, který se větví do dvou subkategorí.

1) Národně akomodační komunismus

V případě národně akomodačního komunismu se jedná o státy, které již od druhé poloviny 80. začaly vést dialog s opozicí, v jejímž důsledku prováděli jisté politické a hospodářské reformy. Národní konsensus a autonomie pak dopomohly ke sbližování komunistických a nekomunistických entit v politickém prostředí. Ani jeden ze dvou hlavních proudů sociálně demokratického či liberálního se neodvážil radikálně demontovat sociální výdobytky mající kořeny v minulém režimu. Rovněž nevedly zásadní spor o hospodářském směřování. Politický střet se odehrával primárně v rovině sociokulturní. Zde se vytvořily dvě zásadní

⁵⁸ Blíže Greskovits 2006 in Capitalism without compromise

⁵⁹ K prekarizované práci např. Keller 2010: Tři sociální světy

báze 1) konzervativní odvozený od etnicko-kulturního nazírání na společnost často kombinovaný s křesťansko katolickou tradicí 2) liberálně sekulární s univerzalistickou a kosmopolitní. vizí (Bustíková/Kitschelt 2009: 462:464).

Tento sociokulturní střet dvou hlavních proudů nevytvářel vhodné podmínky pro vstup RP na politickou scénu. Zejména také proto, že velkou část témat RP dokázal absorbovat pravicový střed. Zatímco konsensus do roku 2000 spočíval na udržení kvazi sociálního státu, od roku 2000 lze hovořit o konsensu na dalším prohloubení reformního procesu.⁶⁰ Podle Bustíkové s Kitscheltem se rovněž omezování kvazi sociálního státu dotkly plošně celé společnosti. Proto nemůžeme hovořit o elektorátu RP ve východních zemích EU, kde převládá jedna sociální vrstva. (Bustíková/Kitschelt 2009: 462:464).

2) Byrokraticko autoritářský komunismus

Patrimoniální komunismus má i svou byrokraticko autoritářskou variantu. Do této kategorie patří z postkomunistických zemí pouze Česká republika. Byrokraticko autoritářský komunismus se vyznačuje existencí silné komunistické strany v předválečné periodě a vznikem silných komunistických stran po roce 1989. Oba typy patrimoniálního komunismu charakterizuje nekompromisní postoj k nekomunistickému disentu a absence komunikace s ním. Po uchopení moci se komunistické elity nikdy neuchýlily ke komunikaci s nekomunistickými entitami. Dobře organizované a široké dělnické hnutí rovněž umožnilo vytvoření silného byrokratického státu. Nereformované komunistické strany jsou úspěšné i po roce 1989. vizí. Charakteristickým rysem pro byrokraticko autoritářskou formu je téměř shodný výsledek hospodářské transformace jako ve variantě národně akomodační. Nad tímto přechodem však nedošlo k širokému konsensu mezi středopracovnickými a středolevicovými stranami. Důvodem je podle Bustíkové s Kitscheltem relativně silná část politiků na levici, která není ochotná ke kompromisům a existenci KSČM. Tato konstelace umožnila v 90. letech působení středně silné RP. S příchodem nového milénia však tyto vhodné podmínky končí. (Bustíková/Kitschelt 2009: 465)

⁶⁰ Tuto tezi však poněkud vyvrací např. volební výsledky RP v Polsku.

3) Čistý patrimoniální komunismus

V politickém systému se střetávaly nereformované (někdy pouze přejmenované) komunistické strany se slabými protržními a demokratickými stranami. Ač byly komunistické strany donuceny k jistým změnám sociálně demokratického charakteru, nebyly tyto natolik úspěšné. Došlo rovněž ke kolapsu sociální jistot. To spolu s nevydařenými reformními kroky zdiskreditovalo celý liberálně reformní kapitalismus jako např. v Bulharsku, Rumunsku, Moldavsku a Srbsku. Výše uvedené skutečnosti se staly příčinou pro přitažlivost autoritářsky a exkluzionisticky orientovaných stran. Exkluzionistický a autoritářský apel však nabízely i následnice komunistických stran a část voličů radikální pravici odčerpalo. Radikálně pravicové myšlenky byly tedy přítomny napříč politickým spektrem. (Bustíková/Kitschelt 2009: 465-466).

Celkově lze tedy shrnout, že v prvním a druhém případě typ komunistického režimu měl na mobilizační potenciál RP nízký. U první varianty byl přítomen v ideologii konzervativně liberálního proudu u druhé alternativy reprezentován relativně marginální stranou. U čistě patrimoniálních systémů však dokázal prorůst do celého politického diskursu.

6.4 Základní difference mezi radikální pravici

Radikálně pravicové strany ve východní Evropě vykazují podle valní části politologů větší míru extrémních a antidemokratických postojů (Anastasakis 2001, Bustíková 2009: 224, Mareš 2009, Minkenberg 2002, 2010). Je otázkou, jaká je sociální skladba příznivců těchto stran. V tomto případě se názory vědců liší. Zásadním bodem sporu je zdali se jedná o voliče ohrožené novými hospodářskými a sociální tlaky či se jedná o relativně pestrý elektorát protínající všechny sociální vrstvy. Zatímco některé strany mají hlavní voličského jádro u modrých límečků a losers of modernisation, některé získávají podporu spíše u středních vrstev. (Bustíková 2009: 224). V případě ČR, studie Martina Kriedla a Kláry Vlachové z roku 1999 celkem spolehlivě dokazuje silnou podobu mezi sociální a vzdělanostní skladbou voličů SPR-RSČ s jejich radikálně pravicovými protějšky v západní Evropě (Kreidl/Vlachová 1999). Spokojíme-li se s předpokladem o postupujícím přibližování se západním Evropě, jak v otázkách sociálních, tak ekonomických trendů, mohli bychom se domnívat, že by se tato podobnost dále upevňovala. V úvahu můžeme rovněž vzít Inglehartovu a Weltzlové kulturní mapu světa ve které Česká republika téměř sousedí s Německem. Není bez zajímavosti, že

struktura radikální, pravice kdy existuje jedna strana kandidující ve volbách a na ní navázané subjekty Autonomní nacionalisté a aktivisté svobodného odporu je přítomna téměř pouze v ČR a SRN) V Německém prostředí v důsledku tohoto charakteru mobilizace RP (v Německu nazývané extrémní) „používají termín extrémně pravicové sociální hnutí“. (Srovnej např. Molthagen: 2004).

Poslední výsledky do EP (2009) a dolní komory parlamentu ČR (2010) prokazují přímo úměrnou korelaci mezi mírou nezaměstnanosti a úspěchem/neúspěchem radikální pravice.⁶¹ Nejvyšších výsledků dosáhla radikální pravice v regionech ohrožených nejvyšší nezaměstnaností. Podle poslední velmi čerstvé analýzy Herberta Kitschelta a Lenky Bustíkové elektorát RP v postkomunistických zemích vykazuje některé shodné charakteristiky jako v Evropě západní. Příčinou volby RP je strach z prohlubujícího se omezování sociálního státu a vzrůstající sociální nejistota. Nejpočetnější skupinou volící RP jsou méně vzdělaní občané a lidé z dělnických profesí. Potenciál RP nejspíše vzroste s další fází redukce sociálního státu to vzhledem vysokým státním dluhům receptem na vrůstající dluh je právě omezování sociálního státu. (Bustíková/Kitschelt 2010: 199-200). Je nutné podotknout, že dluhy většiny zemí postkomunistického regionu nejsou tak vysoké jako ve státech západní Evropy. Přihlédneme-li však k procentuální míře sociálních výdajů k poměru k HDP můžeme konstatovat průřezově relativně velký rozdíl mezi státy západu a jejich protějšky na východě. Otázka tedy zní; jak rozsáhlé škrty v sociálních výdajích budou vlády ve střední a východní Evropě provádět.⁶²

Outgrup skupiny

Jak je uvedeno v části geneze, tak dle některých politologů je zásadní rozdíl v míře radikality RP požadavků a jejich ideologie. (Anastasakis 2000, 2001, Mareš 2009, Minkenberg 2002) Nevyřešené teritoriální požadavky a absence imigrace, převážně z neevropských zemí rovněž konstituje jiný charakter outgrup skupin. Ty se skládají převážně z etnických menšin v zemích střední a východní Evropy dlouhodobě usazených. Jedná se zejména o Romy a příslušníky menšinových etnik, jejichž většinová populace však disponuje vlastním státem. (Mudde 2007)

⁶¹ K analýze voleb DS (2009), Smolík: <http://www.rexter.cz/ceska-krajni-pravice-ve-volbach-do-evropskeho-parlamentu-v-roce-2009/2010/05/03/>. K regionální nezaměstnanosti, rozsáhlá data na webu ČSÚ: <http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/3115-10>

⁶² Pro srovnání viz eurostat. státní dluh:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsieb090&plugin=0>

Výdaje na sociální stát v poměru k HDP:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=0>

Za nejbližší a relativně silně výbušný případ je možné pokládat nacionalistické tendence v Maďarsku a jeho vztah k menšinám na Slovensku, Rumunsku a Srbsku.

Dalším rozdílem je odkaz k minulosti a minulým režimům. Zejména meziválečným. RP na západě s odkazem na kontinuitu s meziválečnými systémy až na výjimky (např. NPD) nepracuje (Betz 1994, Mudde 2000, 2007, Iganzi 2006). To má za následky v některých případech odlišný charakter radikálně pravicových uskupení, které inherentně musí odmítat demokracii a tržní kapitalismus ve svých základech. Odmítání tržních principů a historický odkaz se z mého pohledu jeví jako nejproblematictější faktor. Jakékoliv minority nám totiž Muddeho minimální definice dovoluje zahrnout do outgroup skupiny. Naprosté nerespektování elementárních znaků kapitalistického formy řízení ekonomiky a popírání demokratických procedur je však rozporu s charakterem RPP v západní Evropě.

V tomto případě má však česká RP „ulehčenou“ úlohu pro transformaci. To z několika důvodů; neexistence fašistického režimu v meziválečném období, historie českého protektorátu jako nepřijatelné entity. Negativní je vztah české populace i k radikálně pravicovému a autoritářskému režimu Druhé republiky, který by za jistých okolností mohl fungovat jako vzor pro současnou RP.

Posledním faktorem odlišující RP a v západní Evropě a východními protějšky je míra sekularizace ve společnosti. Počet věřících je však Evropě západní a postkomunistickým regionem relativně shodný. S výjimkou Polska. V Polském případě lze konstatovat silné propojení státu s katolickou církví. Do jaké míry je však otázka náboženství důležitá i pro západní Evropu dokazuje např. italský případ týkající se křížů ve školních institucích. Na křesťanskou strunu se nicméně pokouší hrát i západní PRP. To však ve smyslu kulturního společenství křesťanských národů (Mudde 2007). Podle Inglehartových statistik je míra sekularizace v postkomunistických zemích dokonce vyšší než v bohatých postmateriálních společnostech. (Inglehart 2005: 59-62).

7. Muddeho pojetí PRP

Ač, jak jsem uvedl výše, existuje velká část vědců, která rozlišuje mezi PRP v západní Evropě a jejich protějšky na východě, Cas Mudde se domnívá, že evropská integrace homogenizuje stranické systémy západní a východní Evropy natolik, že je možné provádět komparativní analýzy stran a stranických rodin v celé Evropě. Podle Muddeho existuje ideologické jádro (core), které je přítomno u populistických pravicových radikálů na obou stranách bývalé železné opony. (Mudde 2007: 4)

Hovoříme-li o RPP a jejich ideologii musíme vzít v potaz, že velká o RPP a jejich ideologii musíme vzít v potaz, že velká část vědeckých prací nemá jasně vymezené pojmy.⁶³

Pro vyjasnění popíšu i stranické rodiny, které by podle Muddeho mohly být eventuálně zaměňovány s PRP.⁶⁴

Při definici vnějších nepřátel (outgroup skupiny) vždy okomentuji Muddeho klasifikaci eventuálním „nepřítelem“ v českém prostředí.

Poměrně velkou pozornost budu věnovat hospodářské problematice. Nejenom z toho důvodu, že je konfliktní linie regulovaný-volný trh v českém prostředí stěžejní. V ČR však dochází k zařazování DS a DSSS ke stranám levicovým s odkazem na redistributivní přístup k ekonomickým otázkám. Výsledkem jsou poté, nebojím se použít slova zoufalé „analýzy“ zejména českých ekonomů v čele se současným guvernérem ČNB Mojmírem Hamplem, které sice nebrání solidnímu výzkumu radikálně či chceme-li extrémně pravicových entit v našem politickém a společenském prostředí, ale přispívají k naprosté zmatenosti velké části žurnalistů a z té příčiny i české veřejnosti.⁶⁵

Je rovněž nutné vypíchnout význam, který Mudde přikládá sémantickému skládání sousloví populistická radikální pravice. Jde o to, že v případě prohození slov, může vzniknout slovní spojení radikálně populistická pravice. V tomto případě, má pojmově silnější význam označení populisté. Radikální pravicovost je pak vnímána jako specifická forma populismu.

⁶³ Což je zřejmě z rozdílných výětů ideologických znaků, které jsem uvedl v jedné z předchozích kapitol.

⁶⁴ Potřze s definicí PRP a zařazením stran se nejvíce týká stran střední a východní Evropy. Všechny „hlavní“ strany PRP (FN, FPÖ, Vlámský zájem, skandinávské PRP) v západní Evropě fungují ve své podstatě jako ideální typy ve Weberově smyslu.

⁶⁵ O debatě na toto téma viz např. : Hampl 2000 in Laissez-Faire, ročník III, listopad 2000, O mýtu "pravicového" extremismu. Nebo diskuse pod rozhovorem „O extremismus“ s Janem Charvátlem in Respekt.cz. Permanentní debata na rovině redistribuce jako klíčového znaku k identifikaci levice a pravicového extremismu jako shodných elementů okupuje prakticky celou diskusi, ve které nezbyvá prostor pro objektivní informování širší veřejnosti.

Ve variantě populistická radikální pravice však hraje prim pojem radikální pravice, kdy adjektivum populistická, chápeme jako jednu z forem radikální pravice. (Mudde 2007: 26).

Toto rozdělení je obzvláště v současném českém kontextu nanejvýš důležité. Působení strany Věci veřejné může totiž vykazovat v některých případech podobné rysy jako PRP. Co je však důležité, nativismus není základním ideovým pilířem této strany.⁶⁶

7.1 Klíčové znaky PRP

Mudde pracuje s tzv. minimální definicí.⁶⁷ Tzn., že neposkytuje nikterak rozsáhlý výčet znaků. Určuje „pouze“ tři klíčové ideologické rysy, které musí každá strana obsahovat, abychom ji mohli zařadit do kategorie PRP. Jedná se o nativismus, autoritářství a populismus.

Nativismus

Mudde konstatuje, že termín nacionalismus je mnohoznačný a není jasné, který typ nacionalismu máme na mysli. Základní difference je samozřejmě mezi nacionalismem státním a etnickým. Naopak, poněkud paradoxně oceňuje termín nativismus⁶⁸ pro jeho ambivalenci. Nativismus jako široce rozkročená idea může obsahovat jak etnický, tak kulturní náboj. Lze vnímat nejenom na rovině obrany specifického způsobu života společnosti (např. American way of life), který není založen na etnickém (rasovém) vyloučení, tak právě i jako obranu etnického charakteru společnosti a jeho členů, jež sami sebe definují jako „první“ příslušníky národního (native) elementu na určitém území. Čili nativismus může být rasistický i nerasistický. Nativismus rovněž není natolik redukcionistický termín jako antiimigrantsví a z toho plynoucí zjednodušení PRP charakterizující tuto skupinu jako antiimigrantské strany. PRP však nejsou, nejen, dle Muddeho strany jednoho tématu. Proto i zde skýtá termín nativismus výhodu. Stejně tak nám umožňuje vyloučit i liberální formy nacionalismu, byť Mudde soudí, že nacionalismus musí být inherentně s liberalismem v jisté tenzi. (Mudde 2007: 17-18)

⁶⁶ Respektive prozatím. Došlo-li by k proměně hlavního myšlenkového zakotvení této strany a nativismus by se stal klíčovou složkou ideologie VV, mohli bychom o této straně jako PRP uvažovat. Je ovšem otázkou, nakolik by nativistická rétorika současných vedoucích představitelů (Bárta, John, Kočí) byla přesvědčivá.

⁶⁷ Ve své práci z roku 2000 *Ideology of extrem right* pracuje naopak s tzv. maximální definicí. Velmi simplifikujícím způsobem můžeme konstatovat, že se jedná o rozsáhlejší výčet znaků a není přitom nutné, aby byly všechny v ideologii obsaženy.

⁶⁸ termín nativismus začíná od roku 2004 i Betz

Autoritářství

Je u Mudde definováno ve smyslu inklinace jedinců a skupin k jasně uspořádané podobě společnosti, ve které je jakýkoliv odpor k autoritě tvrdě trestán. V tomto pojetí obsahuje autoritářství požadavek na „řád a pořádek“ a konvenční morální způsoby chování. Nemusí však být nutně antidemokratické. Rovněž podřízení se autoritě nemusí být absolutní a bezpodmínečné. (Mudde 2007: 22)

Populismus

Populismus je vymezen jako ideologický znak, tedy ne pouze jako styl provádění politiky. Populismus Mudde klasifikuje jako ideologii, roztínající společnost na dvě homogenní a antagonistické části; „čistý lid“ a „zkorumpované elity“. Další charakteristikou populismu je tvrzení, že „politika by měla být vždy vyjádřením obecné vůle lidu“. V populistické demokracii není nic důležitějšího než volonté general. Ta má přednost i před lidskými právy či případně ústavními garancemi. (Mudde 2007: 23)

7.2 Hranice mezi radikálně populistickou pravicí a ostatními stranickými rodinami

Radikálně populistické pravici nejbližšími stranickými rodinami jsou: konzervativní, nacionalistické, (Etno) regionalistické a populistické. Ve všech těchto rodinách můžeme najít jisté podobnosti radikálně populistickou pravicí. Mudde nicméně upozorňuje na odlišnou taktiku a ideologické zázemí jednotlivých stran. To má pak samozřejmě za následek i přelévání se do někdy sice blízkých a překrývajících se stranických rodin nikoliv však do stranické rodiny PRP. Jde zejména o strany, které při svém vzniku nebyly jasně radikálně pravicové, ty které nevstupovaly do politického prostoru jako populistické, avšak jako radikálně pravicové a ty, jež otupily ostří svých radikálně pravicových pozic a staly se spíše stranami konzervativními. (Mudde. 2007: 59).

Konzervativní

Zásadními rysy této stranické rodiny je autoritářství, tradicionalismus, religiozita a nacionalismus. Nacionalismus je však spíše chápána ve vztahu k loajalitě k národu a je možná patřičnější použít pojem patriotismus. Zásadním pro konzervativní pravici je neoliberální obrat a priorita ekonomie u konzervativních stran v 80. letech minulého století. Tento obrat dal vzniknout dvěma směrům v rámci konzervativního politického smýšlení (de facto však

pouze jednomu), a to Regganismu a Thatcherismu. Zásadním rozdílem je podle Muddeho fakt, že u konzervativních respektive neokonzervativních není nativismus zásadním ideologickým znakem, ačkoliv má silné tendence hájit národní a státní zájem. To se projevuje např. jejich izolacionismem či euroskepticismem. V populistických radikálně pravicových stran jsou socioekonomické otázky sekundárním ideologickým jádrem. V posledku, tradiční etické a náboženské hodnoty nejsou definičním znakem radikálně populistických stran, ačkoliv jsou mnohdy přítomné jako ideologický znak některých stran.

Nacionalistické a (etno)regionální strany

Základní obecnou charakteristikou regionálních stran je požadavek autonomie určitého území a předávání pravomocí podle principu subsidiarity. Jedná se tedy o skupinu, která volá po větší autonomii určitého regionu uvnitř státního celku. V případě nacionalistické stranické rodiny jde o rodinu, kterou lze definovat jako nadřazenou radikálně populistické pravici. Každá radikálně populistická skupina je nacionalistická. Nelze však tvrdit, že by každá nacionalistická strana byla autoritářská či populistická.

Populistické

Mudde zmiňuje tři skupiny populistických stran, které si zasluhují pozornost. Jde o sociální populismus (social populist), neoliberální populisty a radikálně pravicové populisty. S tím, že neoliberální populisté mají populistické radikální pravici blíže a tvoří společně zastřešující kategorii stranické rodiny Pravicově populistické strany (srovnej např.: Betz 1993). Sociálně populistické strany kombinují socialismus s populismem jako jádro své ideologické výbavy. Zde je tedy podobnost v populismu jako politickém instrumentu. U radikálně pravicových populistů hraje sice nacionalismus či nativismus důležitou roli, nikoliv však roli ústřední. U neoliberálních populistů je pak centrálním bodem myšlenkového zakotvení neoliberalismus artikulovaný populistickou formou.

Nepopulistická radikální pravice (extrémní pravice)

Odlišnost mezi extrémně pravicovými stranami a populistickou radikální pravíci je větší umírněnost druhé skupiny stran. Další difference je pak v tom, že zatímco radikální pravice je alespoň formálně demokratická. I když stojí v opozici k základním hodnotám liberální demokracie. Esencí extrémně pravicových stran je jejich bytostná antidemokratičnost a opozice vůči základním principům lidské suverenity. Mezi tyto strany Mudde řadí zejména strany z Ignaziho staré extrémní pravice. Zejména pak ty, které jsou označovány jako

neofašistické či neonacistické. Zatímco extrémně pravicové strany jsou demokratické a často elitářské, PRP jsou demokratické a populistické, tedy antielitářské. Za extrémně pravicové strany můžeme označit např. německou NPD, rakouskou NDP (Nacionálně demokratickou stranu) či řeckou EPEN (Nacionálně politickou unii). Z Českého prostředí označuje za tento typ strany Mudde např. Pravou alternativu. Ze zbytku střední a východní Evropy pak polské Narodowe Odrodzenie, rumunské Hnutí pro Rumunsko, ruskou Národní unii a nacionální bolševiky. Všechny tyto strany Mudde označuje jako „staré“ extrémně pravicové strany podle Ignaziho klasifikace. (Mudde- 2007: 27-31).

7.3 Ideologie PRP

Jak jsem uvedl výše ideové zázemí stranické rodiny PRP bylo značně proměnlivé.

PRP svojí ideologii a strategii staví na rozdělení společnosti na My/Oni. To má za následek vytvoření vnitřní ingroup (my) a vnější outgroup (oni) skupiny. Dichotomie My/Oni, rovněž napomáhá konstruovat identitu vnitřní skupiny, formou vymezení se vůči outgroups. Mezi další rys PRP patří jednoduché vidění světa jako konfliktu dobra a zla (z toho právě vyplývající štěpení My/Oni).

PRP identitu formuje jako zrcadlové vnímání negativních vlastností vnějších skupin, kdy vnitřní skupina má opačné vlastnosti, které jsou považovány za pozitivní. Čili PRP potřebuje nepřítele, který ve své podstatě vytváří důvod jejich existence. Zatímco je relativně složité komparativní metodou srovnat veškeré ideologické znaky stranické rodiny PRP, lze říci, že každá ze stran této rodiny (mimo některých výjimek) se vymezuje proti (neevropským) imigrantům. I když se objevují i jiní nepřátelé, jde většinou o znak charakteristický pro některé strany tohoto typu, např. Vlámského bloku a Valonů.

Lze říci, že každá země má svého „oblíbeného“ nepřítele. Ty je možné však v etnických skupinách, dle které se poté konstituuje forma předsudků: Židé-antisemitismus, Muslimové-islamofobie a Romové a Sintové-romofobie. Mudde rozděluje čtyři kategorie vnějších skupin, ty se v ideologii PRP častokrát protínají s tím, že na některé je kladen větší důraz než na jiné. (Mudde 2007: 65)

Jedná se o skupiny:

- uvnitř státu, uvnitř národa (within the state, within the nation)

- Uvnitř státu, mimo národ (within the state, outside the nation)
- Mimo stát, uvnitř národa (outside the state, within the nation)
- Mimo stát, mimo národ (outsider the state, outside the nation)

Uvnitř státu mimo národ

Tato kategorie je produktem dvou základních ideových znaků PRP a to nativismu a populismu. Terčem jsou zejména politické, ekonomické a kulturní elity určitého státu. Jsou kritizovány a označeny jako zrádci národa a korupčníci. Elity jsou obviňovány za strůjce multikulturní politiky, která pozitivní diskriminací upřednostňuje zájmy imigrantů či menšin na úkor zájmům národa. Dalším cílem útoků jsou média, která se dle PRP na této politice elit podílí a jsou v jejím područí. Média jsou obviňována z konspirace ve prospěch levice. Místy jsou pak spojována, slovy PRP, s působením mezinárodního Židovstva. Posledním členem této subkategorie, jsou osoby či skupiny, které se vymykají morálním standardům, tak jak je chápe PRP. Jde např. o; sexuální devianty (za které jsou označováni i homosexuálové), narkomani, lidé pobírající sociální dávky bez jakéhokoli „zásadního“ důvodu tzv. Socialschmarotzer („společenští příživníci“)⁶⁹, drogoví dealeři a feministky. (Mudde2007. 64-68).

U DSSS je tato skupina jasně identifikovatelná a spolu s následující kategorií tzn. „nepřizpůsobiví“ a imigranti ponejvíce artikulována.

Uvnitř státu, mimo národ

Tato subkategorie je inherentní částí PRP a nutno říci, že i každé strany, jež spadá pod širší vymezení radikální či extrémní pravice. Nepřítel je v tomto případě definován na etnickém základě. V Evropském kontextu je kladen odlišný důraz na odpor k jednotlivým etnickým skupinám a to jednoduše v závislosti na fyzické přítomnosti těchto menšin. Zatímco v západní Evropě představují mimonárodní skupiny obyvatelstva imigranti, ve střední a východní a

⁶⁹ V českém prostředí může být ekvivalentem slovo nepřizpůsobivý.

Evropě se jedná především o Romy. Toto dělení na Východ-Západ se však v průběhu času mění. Takže i na západě vzrůstá xenofobie vůči „starým“ neimigrantským menšinám. Naopak ve východní a střední Evropě se můžeme setkat s antiimigrantskými postoji ze strany PRP.⁷⁰ V případě imigrantů v západní Evropě stojí argumentace PRP dle Case Muddeho na dvou základních pilířích:

- 1) Nejedná se o politické uprchlíky, nýbrž o uprchlíky ekonomické
- 2) V Evropě již pro další přistěhovalce již není místo

Co se týče střední a východní Evropy, tak téma imigrantů jako nepřítelů není tak často akcentováno a útoky se koncentrují především na již dlouhodobě usazené menšiny. Ať jde již o Romy ve všech zemích Visegrádské čtyřky, Maďary na Slovensku či Rumunsku či Tureckou menšinu v Bulharsku. Zásadním vůči Maďarské či Turecké menšině je pak tvrzení, že nejsou loajální ke státu, kde žijí. (Mudde. 2007. 69-73).

V případě DSSS musíme konstatovat jasný antiimigrantský apel, který nabývá stejného významu jako protiromské postoje. V poslední době je artikulace protiimigrantských postojů možná dokonce častější, než klasické antiromské sentimenty.

Mimo stát, uvnitř národa

Tato subkategorie je ze všech čtyř nejmenší. Jedná se 1) o osoby žijící v cizině 2) osoby, kteří dle PRP nejsou loajální či přímo podkopávají zájmy národa, jejímž jsou členem.⁷¹ Mezi ně patří např. umírnění maďarští politici či intelektuálové na Slovensku či Rumunsku a podle některých radikálních Vlámských stran Vlámové, jež odmítají eventuální spojení Vlámské části Belgie k Nizozemí. (Mudde.2007.73-74).

V českém prostředí je tato podoba „nepřítelů“ v podstatě irelevantní. Dá se eventuelně přemýšlet o jedincích či skupinách, kteří usilují o jakési česko-německé vyrovnání s tím záměrem, že by docházelo k revizi výsledku druhé světové války a jeho efektu po ní. Zejména odškodnění či návrat německého obyvatelstva do ČR. Muselo by se však jednat o skupiny, jež se národnostně identifikují jako Češi. Faktem, je, že téma případného „vyrovnání“ ve prospěch odsunutých Němců se stal sporným tématem mezi Národní stranou a neonacistickými skupinami kolem Národního odporu. Národní odpor na svých stránkách

⁷⁰ Signifikantním příkladem je právě DSSS a DS.

⁷¹ Obě tyto skupiny jsou však etnicky identifikovány jako příslušníci národa.

uveřejnil v dubnu 2009 text: „*Základní úmluva mezi českými a německými kamarády*“, která obsahuje mimo jiné tyto body⁷²:

- 1) Tam, kde Benešovy dekrety měly za následek vraždy, utrpení a vyvlastnění Němců, deklarujeme jednomyslně, že uděláme vše, co je v našich silách, aby byl tento protiprávní stav ukončen. Práva tehdejšího i současného německého lidu či jejich potomků v Sudetech by měla být obnovena.
- 2) K tomu také prohlašujeme, že tehdejší obyvatelé Sudet i jejich potomci mají právo v Sudetech svobodně žít a bydlet.
- 3) Neoprávněně vyvlastněný majetek by měl být vrácen.⁷³

Spor mezi Národní stranou a Národním odporem, jako o zrádcích českého národa propukl, již dříve. Bohužel vzhledem k nefunkčnosti stránek Národní strany se mi nepodařilo potřebné informace podepřít odkazem na zdroj. Je nicméně evidentní, že otázka neprolomitelnosti Benešových dekretů byla a je pro český integrální nacionalismus jednou ze stěžejních.

Mimo stát, mimo národ

PRP jsou strany, které jsou inherentně nedůvěřivé k nestátním a nenárodním elementům. „Svět je pro ně nepřátelským prostředím, které konspiruje proti národu případně státu. Mezi tyto nepřátele pak patří: státy se kterým měl určitý stát historicky napjaté vztahy, mezinárodní organizace jako EU či OSN.,, Mudde 2007: 75)

Potenciální výčet „nepřátel“ tohoto typu je v ČR poměrně dosti široký napříč celým politickým spektrem. Ať se již jedná o ODS a její negativní vztah k hlubší evropské integraci⁷⁴, postoj Václava Klause k evropské integraci a jejího dopadu na Benešovy dekrety, jako součást územní integrity ČR. Dále pak protiněmecká politika Národní strany a bývalých či současných republikánů. S těmito protiněmeckými postoji je pak možné spojit aktivitu

⁷² Cituji ty nejspornější

⁷³ Základní úmluva mezi českými a německými kamarády
<http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=1&clanek=952>

⁷⁴ To lze však považovat za relevantní politický postoj v debatě o míře státní suverenity. Otázkou zůstává, jakým způsobem je toto téma uchopeno a jestli se v některých případech nejedná spíše o mýty až hysterickou konspiraci či vytvoření iracionálního strašáka v podobě bruselských struktur.

sudetoněmeckých spolků např. Sudetoněmeckého landsmačaftu. Je zajímavé, že politika DS a DSSS byla a je zaměřena proti EU a jejím strukturám. DS a DSSS se v zásadě nikdy nevymezovala proti sudetoněmeckému landsmančaftu (!). Rovněž otázka Benešových dekretů nebyla prozatím součástí její politické strategie.

Populistická radikálně pravicová demokracie

Zatímco RPP nejsou antidemokratické, co se týče procedurálního smyslu čili zachování demokratického systému. Základní ideové principy těchto stran jsou v tenzi s fundamenty liberální demokracie.

Základem je princip nativismu. Inherentním prvkem nativismu je tvrzení, že stát by se měl skládat ze členů vlastního společenství, zatímco nečleni jsou považováni za ohrožení a tak by se s nimi mělo jednat. Pro nativistickou demokracii z pohledu RPP je charakteristické úsilí o udržení či vytvoření monokulturního státního společenství v národně „čistém“ státě. To se však stává v současnosti téměř nemožné. Proto se velká část kloní ke snáze dosažitelné etnokrácii.

Úsilí o monokulturní státní společenství lze např. najít ve stranické prezentaci v podobě sloganů: Británie pro Brity, Nizozemí pro Nizozemce či v českém prostředí Čechy Čechům. Toto počínání má podle Koena Kocha svá zakládající východiska ve dvou krocích: a) interní homogenizace b) externí exkluzionismus

Interní homogenizace má za cíl vytvořit jednolitě národní společenství implementací nacionalistických myšlenek a zároveň vyloučením nenárodních elementů. Postupem času však prakticky všechny PRP deklarovala určitou míru národnostní a etnické rozmanitosti uvnitř evropských států, kterou více či méně uznávají. Ve východní Evropě je volání po národní homogenizaci po pádu železné opony poměrně častější. Zejména na ve státech bývalé Jugoslávie či v Bulharskou v otázce turecké menšinou. (Mudde 2007: 139.).

Uznání jisté úrovně „etnické rozmanitosti“ například nelze očekávat od stran otevřeně nacionálně socialistických v ČR typu NO či AN (obsahují biologickou variantu rasismu). Naopak Vlámský blok respektive zájem, uskupení, které je kolem druhé poloviny 80. a na počátku 90. let nejvíce xenofobní ze stran PRP dříve hovořil o úmyslech na nucený návrat

druhé a třetí generace uprchlíků, v současnosti již takovéto explicitní názory na odsun nemá či je veřejně neakcentuje. (Betz 1994: 139)

V případě externí exklusivity se jedná o jakési vědomí zodpovědnosti za národnostní menšiny, jež se nacházejí mimo hranice jednotlivých států. Jde např. o německy hovořící menšiny na území na území bývalého Rakouska-Uherska, které hájí FPÖ či Maďarské menšiny na Slovensku či v Rumunsku a Srbsku. (Mudde 2007: 140)

Etnokracie

Konsekvencí etnokracie je omezení práv některých skupin obyvatel. Jde o např. o obyvatelstvo ruského původu v Estonsku či bývalý politický systém apartheidu v Jižní Africe.⁷⁵ Dále pak o vnucení „vlastních“ pravidel a kulturní hegemonie většinové národnosti vůči ostatním menšinám. Většinová národnost se v politice PRP pasuje do role kulturního lídra, kterému se musí svými vzorci chování podříditi ostatní národnosti menšinové. Menšiny mohou zůstat na území státu. Musí se však chovat dle pravidel většiny a zbavit se velké části své původní identity. PRP důrazně odmítají jakékoliv podoby multikulturalismu. V současnosti téměř všechny RPP strany akceptují možnost asimilace (častěji používají korektnější termín integrace) nenárodních segmentů společnosti. Lze se však setkat s odlišným postojem k evropským a neevropským přistěhovalcům. Přistěhovalci evropského původu jsou pak považováni za vhodnější k asimilaci s odkazem na sdílení společné kulturní blízkosti. Ačkoliv se totiž v případě PRP nehovoří často explicitně o barvě kůže, je všeobecně uznáváno, že „náš“ národ je bílý. Některé ze stran však vzhledem k velkému počtu neevropských přistěhovalců tuto politiky opustily a zaměřily se především na Islám jako náboženství, které je nekompatibilní s evropskou civilizací a odkazu liberální demokracie. Muslimové se proto nikdy nemohou stát její součástí (Mudde 2007: 145).⁷⁶ Tento postoj k Islámu má pak samozřejmě návaznost v podobě konkrétních praktických návrhů od zákazu nošení šátku ve veřejných institucích po zákaz výstavby minaretů či celých mešit. V posledku některé ze stran této rodiny snaží mluvit o pomoci uprchlíkům a zahraničním pracovníkům k „návratu“ domů.

⁷⁵ Etnokracii lze podle Muddeho jednoduše parafrázovat heslem z Orwellovy farmy zvířat o tom, že všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější.

⁷⁶ Paradoxem je, že apriorním odmítáním či omezováním svobodného výběru náboženské příslušnosti se staví proti liberální tradici sama PRP.

Pilíře populistické demokracie

V základě je populistická demokracie postavena na třech klíčových znacích: plebiscitní politika, personalizaci moci a primátu státu .K tomu je nutné ještě přidat negativní vztah ke globalizaci

Plebiscitní politika (plebiscitary politics)

PRP usiluje o co nejširší míru používání plebiscitních prvků v demokracii, zejména referend. Podpora referend jako politického instrumentu má více příčin. Prvořadým důvodem je však tendence omezit moc politických elit jako jednoho ze zásadních protivníků PRP. Jedině formou plebiscitní demokracie je dle PRP možné vzít moc z rukou „zkažených“ elit a kartelů a vrátit ji do rukou občanům. Dalším prvkem, který lze vysledovat napříč evropskými RPP je snaha zakotvení zákona o odvolatelnosti zvolených politiků. (Mudde 2007: 152-153)

Personalizace moci

Podle Mudda nelze přímo tvrdit, že by populismus byl v přímém rozporu s demokracií a jejími principy jako je např. zastupitelská demokracie. Populisté se spíše staví proti reprezentaci v podobě „špatných lidí“ a „zkorumpovaných“ elit. Vzhledem k nedůvěře a averzi k ústavním politickým tělesům, které jsou vnímány jako umělé části nebo jako reprezentanti „speciálních zájmů“. Monismus PRP je konkrétně vidět na podpoře více personalizované politice v podobě volání o silnější roli prezidenta či premiéra. Rakouská FPÖ např. volá po přímé volbě krajských hejtmanů, starostů či administrativních úředníků hlavních územních správních jednotek. (Mudde 2007: 153)

Primát politiky

Klíčovým postojem PRP je primát politiky. Ta má kupř. vždy přednost před ekonomik. Vůle občanů nemůže být v populistické představě ničím omezena a to ani zákony. Legálnost a právní řád brzdí plnou realizaci správného uspořádání pravidel společenství. U PRP je velice častý podezřívavý pohled na soudy. Ty jsou kontrolovány politickými elitami a odpůrci PRP. Nelze z toho však vyvodit takový závěr, že by se stranická rodina jasně stavěla proti oddělení soudní moci a její podřízení moci exekutivní či legislativní. Lídři PRP se mnohdy odvolávají na fakt, že jsou voleni přímo občany, zatímco soudy nikoliv. Tím se snaží zpochybnit legitimitu jejich rozhodnutí v případě soudního procesu s jejími představiteli. (Mudde 2007: 154)

Výše uvedené znaky populistické demokracie založené na nativismu či etnokrácii celkem jasně napovídá, že je v opozici k některým základním elementům liberální demokracie. Zejména jedná-li se o ochranu práv menšin a ústřednímu postavení lidských práv. I co se týče autoritářských postojů u PRP, nelze podle Muddeho shledat zásadní inherentní rozpory mezi liberální demokracií a demokracií populistickou. Fakticky se však některé strany snaží „obětovat“ některá práva a svobody ve prospěch bezpečnosti státu. PRP věří, že stát nemůže omezovat svou obranu principy jako je právo na soukromý či přidělení právního obhájce.⁷⁷

Mudde konstatuje, že podle některých autorů mohou plebiscitní prvky podkopat spíše než podpořit hodnoty a prvky demokracie vytvořené deliberativní a reprezentativní praxí. Ačkoliv lze těžko dohledat přesvědčivé studie, které by tato zjištění potvrzovala. Stejně tak mnoho autorů tvrdí, že silná personalizace moci vede k autoritářským režimům jako v Latinské Americe. To bez ohledu na to, že i v západní Evropě existují režimy, které jsou postaveny na silných pravomocích prezidenta či premiéra. Nejproblematictější je nejspíš postoj PRP v otázce justice, kdy PRP zastávají názor, že „obecné vůli“ je alfou a omegou demokracie a nemůže být ničím omezena. To má za následek takovou formu zřízení, kdy v podstatě dochází k diktatuře většiny. Majoritní práva pak mohou existovat pouze, mají-li většinovou podporu.

Celkově podle Mudde lze shrnout, že RPP demokracie je v rozporu k demokracii liberální. Lze rovněž vytvořit rovnici ze které plyne, že čím více je demokracii liberální, tím je PRP opozice antisystémová a naopak. Stojí-li demokracie na principech etnickém v kombinaci s plebiscitními prvky, je RPP více prosystémová. (Mudde 2007: 157)

Odpor ke globalizaci

U RPP je vidět silný odpor ke globalizaci jako příčiny rostoucí imigrace a neoliberální politiky. Tento negativní postoj více podob. Od odporu k Amerikanizaci a s ní spjaté tzv. Mecedonaldizaci evropské či národní kultury. Po obviňování zejména USA z úsilí o světovou nadvládu. Místy lze vysledovat i přítomnost konspiračních teorií, které považují nadnárodní instituce jako WTO, OSN, Světová banka MMF či EU jako nástroje Židů k ovládnutí světa. Negativní postoj ke globalizaci mají i američtí konzervativní politici jako Pat Buchanan.

⁷⁷ Postupy, které velká část veřejnosti považuje za nedemokratické, jsou však aplikovány i velkými stranami napříč celou Evropou. V případě Velké Británie se vládní koalice konzervativců a liberálů zavázala zrušit některé ze zákonů týkajících se soukromí obyvatel. Ty byly přijímány za předchozích labouristických vlád. viz www.denikreferendum.cz/ (http://www.denikreferendum.cz/clanek/3507-britanii-povede-koalice-konzervativcu-a-liberalu).

Buchanan tvrdí, že současná globalizace nemá nic společného s tržními silami. Je konstruktem vývozců ropy, které se snaží vyjmout ropu jako komoditu z klasických tržních mechanismů a uměle stupňovat její cenu. (Mudde 2003, 2007: 189).

7.4 Hospodářská politika PRP

V případě PRP se pohled na hospodářskou politiku liší. Mudde např. hovoří a zbytečném důrazu, který je kladen na tento typ stran a zpochybňuje jejich neoliberální ideové zázemí. Zároveň je poukazováno na rozdílný pohled na ekonomii mezi PRP ve východní, střední a západní Evropě. To je dáno odlišnou historickou zkušeností zejména po druhé světové válce. Radoslaw Markovski tvrdí, že ve středoevropském prostředí neexistuje ani jedna strana, kterou bychom mohli považovat za pravicovou v otázce ekonomie a volby hospodářských instrumentů. Žádná ze stran tohoto regionu se v této otázce svým západním protějškům nepodobá. Oproti tomu jsou spíše státně protekcionistické a přejímají levicové ekonomické nástroje. Za klíčová fakta, která hovoří v neprospěch teze, že neoliberalismus konstituuje základní ideovou charakteristiku PRP Mudde považuje: 1) velká část reprezentantů této stranické rodiny nemá neoliberální pohled na ekonomii jako celku 2) hospodářský program je sekundárním prvkem v ideologii PRP. Ve skutečnosti je pak ekonomika druhotnou otázkou voličů PRP. Valná část těchto stran pak využívá hospodářskou problematiku k prosazování svých základních myšlenkových pilířů. Tedy nativismu, autoritářství a populismu.

Jako téměř všechny strany současné Evropy se PRP neliší v tom, že uznávají základy kapitalismu a volného trhu jako vhodného hospodářského modelu. PRP jako stranická rodina je v otázce „míry“ kapitalismu široce rozkročena od stoupenců absolutně volné trhu laissez faire až po stoupence hlubokých státních intervencí. Na jedné straně tedy stojí např. švýcarská SVP s heslem „méně státu více trhu“ a na straně druhé celé škála stran centrální a východní Evropy se státně ochrannou strategií. V případě PRP lze hovořit o jakési „třetí cestě“ v hospodářské problematice. Tu lze označit spíše za sociálně liberální, než neoliberální. Ideologie tzv. „třetí cesty“ je tradičně spojována s odmítnutím jak absolutního uvolnění trhu, tak postátnění hospodářství. (Mudde. 2007. 119-123)

V případě ekonomické politiky PRP je možné vysledovat podobnost s tradičními křesťanskými demokraty. Zatímco u křesťanských stran je (či by měla být) hlavní argumentem k případnému přerozdělování bohatství zásady křesťanské charity u PRP je

základní motivací nativismus. Hospodářství by pak mělo sloužit národu a jeho zájmům. (Mudde. 2007. 119-123)

U PRP je zřetelný rozdíl ve vnímání hospodářství v rovině vnitrostátní a mezinárodní. Zatímco v uvnitř státního celku se příslušníci této stranické rodiny přiklání k pozitivnímu pohledu na tržní hospodářství, tak v evropském a globálním měřítku se k tomuto principu staví s velkou nedůvěrou. Jak upozorňuje např. francouzská FN k přesouvání firem a ztráty zaměstnaneckých míst jako efekt globalizace. (Mudde. 2007. 119-123).

Protekcionismus

Vzhledem tomu, že ekonomie je sekundárním znakem a je spíše prostředkem k naplnění nativismu jako centrálnímu bodu ideologie je PRP většinou velmi podezřívavá ke globálním tržním procesům. Národní ekonomie by měla sloužit národu. Fakticky je velká část PRP blízko modelu národního kapitalismu. V této formě kapitalismu je akceptováno tržní prostředí ve vnitrostátním rámci. V rovině mezinárodní je však do značné míry odmítán. V podstatě všechny strany této stranické rodiny hovoří o potřebě chránit vlastní trh. Hledají pak rovnováhu mezi protekcionismem a možností přístupu na zahraniční trhy. I přesto je podle Muddeho státní protekcionismus silnější mezi zeměmi střední a východní Evropy (srovnej např. Minkenberg 2002). V obou částech starého kontinentu je však důležitý podobný důraz, který je kladen a na malé a střední podniky jako páteř národního hospodářství. Velké pozornosti se u tohoto typu stran dostává rovněž zemědělské politice respektive státní soběstačnosti v této oblasti. (Mudde 2007: 127)

Deregulace a privatizace

Zde je celkem široká škála názorů od švýcarské SVP⁷⁸, která je ostře neoliberalní až po některé strany střední a východní Evropy, kde byly a jsou privatizační kroky předmětem jejich kritiky. Terčem kritiky bývá často EU, která je obviňována ze zavádění regulací a zbytečné byrokracie. Strany často volají různých typech regulací, které by chránily domácí ekonomiku před zahraničními konkurenty. V otázce pohledu na privatizaci je zásadní rozdíl mezi východní a západní Evropou. Vzhledem k socioekonomickému systému, který je etablován na západě od konce druhé světové války, již totiž není skoro nic, co by se privatizovat dalo. Ve středních a východní Evropě, pak vzhledem k divokému kapitalismu 90.

⁷⁸ K privatizaci a postoje FPÖ srovnej např. Kitschelt/McGann (1995)

let a nejasnostem ohledně privatizačních procesů panuje k rozprodeji státního majetku spíše skeptický postoj. To nejenom u stran RPP.

Welfare šovinismus

PRP vznikaly převážně jako strany neoliberálního typu, pro které je charakteristické úsilí o snižování úrovně sociálního státu. Žádná ze stran RPP si nicméně v současnosti z důvodu obav o volební popularitu takovouto politiku nedovolí a lze o nich hovořit jako o stoupencích welfare šovinismu. U některých stran je pohled na zabezpečení sociálních potřeb odvozen od důležitosti dobročinnosti. To má za efekt rozložení sociálního zabezpečení mezi stát a společnost. Podle Jörga Haidera nemusí být sociální politika pouze v kompetenci státu, ale má být vhodně doplňována iniciativou ze soukromých institucí. Některé ze stran klade požadavky často velice podobné požadavky na fungování sociálního státu, které lze najít u socialistických stran např. zajištění plné zaměstnanosti. Sociální stát má v pojetí RPP však své hranice. Téměř všechny strany vylučují z eventálních příjemců sociálních výdobytků tzv. Socialschmarotzer tedy ty, kteří by dle PRP pracovat mohli, volí však alternativu pobírání sociálních dávek. Okruh příjemců dávek by pak měl podle být omezen na „vlastní“ lidi (srovnej Swingedouw 1998 : 73). Tento argument není rozvíjen pouze na základě nativismu, ale i na základě ekonomické udržitelnosti sociálního státu. Tzn., že budou-li dávky distribuované neadresně všem, i imigrantům stane se sociální stát neudržitelný. Podobný přístup lze vypožorovat i ve střední a východní Evropě, tam usilují RPP o omezení dávek národnostním menšinám i přestože mají státní občanství zejména Romům. (Mudde 2007: 132).

Celkově lze o hospodářské politice RPP mluvit jako instrumentu, který je odvozen a má naplňovat primární politické cíle odvozených od principiálních ideologických znaků tedy nativismu, autoritářství a populismu. (Mudde 132). Mimoto i z těchto důvodů o nich nelze hovořit jako o stranách neoliberálních, kam bývají někdy zařazovány.

8 Ideologie a programy DS, DSSS, NO, AN

8.1 Ideologie DS

Program DS byl v podstatě neměnný již od jeho prvního zveřejnění v roce 2004, kdy vyšlo v Dělnických listech 24 požadavků DS⁷⁹, do jejího rozpuštění a založení DSSS. Program DS měl podobné znění jako program NSB respektive PA (14 bodů). Kromě téměř identického programu byla zřetelná podobnost znaku PA a DS. Tedy ozubeného kola, ve kterém jsou umístěna počáteční písmena slov názvu organizace. V případě Pravé alternativy písmena PA v ozubeném kole, v případě Dělnické strany písmena DS v ozubeném kole.⁸⁰

Na počátku programového prohlášení DS zpřesňuje cílovou sociální skupinu, jenž má tendenci oslovit. DS se zaměřuje nikoli pouze na dělníky, nýbrž i na zaměstnance ve službách či zemědělství. Zde tedy vidíme zásadní rozdíl mezi integrálně nacionalistickou Národní stranou či Národním sjednocením (kandidovalo stejně jako DS v roce 2006 do Poslanecké sněmovny pod hlavičkou Práva a spravedlnosti). Národní strana se neobracela na specifickou sociální skupinu, což by i však koncept integrálního nacionalismu vylučoval (srovnej Rataj: 2006)

DS ve svém programu deklaruje uznání pluralitního a demokratického politického systému ČR (!).

Samotná DS rozděluje svůj program na tři části; politickou, mravně a morálně politickou a hospodářskou. Pro rozčlenění budu postupovat chronologicky, tak jak jsou uvedeny v programu DS.

Politická část

DS ve svém programu usiluje o vystoupení z nadnárodních organizací, především z Evropské unie a NATO. Staví se proti potenciální možnosti federalizace Evropy. DS upřednostňuje tzv.

⁷⁹ NSDAP vyhlásila v roce 1920 svých 25 požadavků. Program DS je z velké části 25 požadavkům NSDAP podobný. Miroslav Mareš upozorňuje, že tento 25 bodový program je například používán neonacistickou organizací v USA, NSDAP/Auslands-und Aufbauorganisation. (Mareš 2006)

⁸⁰ K symbolice extrémní pravice např. Jan Chmelík (2000): Symbolika extremistických hnutí

Evropu národů: „*Jedině tato koncepce Evropy národů umožní rovnocenné vztahy mezi Evropskými státy.*“ Deklaruje širší spolupráci a důležitost nekonfliktních vztahů především s nejbližšími státy ČR. V souvislosti s vystoupením z NATO požaduje DS stažení všech vojenských jednotek ze zahraničních misí Severoatlantické aliance. Armáda ČR by měla být schopna samostatné obrany státu.

DS požaduje zavedení určování národnosti obyvatel ČR. Národnost by měla být uvedena v rodných a křestních listech, jakož i v občanských průkazech (!).

Požaduje vypovězení všech ilegální přistěhovalců z ČR a omezení počtu azylantů.

Navrhuje zavedení jednokomorového parlamentu. Senát je považován za neefektivní instituci. Dále je požadováno snížení hranice pro vstup politické strany do parlamentu. Hranice je stanovena na tři procenta. V důsledku snížení kvóra očekává DS oživení politické scény a odstranění současného stavu, jež údajně vede k politické stagnaci. Má v úmyslu zavést tzv. imperativní mandát.⁸¹

Hospodářská část

DS požaduje následující: dodržování práv zaměstnanců, zastavení růstu nezaměstnanosti, pluralitní formu vlastnictví, omezení přílivu cizího kapitálu, dosazování na úřednická místa dle schopností nikoliv dle politické příslušnosti, zjednodušení daňové soustavy, zavedení cechů. DS má rovněž ve svém programu sociální ochranu pracujících. „*Stát musí garantovat sociální zabezpečení všech pracovníků v průmyslu, služeb a zemědělství*“.

Rozhodujícím kritériem pro participování na sociálním systému je příslušnost k české národnosti (!), tedy nikoliv státní občanství. Sociální koheze je považována za důležitý faktor, který „*utuzuje pocit vlastenectví a národní pospolitost*“. DS deklaruje úmysl zavedení daňové progresy. V tématech jako je sociální koheze či progresivní zdanění se pohled DS liší od přístupu ve své době jeho největšího konkurenta Národní strany. Rozdílný je rovněž přístup k otázce další privatizace českých podniků. Zatímco Národní strana privatizaci podporuje v zájmu konkurenceschopnosti českého průmyslu, DS má tendenci prosadit zastavení všech

⁸¹ Pro prolomení dominance velkých stran požadovala prvorepubliková česká ultrapravice, paradoxně naprosto opačný instrument. A to odstranění imperativního mandátu. Vzpomeňme kupř. Ligu proti vázaným kandidátním listinám.

privatizací. Na rozdíl od Národní strany klade DS důraz na větší podporu učňovských oborů.⁸² Mezi další požadavky, jež jsou zařazeny do hospodářské oblasti patří: podpora rodiny, bezplatná zdravotní péče⁸³, rozvoj sportu a tělovýchovy, vstřícná politika vůči seniorům.

Školství má být bezplatné na všech stupních. Národní strana navrhuje vysoké školství zpoplatnit. Mimoto, Národní strana vyslovuje stejnou podporu soukromým i státním vysokým školám. DS považuje za zásadní pilíř vzdělání školy státní. DS deklaruje, že ve „školách základního typu je zapotřebí postupně odbourávat systém liberální výchovy a žáky naopak vést k úctě k autoritě, sebeovládání a kamarádství“. Národní strana hovoří pouze o utužování vlastenectví.

Morální a Mravně politická část

DS akcentuje klasická témata, jež jsou vlastní staré extrémní pravici,⁸⁴ PRP či ultrakonzervativní pravici jako celku. Je požadován zákaz potratů, zvýšení trestných sazeb, trest smrti, zrušení registrovaného partnerství. Dále navrhuje zákaz pornografie a „zákaz různých obscénností (reality show) a podobně“. DS je zároveň pro zákaz prostituce, zákaz všech drog a zpřísnění trestů pro jejich distributory a uživatele. DS také požaduje prošetření privatizace z 90. let. Na trestné činy související s privatizací se nemají vztahovat promlčecí lhůty.

Celkově lze označit program DS za mix rétoriky PRP a staré extrémní pravice. Za populistické však dle mého soudu nemohou být považovány automaticky všechny požadavky DS. Zákaz drog včetně měkkých, odpor k registrovanému partnerství, či ochrana kulturního dědictví jednoduše patří k ideologické výbavě i velké části konzervativní pravice. Populismus je zřetelně evidovatelný v rétorice a slovníku, jež DS ve svém programu používá. Hovoří např. o imigrantech jako o přivandrovalcích. V případě vysoké imigrace používá DS obrat „žumpa Evropy“, kterou se stane ČR v případě většího počtu přistěhovalců z Afriky, zemí bývalého SSSR, či Asie. Zbavení se těchto přistěhovalců, pak bude mít pozitivní dopad na ekonomiku a společnost. Na negativní charakteristice přistěhovalců DS vytvoří

⁸² Podpora učňovských oborů zřejmě souvisí se sebeidentifikací strany. Zatímco u Národní strany či Národního sjednocení můžeme sledovat integrální nacionalismus, DS je odlišná. DS je samozřejmě nacionalistická, ale příslušnost k sociální skupině „zaměstnanců“ je stejně tak důležitá.

⁸³ DS navrhuje bezplatné pobyty v lázních pro zaměstnance v těžkých průmyslových odvětvích.

⁸⁴ Byť velká část PRP v západní Evropě se neprezentují jako vyloženě konzervativní strany. V přístupu k potratům atp. velmi často volí liberální pojetí.

charakteristiku „správných“ vlastností ingrup skupiny, jenž představují etničtí Češi (Srovnej Mudde 2007: 65)

Nejproblematictějším požadavkem programu je dle mého soudu určování národnosti občanů státu a následná registrace do rodných či křestních listů a občanských průkazů. Ostatní požadavky jako je sociálně citlivá politika (pouze pro etnické Čechy) je klasickým znakem welfare šovinismu. Udělení občanství na etnickém principu je jedním z klíčových znaků staré extrémní pravice čili nikoliv PRP.

Pro analýzu ideologie DS však nelze použít pouze její program, ač jistě o mnohém vypovídá. V analýze ideologie je nutné rozlišovat mezi DS před parlamentními volbami v roce 2006 (kandidáti DS byli na kandidátce Práva a spravedlnosti) a po nich. Po volbách v roce 2006 je zřetelný otevřený příklon k antisemitismu.

DS odmítá zařazení na pravici či levice, což je klasické pojetí tzv. třetí cesty mezi komunismem a kapitalismem.

DS nepovažuje v současnosti komunismus za svého hlavního ideologického protivníka. K tomuto např. slova předsedy strany Tomáše Vandase: „*Předně, komunismus není dnes naším hlavním nepřítelem, Tím je liberalismus se svým pojetím rozkladného rozežírání zdravých kořenů, podkopávání pilířů tradičních hodnot, na kterých vždy stála evropská civilizace.*“⁸⁵ DS nijak výrazně nekritizuje komunistické hospodářské instrumenty a sociální požadavky. Předmětem kritiky komunismu ze strany DS je převážně internacionální charakter této ideologie. Komunismus dle DS podkopává morální hodnoty Evropské civilizace. DS nepovažuje komunismus a internacionální levice obecně za jednu ze součástí Evropské myšlenkové tradice, ale za jakousi úchylku a vykojení ze zdravého normálu. V tomto případě se mnohdy neliší od radikálně pravicových, konzervativních či neoliberálních stran na české, ale i evropské scéně. DS útočí na KSČM (jako nositelku komunistické ideologie) pro její zapojení na současné politické scéně a spolupráci s ostatními stranami parlamentu. KSČM je označována za součást vládního establishmentu, kterému nejde o zájmy obyčejných lidí. DS poukazuje zejména na propojenost elit minulého a současného režimu. Primárně se však DS vymezuje (stejně jako NO a AN) proti liberalismu a kapitalismu. Postupem času nicméně

⁸⁵ Dělnické listy: Radarové otazníky, duben-červen 2007

antikomunistický apel graduje. To se však děje pouze v poukazování na členství některých vládních špiček v bývalé KSČ jako např. premiéra Fišera či eurokomisaře Štefan Füleho.

Na internetových stránkách DS, v Dělnických listech či v projevech na demonstracích je kritika liberalismu a kapitalismu všudypřítomná. Liberalismus a kapitalismus (i v souvislosti s útlumem komunistických stran) jsou v současnosti jasně největší ideologičtí protivníci DS. Problematika liberalismu a kapitalismu však není rozpracována ze strany DS nijak do hloubky (mimo pár krátkých komentářů). DS povětšinou pouze komentuje efekty a průvodní jevy aplikace liberálního konceptu a kapitalismu. Je otázkou, zda je absence hlubší kritiky liberálního konceptu zapříčiněna neschopností vůdčích představitelů strany zformulovat takovou kritiku či pouhou snahou o srozumitelnost ideových konceptů DS pro její sympatizanty a většinovou společnost. Jako alternativu nabízí národní (nacionální) socialismus.

DS se snažila o negativistickou kritiku liberálního ideologického proudu. Tedy jak je uvedeno výše, komentováním negativních dopadů. Tomáš Vandas např. ve svém projevu na demonstraci k obnovení trestu smrti označil liberalismus za: *„bacil, který zasáhl naši společnost, infikoval jí, přinesl s sebou mnoho zvráceností, úchylek, nárůst kriminality a drog, masivní příliv parazitujících imigrantů“*. Kritiky jsou nejvíce směřovány na ekonomické a sociální dopady kapitalismu. V případě ekonomických dopadů je to nezaměstnanost, nedostatečné sociální jistoty a migrace levnější pracovní síly. Imigranti, dle DS, svými nižšími mzdovými požadavky snižují zároveň mzdy českým zaměstnancům. Tato konstatování jsou doprovázena používáním nesmyslných historických paralel, jež mají vyvolat obavy obyvatel ČR. Jako příklad můžeme uvést článek z Dělnických listů *„Cizinci nám berou práci“*, ve kterém autor srovnává ochranu pracovního trhu s nájezdy kočovných kmenů či turecké invaze do Evropy: *„Nesmíme připustit, aby ti, kdo přichází s nataženou dlaní, měli přednost před těmi, kteří se zde narodili a jejich předci zde krváceli po staletých bojích za národní svobodu. Před staletími jsme stáli s mečem v ruce na hranici a odráželi nájezdy divokých Avarů, Tatarů a rozpínavých Turků, kteří hrozili zkázou evropským národům“*. Článek pak pokračuje kritikou současné politické reprezentace, jež je obviňována z tohoto neutěšeného stavu: *„dnešní vládcí k nám tyto kočovníky naopak zvou s otevřenou*

*náručí. Před tisíci lety věděli, co znamená nebezpečí ze stepí a divokých hor.*⁸⁶ Liberalismus je zároveň terčem kritiky ze strany DS jako ideologický zdroj multikulturní společnosti.

Rasismus a odpor k multikulturalismu jsou vedle kritiky kapitalismu nejvýrazněji akcentovaná témata v politice DS. Rasistické projevy jsou primárně směřovány na adresu Romů a přistěhovalců z Afriky, Asie a zemí bývalého SSSR. Multikulturní společnost nebyla natolik výrazně dávána do souvislosti s působením židů/Židů a jejich údajným úsilím o rasový rozklad bílé rasy a civilizace. I přesto se však objevují články, jež označují židy/Židy (sionisty) za podněcovatele multikulturní podoby Evropy. I přes nespočet rasistických článků a projevů však na rozdíl od NO a AN není akcentován biologický rasismus. Ač se používají „biologizující“ metafory jako kupř. bacil.

Antisemitismus není zásadně zdůrazňován až od roku 2006, po neúspěšných volbách do Poslanecké sněmovny. Do těchto voleb lze vysledovat pouze pár článků, o nichž se dá hovořit jako o antisemitských.⁸⁷ První článek, jenž však nemusí být nutně antisemitský, jakkoli hovoří o nově nastoupeném kurzu, se objevil v Dělnických listech v červenci 2006 v podobě krátké zprávy o Izraelské invazi do Libanonu. Předmětem kritiky je zde Izraelská zahraniční politika a politika na palestinských územích.⁸⁸ Tyto kritiky však nejsou v porovnání např. s NO nijak výrazné. Židé jsou v některých případech uváděni jako skupina, která ovlivňuje americkou zahraniční politiku. Tento postoj však není samozřejmě vlastní pouze DS či ostatním stranám na extrémně pravicové scéně, ale můžeme se s ním setkat v podstatě v rámci celého politického spektra.⁸⁹ Podíváme-li se na jiné internetové servery, kde publikují představitelé DS, můžeme antisemitské postoje nalézt např. v článku Tomáše Vandase s názvem „*Popírači*“. Tento článek se primárně netýká popírání holocaustu, nýbrž ekologických otázek, ale začátek jeho úvahy začíná slovy: „*Popírači. To slovo jsem měl doposud zafixováno v souvislosti s druhou světovou válkou a holocaustem. Bylo používáno pro osoby, které se této problematice věnovaly hlouběji a při historickém bádání zjistily skutečnosti, které měly zůstat navždy utajeny. Po zveřejnění objevených faktů se jejich autoři dočkali nejen celosvětové klatby, ale dokonce uvěznění. A to jen pro své názory.*“⁹⁰ Samozřejmě nemůžeme automaticky

⁸⁶ Dělnické listy (2005): Karel Dub

⁸⁷ Židé a Izrael však nebyli hlavními tématy těchto článků.

⁸⁸ Zajímavé je, že do této doby nelze dohledat na internetových stránkách DS ani v Dělnických listech žádný komentář, který by se státu Izrael týkal.

⁸⁹ Nutno dodat, že kritika vnitřní i zahraniční politiky Izraele může být mnohdy legitimní

⁹⁰ Altermedia.cz - Internetový server spravovaný Vlasteneckou frontou. Publikovali zde vedoucí představitelé DS, ale i osoby napojené na NO. např. Petr Kalinovský, či Erik Sedláček. Vandasův příspěvek je již v současnosti nedostupný. Z toho důvodu, nemohu uvést přesný odkaz.

podsouvat autorovi článku a potažmo DS antisemitské postoje, ale nutno říci, že jde o nepřímé zpochybňování holocaustu. Tato zmínka v kombinaci se spoluprací s otevřeně antisemitským NO může napovídat, že antisemitismus je v ideologii DS přítomen.

Jak je uvedeno výše, po volbách v roce 2006, jež byly pro DS neúspěšné, se situace změnila a DS používá slovní obraty jako sionisticko-zednářské vlády (do voleb 2006 pouze zednářské vlády), i když je v používání takovéto rétoriky opatrná.

První vyloženě antisemitský útok ve stylu konspirujícího antisemitismu můžeme registrovat v Dělnických listech (červenec-září 2008) z pera místopředsedy DS, Mgr. Ladislava Malého. Mimo tvrzení, že Protokoly Sionských mudrců (jež jsou běžně označovány za provokaci ruské tajné policie) jsou výsledkem Sionistického kongresu v Basileji, obsahuje článek např. věty: *„Na první světovou válku je mnoho názorů od historiků a politologů, měla rozhodně více příčin, nikoliv jen tu jednu; nicméně při bližším pohledu na průběh onoho dramatu se tu a tam mihne nezpochybnitelný stín Žida.“* Či *„Hovořit o tom, že vedení bolševické strany v Rusku, tj. strany, která provedla revoluci, tvořilo více než 90% Židů je, myslím, nošením dříví do lesa. Ale podobné rasové složení bylo i u tzv. prozatímní vlády, která neumožnila carské rodině uchýlit se do exilu a tím zachránit aspoň své holé životy. Známé jsou i hrůzné fakty o zločinech, jež v Rusku následovaly po bolševické revoluci.“* Dále článek pokračuje obviněním bank, které byly ve vlastnictví Židů, ze sabotování plánu nacistického Německa vysídlit evropské Židy na Madagaskar. Z Malého formulace vyplývá, že nebýt odmítnutí poskytnutí půjčky na vysídlovací plán Třetí říše, Holocaustu by nedošlo. Jestliže ano, tak jediné proto, aby ospravedlnil vznik státu Izrael. Malý tedy přisuzuje Židům úmysl rozpoutat holocaust (či mu alespoň nebránit) s vyhlídkou vzniku státu Izrael. Zde si dovolím dalším dlouhou citaci: *„Po druhé světové válce začala všemi tehdy známými mediálními prostředky, které z velké části ovládali Židé, soustředěná a systematická kanonáda do svědomí gojímských národů, že dopustily hrůzy koncentračních táborů - ale jenom nacistických – v nichž byli soustředěni a posléze vyvražďováni Židé. Tento fakt se stal být rozhodujícím pro souhlas světových velmocí, na něž se válečná štěstěna usmála a válku vyhráli, se zřízením židovského státu v Palestině.“* Pro potvrzení svých domněnek o vzniku Izraele neváhá Malý použít citaci z Protokolů sionských mudrců, které považuje za doklad úmyslu Židů o ovládnutí světa, či minimálně obvinění, že Židé tahají za nitky světových událostí: *„Nedá mi to, abych nepřipomněl jednu zajímavou větu z Protokolů: „Ovládli jsme již veřejné mínění gojímů, přesně řečeno inteligentních národů gojímských natolik, že se již skoro všichni dívají na světové události*

brýlemi mámení, které jsme jim nasadili...“ Článek uzavírá slovy o ovládnutí amerického zbrojního průmyslu a zahraniční politiky USA sionisty. Obsahuje tedy většinu prvků antisemitismu, jež jsou v rejstříku neonacistické ultrapravice. Jedná se zejména o: snahy Židů o rozpoutání 1. světové války (za účelem zisku?), spojení Židů a revoluce v Rusku v roce 1917 (židobolševismus), nebránění či skrytá podpora holocaustu, zároveň jsou patrné snahy o podporu tzv. vědeckého studia holocaustu (tím jsou myšleny převážně revizionistické přístupy) a ovládnutí americké zahraniční politiky USA.⁹¹ Paradoxem tohoto prvního antisemitského článku je, že Malý postupem času začne kritizovat DS kvůli jeho příklonu k německé formě nacionálního socialismu. Což NSS uzná jako důkaz proti DS.

Další antisemitské útoky nicméně následují. Jedná se povětšinou o konspirační „teoretizování“, jako kupř. krátká noticka Lucie Šlégrové v Dělnických listech (prosinec 2008) ve které se pozastavuje nad tím, že Židovská liberální unie podporuje odpor romských obyvatel proti demonstracím v Janově. Šlégrová se domnívá, že se nic neděje jen tak náhodou. A je důvodem k velkému zamyšlení, že se zrovna Židé Romů zastávají.⁹²

Stefan Pohl z německého Svobodného odporu na demonstraci na 1. Máje v Brně za účasti špiček DS přednesl projev, ve kterém obviňuje židy/Židy z úmyslu zabránit vytvoření jednotné evropské říše. Jak konstatuje i soud není pochyb o jasně antisemitském zaměření Pohlových slov.⁹³

V Dělnických listech (duben-červen 2009) je na titulní stránce dáována do souvislosti globální hospodářská krize s „*potomky podvodníků z bývalých ghett.*“ Autorem článku je vysoký představitel DSSS Martin Zbela.

⁹¹ Vliv židovské lobby je probírán i mimo neonacistickou ultrapravici, hovoří o ní např. Zbigniew Brzezinski viz Brzezinski (2004): Volba: globální nadvláda nebo globální vedení

⁹² Dělnické listy: prosinec 2008

⁹³ Výrok NSS 2009

8.2 Ideologie NO, AN

Na stránkách Národního odporu se povětšinou nesetkáme s odkazem na národ či národní stát. Národní odpor vychází z čistě panárijské koncepce⁹⁴, tak jak je Marešem definován jeden z hlavních ideologických proudů české extrémní a radikální pravice (Mareš 2003: 177-178). Např. Rataj v důsledku panárijského ideového zakotvení odmítá zařadit NO mezi nacionalistické subjekty v ČR (Rataj 2006)

NO používá „standardní“ dělení ras (negroidní, mongoloidní, europoidní). V některých člancích dělí europoidní rasu na jednotlivé větve (Germáni, Slované, Románi), přičemž se snaží dokázat, že Češi patří ke germánské skupině, jež asimilovala Kelty a poté Slovany. Tyto úvahy jsou však ojedinělé. Převažuje čistě panárijská koncepce bílé evropské civilizace s absencí analyzování rozdílů mezi jednotlivými větvemi. NO se kriticky vymezuje proti multikulturalismu a rasovému míšení. Rasové míšení a s ním související úpadek je přisuzován Židům (jako tomu bylo i u A. Hitlera – viz *Mein Kampf*). Terčem kritiky jsou zároveň ženy, jež mají rasově (dle NO) nevyhovujícího (nebílého) partnera. Ty pak *„Rodí potomky barevným kolonistům, šedé bastardy. Ti, bez přímé identity uznávající tradice otce dobyvatele a pohrdající pokořenou kulturou matky, se s odporem staví vůči všemu původnímu, evropskému.“* ...Ovšem jednou tyto přeplněná ghetta prasknou a zaplaví nás obrovská vlna Hotentotů, která nás navždy smete. A Žide, myslíš, že tebe ne?“⁹⁵ Na rozdíl od některých extrémně pravicových uskupení a blogujících jednotlivců (Filip Vávra) s neonacistickým zaměřením, nepřisuzují jednotlivým rasám jejich „životní prostor“ (Lebensraum), kde mají možnost autonomního a svobodného jednání.⁹⁶ NO ostatní rasy označuje za méněcenné, toto přesvědčení bylo a je kvintesencí biologického rasismu. Např. : *„Historie je plná faktů, je jen na nás, jestli je budeme schopni akceptovat. Není to těžké. Nezkoumáme zde pyramidy. Zkoumáme sami sebe. Naše árijská krev je v každém z nás, je to více než dotyk, je to život. Jiným rasám není brána jejich podstata, dokonce je jim podsouvána lež, že mohou být určeni i pro něco více, než práce.“*⁹⁷ Ale poslání árijské rasy je popíráno, jaká ironie. Žid manipuluje s fakty a je to právě on, který se snaží veřejnosti vtlouci do hlavy, že rasy jsou si rovné, že rozdělování ras je špatným činem, zkrátka že uvědomování si sama sebe je zločinem. Ale já se ptám, zločinem proti čemu? Uvědomění je naším vítězstvím. Uvědomme si, kdo jsme a budme

⁹⁴ Za árijce jsou považovány všechny bílé národy.

⁹⁵ <http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=9&clanek=549>

⁹⁶ Ve velice zjednodušené formě to znamená, že v Evropě mají žít pouze Evropané, v Asii Asiaté a v Africe Afričané.

⁹⁷ zvýrazněno autorem

na to patřičně pyšní.“⁹⁸ O panárijské koncepci nesvědčí pouze články na internetu. Na 1. Máje 2008 i 2009 (pořádaném DS), promluvil za německý Svobodný odpor (obdoba českého NO) jeden z jeho členů. Apeloval přitom na nutnost společného postupu všech evropských nacionálně socialistických hnutí proti mezinárodnímu sionismu.

NO se otevřeně hlásí k myšlenkám nacionálního socialismu. Vyzdvihuje dějinnou úlohu nacistické Třetí říše a jejích politických elit. Členové a sympatizanti se označují za členy a sympatizanty NS⁹⁹, tedy nacionálního socialismu. Na stránkách NO jsou vyzdvihovány úspěchy nacionálního socialismu v oblasti zaměstnanosti a porodnosti. Na stránkách NO se vyskytují rovněž články, které oslavují příslušníky nacistické elity např. Rudolfa Hesse (členové NO se aktivně zúčastňují pochodů na výročí Hessovy smrti v Německu) či Alfreda Rosenberga a jednotek SS.

V souvislosti s nacionálním socialismem je u NO zřejmá snaha o odlišnou interpretaci dějin Československa z období druhé světové války. Jde zejména o články, ve kterých je uváděna historická příslušnost k Německu, vyzdvihování úlohy sv. Václava¹⁰⁰, vyzdvihování úspěchů NS v Protektorátu v sociální oblasti od materiálního zabezpečení pracujících¹⁰¹, po výchovu mládeže.¹⁰² Jediná oblast, ve které se autoři článků na stránkách NO staví kriticky k nacionálnímu socialismu a k osobě Adolfa Hitlera (ne však bezvýhradně a pouze v některých), je negativní vymezování se k slovanským národům. To má samozřejmě souvislost s prosazovaným panárijstvím. Slovanské národy jsou členy stejně „hodnotné“ rasové rodiny.

Nacionální socialismus v pojetí NO je tedy posunut do roviny jedné Nacionálně socialistické bílé Evropy. Toto zakotvení dle mého soudu velice dobře popisuje citát z článku na internetových stránkách NO: „Česká mládež v období protektorátu“ : *Renesance nacionálně socialistické myšlenky je nejen možná, ale především nutná a dějinně oprávněná. V dnešním světě, jež je charakterizován nastupujícím globalismem na straně jedné a bezideovým a duševním tápáním a zmatkem na straně druhé, je naší povinností přivést ke konečnému*

⁹⁸ <http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=9&clanek=739>

⁹⁹ Mareš konstatuje, že označení NS nemusí automaticky znamenat nacionální socialista, ale i nacionalista. Na internetových stránkách organizací, jež lze označit za nacionalistické se takovéto oslovení nicméně nepoužívá.

¹⁰⁰ <http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=299>.

O znovuoživení, a ovšem zneužití svatováclavského kultu v tomto období (udělování svatováclavského řádu kolaborantům) viz Rataj (1998): O autoritativní národní stát : ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939

¹⁰¹ <http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=460>

¹⁰² odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=841

úspěchu nadčasovou myšlenku nacionalismu a socialismu – myšlenku evropské soudržnosti našich národů!“¹⁰³ Či např. reportáž z festivalu neonacistických kapel v Italské Veroně, který autor uzavírá slovy: „*Věřím, že když ne všichni, tak naprostá většina z nich přišla a odešla s pocitem evropské soudržnosti, myšlenky bílé síly a duševní, rasové, kulturní a civilizační regenerace našeho kontinentu! Jednota duší i srdcí. Síla vůle. Věrnost ideálu. Kategorické požadavky, jež musí ovládat všechny skutečné a přesvědčené aktivisty nacionálně socialistické ideje!*“¹⁰⁴. *NO tedy jasně navazuje na tradici a odkaz německého nacionálního socialismu.*

U NO se můžeme setkat s kombinací rasového a tzv. nového antisemitismu.

Židé jsou spojováni s komunismem a liberalismem (kapitalismem), jako zásadními ideovými nepřáteli nacionálně socialistické ideologie. Je jim prisuzována úmyslná snaha vytváření multikulturní společnosti, která ničí „zdravý“ rasový základ bílé civilizace. Židé jsou zároveň označováni za strůjce americké zahraniční politiky, předmětem kritiky je především americká podpora státu Izrael. Členové NO dokonce zaslali v srpnu 2007 dopis prezidentu Klausovi s žádostí o uvolnění z vojenské služby s úmyslem vstoupit do ozbrojených složek Íránu. Motivací pro tento postup byla podle Kalinovského zahraniční politika státu Izrael: *"Vyprovokovalo nás chování státu Izrael. Každý soudný člověk musí vidět, jak se hnusné sionistické síly vůči Íránu a jejímu lidu chovají. Ani na chvíli jsme neváhali, na jakou stranu barikády se postavit."*¹⁰⁵ V internetových materiálech se nesetkáme s rasovým (biologickým) antisemitismem v tom smyslu, že by Židé byli označováni za rasově méněcenné. Je jim pouze připisována jakási demonizující role těch, kteří řídí veškeré světové dění a většinu vlád států. Pro označení této „skutečnosti“ je mezi neonacisty používán termín ZOG (Zionist occupation government). Tato role Židů však není definována, tak, jak jsem uvedl výše, že by lidé Židovského původu byli z jaksi pokrevně zatíženými tendencí ke světovládě. Tak jak se uvádí v např. Mein Kampf či nacionálně socialistickém diskurzu 30. a 40. let.

Dalším důležitým tématem je popírání holocaustu. Jde jednak o popírání existence plynových komor v koncentračních táborech¹⁰⁶, či má podobu odmítání Hitlerovy viny v procesu

¹⁰³ odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=841

¹⁰⁴ <http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=&clanek=842>

¹⁰⁵ http://zpravy.idnes.cz/cesti-neonaciste-hrozi-utoky-chteji-bojovat-za-iran-fyk-/domaci.asp?c=A060829_160511_domaci_pei

¹⁰⁶ Ty z toho důvodu nejsou označeny za vyhlazovací

holocaustu.¹⁰⁷ NO vystupuje na podporu Ernesta Zündela, vedle Davida Irvinga asi nejznámějšího popírače holocaustu. Zde se tedy dostáváme k paradoxní situaci, kdy neonacisté vyvražďování Židů oslavují (převážně v textech hudební skupiny s neonacistickým zaměřením), aby poté toto vyvražďování popírali. NO rovněž uveřejnilo zprávu o Zündelově propuštění z vězení.

NO se jako otevřeně neonacistické uskupení samozřejmě vymezuje proti komunismu. Terčem kritiky nejsou komunistické představy o hospodářství, ale primárně role osob židovského původu v levicovém hnutí obecně. Zejména role Židů v ruské revoluci v roce 1917.¹⁰⁸ Zároveň je zdůrazňován židovský původ Karla Marxe. NO používá termín bolševismus spíše než komunismus. Druhá světová válka je označena jako válka, jež byla rozpoutána bolševiky.¹⁰⁹ Antikomunismus však není výrazně akcentován. NO se převážně vymezuje proti alternativní mládeži (anarchistům, squaterům), liberalismu a kapitalismu.

Autonomní nacionalisté

V prohlášení AN můžeme najít vymezené antipostoje a požadavky AN

Odmítá :

- Pozitivní diskriminaci, protěžování menšin
- Nadnárodní a bezohledný kapitalismus
- Komunismus ve všech jeho podobách
- Masovou imigraci civilizačně nepřizpůsobivého obyvatelstva
- Multi-Kulti ideologii
- Drogy

¹⁰⁷ Popírání Hitlerovy viny zvolil např. David Irving, který razí tzv. revizionistický přístup k otázce celé druhé světové války. Říká, ano holocaust se udál, nikoliv však na Hitlerův příkaz, nýbrž z vlastní iniciativy nacistických gauleiterů na východě. Ti si totiž PRÝ špatně vyložili Hitlerův výnos, že Židé musejí s konečnou platností zmizet z Evropy. Skutečnými iniciátory holocaustu byli dle Irvinga Heydrich a Himmler. Irving nejprve nepopíral holocaust ani nezpochybňoval existenci plynových komor. Názor změnil po uveřejnění tzv. Leuchterovy zprávy. Ta obsahovala závěr, že vyhlazovací tábory nebyly dostatečně „vybaveny“ pro vyhlazování lidí. Plynové komory byly PRÝ používány pouze pro desinfekci. Leuchterou zprávu si „objednal“ další známý popírač holocaustu Ernst Zündell. Co znamená popření holocaustu pro celou neonacistickou pravici vykreslují Irvingova slova v závěru Stauberova příspěvku : „Holocaust, ktorý utrpeli Nemci v Drážďanoch, bol skutočný. Holocaust Židov v plynových komorách Osvienčimu je hluboká fikce.“ viz Roni Stauber :, str 53-69, Antisemitismus na konci storičia, Zborník referátou z konferencie, Judaica Slovaca

¹⁰⁸ <http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=211>

¹⁰⁹ <http://odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=617>

- Amerikanizaci české kultury a politiku USA vůbec
- Byrokratický diktát EU a vojenský pakt NATO
- Cizí vojska na území ČR a naše vojska účastníci se okupace jiných států

Požaduje:

- Silný národní a nezávislý stát
- Zastavit nahrazování českého obyvatelstva imigranty
- Ochranu přírody, zastavení jejího bezohledného drancování
- Svobodu slova a projevu, svobodu vědeckého bádání
- Sociální spravedlnost¹¹⁰

Miroslav Mareš ve svém příspěvku na semináři v Senci konstatuje, že AN nelze apriori zařadit mezi nacionálně socialistickou pravici. Tím se odlišuje od autonomních nacionalistů v Německu. Mareš dodává, že AN v českém prostředí jsou prozatím ideologicky nevyprofilovaní. Ač se velká část AN dle Mareše k nacionálnímu socialismu hlásí, rovněž akcentuje tradiční český nacionalismus. Tato názorová nepevnost může dle Mareše znamenat, že AN zaujmou postavení jakéhosi mostu mezi nacionalisty a neonacisty. O odlišném přístupu k vizi nacionálního socialismu hovoří u AN hovoří i zprávy o extremismu ministerstva vnitra. V souladu s výše uvedeným seznamem požadavků a antipostojů rovněž nemůžeme ihned označit AN za organizaci neonacistickou. Názorová inkonsistence vyplynula i z e-mailové korespondence mezi autorem této práce a AN. Spolupráci s NO charakterizovali AN takto: „*Co nás spojuje je především současnost a obava o budoucnost*“. K otázkám týkajících se druhé světové války a nacionálního socialismu uvedli, že na „*některé věci máme trochu odlišný pohled*.“¹¹¹ Zásadní rozdíl mezi NO a AN je podle mého soudu v absenci prohlášení, které by přímo oslavovaly protektorátní zřízení.

AN staví stejně jako NO na panárijství a myšlenku bílé Evropy. Ne v takové míře jako NO, ale i přesto můžeme říci, že koncepce panárijství, bílé Evropy a „evropských“ hodnot je akcentována, a to velmi výrazně. Příklon k této koncepci je již od jejich vzniku zřejmý například v článku: „Polemika na téma rasa a národ“, ve které se autor snaží dokázat, že Češi jsou součástí árijských národů Evropy. Tyto národy se vzhledem k různým historickým

¹¹⁰ <http://stred.nacionaliste.com/view.php?navezclanku=autonomni-nacionalismus&cislocclanku=2006120005>

¹¹¹ Míněno odlišný od NO

procesům natolik promísili, že již na koncepci biologického češství nemá smysl stavět.¹¹² AN rovněž ve spolupráci s NK uspořádala „Den rasy“. Tedy nikoliv „Den národa“ či „Den státu“. Analogická s nacionálním socialismem je rovněž forma biologického rasismu. AN hlásá biologickou nerovnost ras, jako příklad můžeme uvést článek v sekci ideologie: *„Kromě naprosto jasných vizuálních rozdílů se také často diskutuje o rozdílech v IQ. Je to samozřejmě záležitost politicky vysoce nekorektní, ale existuje mnoho výzkumů, které dokazují, že příslušnost k rase přímo ovlivňuje některé schopnosti mozku. Tyto výzkumy byly prováděny na lidech různých ras při stejném prostředí, takže vlivy sociální jsou zanedbatelné.“*¹¹³ AN se výrazně vymezují proti Romům a přistěhovalcům (především z Asie a Afriky). Tématu menšin se pravidelně věnovali v postupně vycházejících článcích pod názvem *„Musíme s nimi žít?“*. Takováto kritika menšin má širokou paletu podob. Od poukazování na jejich údajnou nepřizpůsobivost, zvyšování nezaměstnanosti, po údajné ničení evropských hodnot jejich pouhou přítomností.¹¹⁴

AN útočili stejně jako NO na ženy, které mají jiného než bílého partnera např.: *„Snad některá z těch, které obdivující anatomii černých mužů pochopí, že nejlepší věc, kterou ve svém životě mohou udělat je ta, že porodí zdravé, v našem případě bílé dítě. Snad konečně zvítězí rozum a vrátíme se ke své národní a rasové uvědomělosti.“*

Antisemitismus nebyl zpočátku zdůrazňován v takové míře jako u NO. To zřejmě z taktických důvodů (toto téma je vlastní NO a není třeba se jím prozatím diskreditovat). Aktivisté AN se však účastnili demonstrací na výročí Křišťálové noci a na svých internetových stránkách AN vyzývali k účasti na této demonstraci. I přesto se však s projevy antisemitismu setkáme např. v projevu zástupce AN při demonstraci AN pořádanou. Projev není primárně zaměřen proti Židům, antisemitská hesla však obsahuje: *„kdo je oním nepřítelem? Vyvolení plutokrati a jejich chamtivost a touha po moci. Dříve se těmto kruhům říkalo židozедnáři. Po jedné jimi placené a pro ně vyhrané válce jim říkáme třeba nadnárodní kapitalisté!“*. Židé jsou rovněž dáváni (stejně jako u NO) do spojitosti s multikulturní společností. Rozkladnou multikulturní společnost úmyslně vytváří židovská vláda, která tahá za nitky dění současného světa (ZOG).

¹¹² V tom smyslu, že Češi jsou národem se specifickou genetickou výbavou.

¹¹³ <http://stred.nacionaliste.com/view.php?navezclanku=polemika-na-tema-quotrasa-a-narodquot&cislocclanku=2007050008>

¹¹⁴ Např. pouhá přítomnost asijských dětí v českých školách vnáší dle AN nežádoucí asijský element do českého prostředí.

Jak je zřejmé ze základních požadavků, AN se vymezují proti komunismu ve všech jeho formách. Hlubší kritiku této ideologie však u AN nenajdeme. Kritika směřuje především k historickým událostem spjatých s minulým režimem. V souvislosti s koncem druhé světové války jsou vyzdvihovány téměř výlučně události spojené s tažením SSSR na západ. To je prezentováno jako šíření komunismu, nikoliv primárně jako osvobození. U příležitosti výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy vyvěsili AN transparenty, s nápisem „Nezapomeneme“.

Primárně se však AN vymezují proti kapitalismu a liberalismu. Kapitalismus je označován za systém, který se neosvědčil. Je proto třeba hledat a vytvořit systém na jiných principech (není přesně definováno na jakých). Kritizována je nejvíce jeho současná globalizovaná podoba. AN poukazují na problémy, jež kapitalismus vytváří. Zejména nezaměstnanost. Je rovněž poukazováno na vykořisťování zaměstnanců ze strany zaměstnavatelů. Mimo výše zmíněných dopadů je kapitalismus označován za původce současné masové spotřeby a tímto také za ideologii, která „ničí veškeré hodnoty“. Dále je tržní kapitalismus kritizován za bezohledný přístup k životnímu prostředí a označován jako neslučitelný s jeho ochranou. To z principů na jakých funguje. Odvrácení ekologických hrozeb je ze strany AN spojováno s celkovým odstraněním kapitalistického systému¹¹⁵. Na obranu AN je však nutno dodat, že kritika neregulovaného kapitalismu laissez-fairez je v mnoha ohledech legitimní. AN však (bez hlubší analýzy) tématu ekologie spojuje i s existencí parlamentní demokracie čili současného ústavně právního a politického systému.

8.3 Program DSSS

Základním programem DSSS je relativně krátké prohlášení této strany, které je podle mého soudu i svým způsobem reakcí na zákaz NSS. Vzhledem k jeho krátkosti si jej dovolím ocitovat celý.

Dělnická strana sociální spravedlnosti je strana národně orientovaná. V rámci Evropské unie podporujeme spolupráci obdobných subjektů.

¹¹⁵ <http://stred.nacionaliste.com/view.php?nazevclanku=autonomni-nacionalismus-a-ochrana-prirody&cislocclanku=2007040009>

Naším posláním je hájit zájmy pracujících občanů, studentů a učňů, stejně tak podporovat seniory, matky s dětmi a vznik tradičních rodin. Přistěhovalectví nepovažujeme za alternativu zajištění natality národa.

Požadujeme sociální jistoty pro všechny občany. Odmítáme diskriminaci nebo zvýhodňování určitých skupin. Programem DSSS je vytvářet demokratickou společnost na principech sociální spravedlnosti pro všechny občany našeho státu, a to bez rozdílu rasy, věku a pohlaví.

Upřednostňujeme rozvoj domácího podnikání před nekontrolovaným přílivem zahraničního kapitálu. Podporujeme obnovení prestiže řemesla a manuální práce.

Hlásíme se k českému a moravskému patriotismu a tradicionalismu našeho národa. Odsuzujeme totalitní ideologie 20. století, zejména nacismus a komunismus.

DSSS pokračuje v boji za naši nezávislost na byrokracii Evropské unie, přísnou politiku proti imigrantům a opravdovou svobodu slova.

Ve skutečné demokracii nesmí existovat trest za názor. V opravdové demokracii jsou politické procesy řešeny na půdě parlamentu, ne na půdě soudu.

Zásadním rozdílem mezi tímto programovým prohlášením a starým programem DS je v míře radikality požadavků. Některá témata jsou vynechána.¹¹⁶Míra radikality je však formována spíše rozdílnou stylistickou formou než skutečnými hodnotovou změnou. DSSS rovněž explicitně deklaruje odsouzení nacismu (!). Odsouzení nacismu můžeme vnímat i jako důsledek rozhodnutí NSS. Nový programový dokument nabývá daleko více vágního charakteru a spokojuje se pouze spíše s obecnými prohlášeními. O starém programu lze více hovořit jako o listině obsahující konkrétní návrhy ucelenějšího charakteru, mající tři zásadní pilíře, na které jsou roubována ad hoc témata, byť můžeme hovořit o jejich jisté provázanosti.

DSSS vydala další prohlášení, které označuje za programové dokumenty, které jsou tematicky specifikovány jedná se o dokumenty s názvy: ekonomický program Důchodová reforma, Jak čelit hospodářské krizi, Technologický program, pro zemědělce. Tyto dokumenty rozeberu níže po prvotní charakteristice základního programového prohlášení.

¹¹⁶ Což je vzhledem ke krátkosti prohlášení logické.

Podobnou formu základního prohlášení zvolil i belgický Vlámský zájem, jehož základním cílem je sice odtržení od jižní části Belgie. Obsahuje nicméně podobné slovní obraty jako prohlášení DSSS jako kupř. „*přísnou politiku proti imigrantům*“.¹¹⁷

Jak vidět, tak DSSS již v programovém prohlášení nepožaduje vystoupení z EU a Severoatlantické aliance. To můžeme vysvětlit spíše negativním postojem občanů ČR k případnému vystoupení či upozadění této otázky jako konfliktní linie v českém politickém diskursu, přičemž já osobně se přikláním spíše k první alternativě, jako základní příčiny. Stejně jako v předchozí programové rétorice se DSSS staví do pozice bojovníka proti údajné byrokracii, jež je ztělesněna v evropských institucích. Tomáš Vandas na politických mítincích deklaroval požadavek návratu do podoby Evropských společenství.

DSSS se vyhýbá tématům ústavního charakteru jako např. zavedení imperativního mandátu, celkové reformy ústavních institucí (zavedení jednokomorového parlamentu, zákon o domovském právu).¹¹⁸

DSSS již explicitně neprojevuje nenávist proti imigrantům a nepoužívá zřetelně dehonestujících označení směrem k cizím státním příslušníkům. Namísto až primitivního osočování se prezentuje jako strana řešící otázku imigrace „pragmatickým přístupem“.

Na rozdíl od předešlého programu nemá současný dokument tak tvrdý sociální apel, byť se strana (již ve svém názvu) sama charakterizuje jako ochránce sociálních jistot pro všechny občany České republiky, bez rozdílu rasy, pohlaví a věku. Zde tedy můžeme vidět naprosto zásadní obrat. Dřívější dokument prosazoval adresnou distribuci sociálních výhod, jak pro určité segmenty pracujících (těžký průmysl, hornictví), tak na etnickém principu. V novém prohlášení není o této kategorizaci zmínka. Sociální stát není explicitně podmíněn národně integračním postojem ve významu, že by hospodářský a společenský systém byl postaven na inherentně přítomném a nutném poutu solidarity mezi všemi sociálními vrstvami etnického národa, čili že příslušnost k národu zavazuje.

Rovněž musíme konstatovat absenci bodů sociokulturního a hodnotového charakteru, jako kupř. zavedení zákona na ochranu mravnosti společnosti, který bychom mohli hledat spíše u ultraortodoxních katolických stran. Stejně tak chybí požadavky na zavedení trestu smrti, restriktivní přístup k homosexuálním vztahům, zákaz potratů. Téma homosexuality bylo ve

¹¹⁷ Základní programové prohlášení Vlámského zájmu: <http://www.vlaamsbelang.org/56/>

¹¹⁸ Zákon o domovském právu byl rovněž předmětem právního sporu mezi vládou a DS

staré programové listině zahrnuto pod hlavičkou „ochrany kulturního dědictví“ a homosexualita označena za deviaci. Obojí se stalo tématem soudního přelíčení nad DS.

Stejně jako v předchozím dokumentu DS akcentuje téma moravského patriotismu. Je otázkou do jaké míry se hodlá DSSS na tomto tématu dále profilovat. Za DSSS kandidovala v květnových volbách do Poslanecké sněmovny Alena Ovčáčíková, která je prezidentkou Moravského národního kongresu. O moravské identitě hovoří i Jiří Dudák za DM v projevu z 10. srpna. Považuje Moravany za jiný národ, než Čechy.¹¹⁹ Téma moravského patriotismu nicméně není výrazně artikulováno i přesto, že je uvedeno jako jeden z hlavních bodů poměrně krátkého základního prohlášení.

Celkově lze novou podobu základní programového prohlášení jako relativně vágní soubor prezentovaných styčných bodů ideologie DSSS. Tuto okolnost můžeme přičítat podle mého soudu dvěma faktorům. Oba jsou však odvozeny od strategie a taktiky DSSS, kterou je nucena tato strana nucena v jistých ohledech proměnit. Za prvé může jít pouze o únikový manévř to vzhledem k faktu, že se z velké části rozsudek NSS opíral právě o program DS. Za druhé může jít o skutečný posun v rovině prosazované ideologie. To v souvislosti s prohlášeními jejich představitelů, že DSSS bude směřovat do podoby svých relativně úspěšných protějšků v západní Evropě francouzské Front National či Vlámského zájmu. Je však na místě předpokládat, že se jedná o průnik a kombinaci obou skutečností.

Ekonomický program

Ekonomický program obsahuje 14 základních bodů, které představují směsici zjednodušeně, někdy až primitivně působících slovních obrátů (*zákaz všech doposud legálních švindlů, osvobození občanů od lichvářského systému*) a instrumentů, které DSSS považuje za rozhodující ve vztahu k hospodářské politice a řešení ekonomické krize.

DSSS se na rozdíl od své předchůdkyně nevyslovuje plošně proti celkovému přílivu zahraničního kapitálu, deklaruje však zrušení investičních pobídek jako pro ČR nevýhodné formy motivace. Má taktéž v úmyslu prosazení vyšších daňových sazeb pro nadnárodní korporace.

¹¹⁹ http://www.delnickamladez.cz/projev-clena-predsednictva-dm-j_dudaka-na-moravskem-pochode.

Dudák mimo jiné čelí obviněním z napojení na neonacistické struktury NO. Sérii fotografií se představiteli NO je možné dohledat na stránkách Antifašistické akce: <http://www.antifa.cz/content/kromerizsky-dudak>

Ekonomický program se snaží působit aktuálním dojmem, což můžeme nalézt v bodech „Důraz na moderní technologie“ či „Investice do vlastních lidí“, ve kterých hovoří o podpoře moderních technologií a zároveň kritizuje současný charakter průmyslové výroby jako otrokářské montovny. Zde taktéž můžeme pozorovat jistý posun, jelikož v prohlášení DS se hovoří přímo pouze o podpoře zejména učebních oborů. Investované prostředky mají být směřovány do: *„našich nejnadanějších, jedinců s vůlí něco dokázat a tvořit. Je třeba podporovat talentované, a vychovat je k loajalitě k národu, aby investice vraceli ve formě tvorby celé společnosti“*.

DSSS má podle svých slov v úmyslu omezit tok spekulativního kapitálu a konstatuje že *„Spekulativní kapitál záměrně způsobil (nejen) tuto krizi, ale i všechny předchozí. Jedná jako lichvář na globální úrovni. Jeho cílem je zmocnit se nejen našich majetků, ale i našeho politického systému, a zotročit nás. Buďto tedy budeme my kontrolovat spekulativní kapitál, nebo on nás. Jiná možnost vzájemné existence není.“* Zde můžeme vidět jistou podobnost mezi radikálně levicovými proudy a DSSS. Jedním ze zásadních rozdílů je však tvrzení o údajně záměrném způsobení krize. Zatímco radikální levice z velké části pojímá současnou krizi jako nevyhnutelný dopad, jenž je detremínován strukturou globální ekonomiky, tak v případě DSSS je nasnadě i varianta úmyslného vyvolávání hospodářské krize pod hávem blíže nespecifikovaných zájmů. Tzv. národní kapitalismus je nicméně podle mého legitimním hospodářským zřízením, byť je otázkou nakolik může být funkční či zdali v současnosti může vůbec existovat. Je rovněž přítomný u všech stran PRP v západní Evropě.

DSSS se rovněž staví proti další privatizaci strategické infrastruktury: *(rozvodné závody elektřiny, vodárenské společnosti, nemocnice, nádraží, dálnice a jiné prvky infrastruktury) Ta je klíčová pro fungování státu a které měla by mít „spíše charakter veřejné služby, nebo regulovaného monopolu než ziskového podnikání“*. Můžeme tedy konstatovat rozdílný přístup DSSS a populistické radikální pravice v západní Evropě, která se o privatizaci těchto segmentů ekonomiky ve svých počátcích zasazovala (Betz 1994, Kitschelt McGann 1995). V této části můžeme shledat rovněž jistou podobnost se základním programovým prohlášením maďarského Jobbiku.¹²⁰ DSSS se již nevyslovuje pro vyšetřování privatizačních kauz z 90. let a případnému návratu zprivatizovaného majetku zpět do rukou státu. Což bylo rovněž předmětem soudního přelíčení, jako nepřístupný retroaktivní právní zásah.

¹²⁰ K dlouhodobé vizi Jobbiku, viz anglická verze přístupná na jejich webu: <http://jobbik.com/temp/Jobbik-RADICALCHANGE2010.pdf>

DSSS deklaruje omezení byrokracie, „*audit sociálních dávek*“, jejich odebrání „sociálně nepřizpůsobivým“ a omezení podpory finanční oligarchie podle DSSS umožní zrušit některé daně. „*Penězi, které se těmito kroky ušetří, pak hodlá podporovat české podnikatele.*“

Dále má tato strana v úmyslu přestat, jak jasně říká, „provokovat“ Čínu a Rusko, které pro ČR představuje strategického dodavatele důležitých surovin. Hovoří vágně o navázání smysluplných hospodářských vztahů se SRN a ostatními evropskými státy. Ty nemusejí mít nevyhnutelně podobu členství v EU, jak dle DSSS můžeme vidět na příkladu Norska a Švýcarska. Zde můžeme vyzorovat jedinou zmínku o eventualitě vystoupení, jak jsem uvedl výše, tak DSSS již o vystoupení nehovoří či nehovoří explicitně.

DSSS neopomene zmínit i problém imigrace, ta je dávana do souvislosti s působením zahraničních firem na našem území.

Rovněž DSSS deklaruje, že: „*Zasáhne proti nejotřesnějším případům, které nepředstavují žádnou přidanou hodnotu a jsou de facto jen otrokářské kolonie, dovážející různé cizince a znečišťující životní prostředí.*“ Čili hovoří o ochraně zaměstnanců nikoliv však v takové míře jako v základním programu DS a ne nacionálně socialistickou formou jako v předchozím programovém prohlášení.

DSSS se vyslovuje pro zachování národní měny a odmítá případnou pomoc bankovnímu sektoru.

Shrnutí ekonomického programu

Celkově můžeme shrnout hospodářský program na jako čistě antikapitalistický, nýbrž jako apel proti jeho neoliberálně globální podobě obsahující populistickou rétoriku. Můžeme podle mého soudu hovořit o tzv. nacionálním kapitalismu.

DSSS definuje jako příčinu současných problémů mezinárodní kapitál, ne však naprosto nivelizovaně a rozlišuje mezi kapitálem, který považuje za přínosný a který ne. Toho dosahuje definicí kapitálu, který má podle DSSS negativní dopady. Pozitivní efekt zahraničních investic však nezmiňuje. Můžeme rovněž konstatovat zamítavý postoj k privatizaci strategické infrastruktury a přírodních zdrojů. Hospodářský program lze hodnotit jako úsilí o prosazování nacionalisticky orientované ekonomiky. Na rozdíl od předchozího programu neakcentuje natolik problematiku ochrany zaměstnanců. Pouze zaměřuje svoji pozornost na „*nejhorší případy vykořisťování*“. Rovněž nehovoří o spolupráci zaměstnavatelé-zaměstnanci

a poutu solidarity na etnickém základě, jež se mezi těmito skupinami musí vytvořit. Neartikuluje tudíž jednu ze zásadních premis nacionálního socialismu. Jako outgrup skupiny můžeme identifikovat sociálně nepřizpůsobivé, méně kvalifikované cizí pracovníky. Dále pak samozřejmě zahraniční kapitál, zahraniční spekulativní kapitál a byrokracii. DSSS nezosobňuje tyto fenomény s etnickou či národnostní skupinou.

Důchodová reforma

V této programové listině se DSSS vymezuje proti podobě důchodové reformy založené na existenci soukromých fondů. Její navrhované řešení spočívá na financování důchodu odvozené z odvodů ze strany vlastních potomků. Tento přístup údajně zamezí negativnímu demografickému trendu v ČR vzhledem k předpokladu, že lidé budou i finančně motivováni mít potomky. Rovněž tento systém „*pracujícím ušetří obrovské sumy peněz na nárocích nepřizpůsobivých, kteří nevychovali své děti k práci, z níž by plynuly odvody sociální daně. Nemají jim tedy z čeho plynout penzijní benefity.*“ Cílem je rovněž omezení imigrace, kterou DSSS nepovažuje za eventuální řešení důchodové reformy: „*Masivní imigrace nekvalifikovaných cizinců tento problém naopak zesiluje, nekvalifikovaná pracovní síla má již dnes obrovské problémy s nezaměstnaností. Jejím dovozem tedy dovážíme pouze další nezaměstnané, v horším případě dokonce nepřizpůsobivé, které budou naši pracující živit.*“

Shrnutí, Důchodová reforma

Celkově lze dokument *Důchodová reforma* označit za listinu obsahující definici pro DSSS „nežádoucích“ skupin obyvatel. Jsou definovány outgrup skupiny a to „sociálně nepřizpůsobiví“ a imigranti. DSSS se snaží populistickou rétorikou vyvolat obavy z eventuality, že cizí státní příslušníci budou požívat sociální výhody placené z daňových odvodů českých obyvatel. Můžeme tedy konstatovat klasický příklad nativismu a welfare šovinismu. Podoba programového prohlášení *Důchodová reforma* nenechává nikoho na pochybách, jak silné jsou prvky nativismu a welfare šovinismu v ideologii DSSS.

Jak čelit hospodářské krizi

Tento programový dokument má formu téměř až sokratovského rozhovoru učitele s žákem. Slouží spíše jako popis současného stavu (zadlužení domácností) a rada směřovaná k lidem postižených sociálně tíživou situací zapříčiněnou jejich zadlužením.

DSSS nejprve definuje příčinu krize jako důsledek neúměrného „žití na dluh“ na kterém má zájem blíže nespecifikovaný „systém“. Dále kritizuje státní pomoc bankovnímu sektoru, kterou pokládá za okrádání daňových poplatníků. Státní pomoc bankám klasifikuje jako komunismus a bolševismus: *„Pokud jsou ztráty, co udělá velkokapitál? Donutí stát, aby ztráty znárodnil. To se na západě masově děje, mají tam bolševismus, akorát si neříkají komunisté.“* Jako lék a zároveň prevenci proti krizi navrhuje DSSS např. Vystoupení ze Světové banky, což ČR pomůže vyvázat se z „pyramidových her velkokapitálu“. Taktéž je podle DSSS na zvládnutí krize důležité omezení investičních pobídek pro zahraniční kapitál: *„Jakákoliv pomoc bude soustředěna na občany ČR a projekty českých firem, tedy ani daňové úlevy na montovny s cizinci, ani pomoc de facto cizím bankám.“*

Na současném stavu se podle DSSS podílely všechny hlavní politické strany od roku 1989. Pouze KSČM má podíl na vině menší, to se však do budoucnosti může změnit vzhledem k mínění, že: *„Bolševismus je ideologie, která sloužila velkokapitálu, pokud potřeboval zajistit brutálním způsobem vymahatelnost dluhů“.*

Shrnutí, Jak čelit hospodářské krizi

I v této programové listině můžeme nalézt vymezení se DSSS na linii My/Oni. DSSS identifikuje jako příčinu krize mezinárodní kapitál a politické elity. Nechybí zde ani zmínka o cizincích jako elementu, který bere Čechům práci, byť „pouze“ v „montovnách ve vlastnictví zahraničních firem“. Sama se staví do pozice ochránce „obyčejného člověka“, který je symbolizován pozicí rádce v dialogu mezi v podstatě učitelem a žákem.

Zemědělský program

DSSS se vymezuje proti pozemkové reformě provedené minulým režimem, který změnil tradiční podobu českého venkova a zemědělství: *„Náš venkov dostal v minulém období několik velkých úderů. U nás to v padesátých letech minulého století probíhalo nejradikálněji, že jsme z těch svobodných hospodářů, farmářů udělali zaměstnance. Kolektivizace tak založila na venkově určitý směr, který okolo v Evropě nemá a nikdy neměl obdoby. Když tedy říkáme obnova venkova, tak bychom rádi obnovili něco z toho venkova, který je, řekněme středoevropský, konzervativní a sociálně vyvážený.“* Obnova venkova by měla se zakládat na: *„údržbě venkovské zástavby, občanské vybavenosti a zeleně, až po obnovu různých místních služeb, podporu podnikání, vytváření nových pracovních míst. A v neposlední řadě*

by program měl rovněž pomáhat obnovit takřkajíc spolkový život na venkově. Možná, že právě toto potřebuje venkov víc než velké dotace do materiálních statků.“

Shrnutí, Zemědělský program

Zemědělský program můžeme definovat jako soubor volně uspořádaných konzervativních hodnot v kombinaci s praktickými postupy na řešení situace. Je zde znát protievropský apel ve smyslu nastavení strukturálních fondů a volání po autonomní politice v této oblasti. Což však a priori nemůžeme považovat za negativní postoj. Zemědělský program je prost prohlášení proti cizincům. Je zde pouze registrovatelný umírněný negativní postoj k EU a její formě hospodářské politiky, která zvýhodňuje některé země oproti ČR. DSSS se v této programové listině vymezuje proti evropským strukturálním fondům, ze kterých údajně nejvíce dotací čerpají „francouzští vinaři“. Systém dotací je rovněž údajně nastaven tak, že z nich profitují „preferované oblasti zemědělství, a tou Česká republika zrovna není“. DSSS proto navrhuje zejména státní podporu zemědělství a ochrany venkova bez spoléhání se na EU. Celkově však je tento program veden v relativně věcném duchu bez definice outgroup skupin.

Program Dělnické mládeže

Mezi hlavními dokumenty uveřejněných na svých stránkách, umístila DSSS i programové prohlášení Dělnické mládeže (DM). Již na počátku listiny se DM identifikuje jako samostatné sdružení, jejíž priority jsou však v souladu s programem DSSS a pokračuje definicí svého poslání: *Dělnická mládež programově odmítá ubíjení vlasteneckého cítění v našich srdcích a ubíjení všech vyšších ideálů. Odmítáme šíření drog a liberalizaci, která mladým ztěžuje jejich místo ve společnosti. Nechceme se podříditi převládající atmosféře, odrazující mládež od spoluúčasti na veřejném dění a spolurozhodování o budoucnosti naší země.*“ DM se charakterizuje jako sdružení, které má v úmyslu vychovat budoucí politické kádry, které budou schopni hájit a prosazovat národní a vlastenecké zájmy. *„Cílem DM je ukázat mladým lidem jejich hodnotu, naučit je vážit si života, který liberalistická výchova znevažuje přístupností k drogám a hernám.“* Již seznam všech bodů podle názvů působí radikálnějším dojmem, který má blízko spíše k tradičnímu pojetí fašistické či nacionálně socialistické radikální pravice. Program DM obsahuje body: *Výchova k odpovědnosti, Boj proti drogám, Úcta k přírodě, Řemeslo a smysluplné vzdělání, Ano rodině ne single, Pomoc seniorům, svobodný internet s rozumem, Pohyb místo lenosti, kulturní povědomí, vůle k životu.* Tento výčet končí apelující větou: *„Dělnická mládež: odpovědnost, síla, čest.“*

Shrnutí, Program DM

Na rozdíl od DSSS se ve svém programovém prohlášení DM vymezuje explicitně proti liberalismu v otázkách hodnot a považuje jej za jasně negativní myšlenkový zdroj. Musíme zde konstatovat daleko bližší postoje k nacionálně socialistické ideologii či fašismu než u DSSS. Je otázkou do jaké míry má právě Dělnická mládež sloužit jako katalyzátor starších postojů deklarovaných dříve otevřeně DS. Prohlášení dělnické mládeže je naopak prosté negativnímu vymezování se proti imigrantům či menšinám žijícím v ČR. Poměrně jednoduchá forma sdělení nás nenechává na pochybách, že má v úmyslu přitáhnout mladší jedince.

8.4 Celkové shrnutí programových požadavků

Souhrnně můžeme považovat programové požadavky ve všech programových listinách (mimo zemědělského programu) DSSS jako směs radikálně pravicové a populistické rétoriky, která se v některých ohledech liší od předchozího programu zakázané DS. Co je zásadní, můžeme vysledovat odklon od socialistických (národně socialistických) koncepcí a myšlenkového zakotvení, které právě nacionální socialismus charakterizuje.

Rovněž není možné dohledat přímé dehonestující označení cizích státních příslušníků, jako v případě starého programu zakázané DS. I přesto vnímá DSSS případné imigranty jako nebezpečí. Nikoliv však ve vztahu k etnické podobě české společnosti, nýbrž jako element, který ohrožuje hospodářské zájmy českých občanů.

Programy DSSS obsahují téměř všechna vymezení outgroup skupin, které definuje Cas Mudde mimo třetí skupiny „Mimo stát, uvnitř národa“. Primárním terčem DSSS jsou přistěhovalci, sociálně nepřizpůsobiví, nadnárodní instituce (Světová banka, EU- byrokracie) a blíže nespecifikované složky mezinárodního kapitálu. Programy jsou rovněž namířeny proti hospodářským (finanční oligarchie) a politickým elitám. Všechny etablované parlamentní politické strany (mimo KSČM) jsou označeny za viníky současných hospodářských problémů. V programové listině s názvem „Jak čelit hospodářské krizi“ je populismus DSSS nejzřetelnější, ač protíná mimo zemědělského programu, všechny zbývající dokumenty.

8.5 Analýza stranických prohlášení a tisku

Vzhledem k relativně krátké existenci DSSS neexistuje dostatek materiálů pro charakteristiku stranické ideologie jako v případě v DS. Je nicméně zřetelný mnohem opatrnější tón prezentace postojů. DSSS nepoužívá urážlivých označení pro cizí státní příslušníky a nepoužívá biologických metafor jako kupř. bacil, vřed atp. Tato forma vyjadřování byla rovněž vytýkána DS Nejvyšším správním soudem. Témata, která jsou zmiňována zasahují víceméně do regionální problematiky a jejich „akční rádius“ končí za hranicemi ČR. Nemůžeme vypožorovat téměř žádné hlubší analýzy současné hospodářské situace.

DSSS komentovala otázku islámu, ale jenom v krátkých oznámeních jako např. zákaz stavby minaretů ve Švýcarsku.

Rovněž komentovala neúspěch francouzského fotbalového týmu na mistrovství světa v Jihoafrické republice, jako důkaz nefungujícího multikulturalismu.¹²¹

Nelze identifikovat jakékoliv články odkazující na nacionální socialismus.

¹²¹ K tématu sportovních úspěchů/neúspěchů na sílu PRP zejména Berezin 2009

9. DSSS jako PRP?

Podíváme-li se na programová prohlášení DSSS můžeme dle mého soudu s přehledem konstatovat možné zařazení do stranické rodiny PRP.

Z analýzy článků a projevů na internetu není možné v současnosti dělat jasné závěry. Zřetelná je jistá opatrnost a zdrženlivost. Rovněž musíme vzít v potaz současnou světovou hospodářskou situaci (krizi) a fakt, že téma ekonomika okupovala veřejnou politickou debatu před volbami do Poslanecké sněmovny. V období před volbami se DSSS víceméně neangažovala v protiromských aktivitách, ale snažila se prezentovat jako strana nabízející odpovědi a řešení na principech nacionálního kapitalismu.

Naopak v kontextu nadcházejících voleb do obecních zastupitelstev přestává (logicky) akcentovat téma globální dimenze a více zmiňuje problematiku tzv. vyloučených lokalit s relativně početnou romskou komunitou.

DSSS v současnosti otevřeně nepreferuje pouze vybrané sociální skupiny jako kupř. dělníky či zaměstnance obecně. Více hovoří i o českých podnikatelích jako páteři české ekonomiky.

Můžeme konstatovat i upuštění od tezí navázané na národní či nacionální kapitalismus jako jediného fungujícímu systému, který zabezpečí sociální kategorii pracujících. Neoliberalismus je však odsuzován za primární proměnou ohrožující hospodářské zájmy ČR a jejich obyvatel. Je otázkou, zda se nejedná o důsledek výroku NSS, který v podstatě DSSS zakazuje používat termín národní (nacionální) socialismus.

O outgrup skupinách je referováno poměrně nevyváženě s ohledem na vnější okolnosti, které DSSS nemůže přímo ovlivnit. Zatímco v období před volbami v květnu jsou primární outgrup skupiny politické elity a imigranti, tak nyní (blížící se komunální a senátní volby) je kladen větší důraz na vymezení se proti romské menšině a nepřizpůsobivých. Což lze vnímat jako synonyma. Definice outgrup skupin je však jasná: Romové, imigranti, politické elity, světové organizace.

9.1 Spolupráce s NO a AN

Tento bod je nejspíše nejproblematictější. O propojení DS s ostatními subjekty hovoří jasně zpráva Ministerstva vnitra i výrok NSS a je téměř nesmyslné, domnívat se, že dojde

k absolutnímu rozchodu mezi těmito entitami. V nedávné době nicméně došlo k distancování se AN od DSSS, což AN uveřejnili na svých internetových stránkách. Primárním bodem sporu byla nejspíš otázka finanční podpory respektive nepodporování aktivistů AN zatčených v rámci policejních akcí během posledního roku. Byť AN zmiňují i odlišný pohled na politickou strategii, DS, DSSS a DM. Předmětem kritického postoje AN jsou i některé postavy spjaté s DSSS a DM, jako sourozenci Šlégrovi, kteří svým chováním, ale i vzezřením podle AN spíše diskvalifikují nacionálně socialistické hnutí. Je zde zaznamenanatelný rozdílný přístup k taktice, ale i k módě ze strany AN a DSSS. Otázka oblečení není v tomto prostředí zanedbatelným tématem. Zatímco AN se snaží prezentovat jako hnutí reagující na nové trendy u velké části mladých příznivců DSSS můžeme pozorovat reziduální zbytky tzv. agro-skins, připomínající svým zevnějškem aktivisty zejména z 90 let. Kritice se nevyhnuly ani tzv. Ochrané sbory „jejichž kožené kabáty s páskou na ruce, vyložené nacistické Gestapo připomínaly.“

Na prohlášení AN, DSSS téměř nereagovala na sociální síti facebook bylo možné některé ohlasy zaregistrovat. Zejména od lidí, kterých se prohlášení přímo týkalo (Jiří Šlégr). Žádná ze špiček DSSS však rozchod nekomentovala. Jedinou výjimkou byl Jiří Petřivalský, který zaslal AN vyjádření, které uveřejnili na svém již zrušeném facebookovém profilu. V tomto prohlášení Petřivalský konstatuje, že nehovoří jménem DSSS, nýbrž pouze za sebe a tvrdí, že DS pomáhala a pomáhá zatčeným aktivistům Vondrákovi a Dupové.¹²²

O kandidatuře některých aktivistů AN či NO na volebních listinách DSSS není s největší pravděpodobností pochyb. Za všechny můžeme zmínit např. Jiřího Dudáka. Další problematickou postavu můžeme nicméně považovat i např. Simonu Skoumalovou, zachycenou na několika fotografiích s otevřenými neonacisty. Ta je prezentována jako jedna z hlavních tváří kandidující ve volbách v květnu i ve volbách nadcházejících.¹²³

Otázku rozchodu s neonacisty musíme vztáhnout i podpoře lidí zatčených během politických čistek. Tomáš Vandas se účastnil soudu s nejprominentnější postavou této skupiny Patrikem Vondrákem. Rovněž místopředseda Petr Kotáb, je na facebooku členem skupiny založené skandinávskou neonacistickou organizací.¹²⁴

¹²² Vzhledem k zrušení facebookového profilu AN a jejich internetových stránek nelze uvést odkazy. Obě prohlášení pocházejí z archivu autora práce.

¹²³ K propojení neonacistů z NO a AN viz např. stránky Antifašistické akce: <http://www.antifa.cz/content/dsss-novy-nazev-stare-tvare> Pouze profily Dudáka a Skoumalové je možné najít na internetových stránkách DSSS či DM. Autor práce rovněž vlastní dosud nepublikované fotografie Skoumalové s neonacisty, které jsou komentovány prohlášeními (ideově spřízněných občanů): „nová láska na NS (neonacistické) scéně atp.

¹²⁴ Profil skupiny na facebooku: <http://www.facebook.com/pages/Frige-Patrik-Vondrak/124084030949965>

Stejně tak profil lídra kandidátky Tomáše Málka „zdobí“ vyjádření: *Ideálním vzorem efektivní politické činnosti je pro mě politika německé NPD (Nationaldemokratische Partei Deutschlands) a její pojetí moderního evropského nacionalismu, které pod vedením současného předsedy Uda Voigta sklízí své ovoce především na poli komunální politiky.*“ Jako vzor je tedy představována strana, kterou není možné zařadit mezi moderní verze extrémní pravice čili PRP. Rovněž Martin Zbela považuje v jednom z posledních článků na serveru DSSS, NPD spolu s FN za vzory pro českou stranu.

Je nutné konstatovat rozchod s tradiční symbolikou německého nacionálního socialismu. Zejména ozubené kolo a či znázorňování plakátů s dělníkem s kladivem, rovněž používaný nacistickým režimem. DSSS naopak používá formu ozubeného kola, který se relativně silně podobá Vlámskému zájmu. Užívání nacistické symboliky byla rovněž jedním z argumentů pro zákaz DS. Svůj znak změnila i DM. Byť si ponechává jednu z barevně odlišných verzí. Červený znak DM na černém podkladě.

Je otázkou jakým způsobem se DSSS bude vyvíjet (zejména její prezentace ve vztahu veřejnosti (!)). Vzhledem k analýze programu můžeme konstatovat, že zahrnuje všechny atributy charakteristické pro PRP podle Muddeho klasifikace. DSSS se snaží vystupovat jako strana uznávající parlamentní demokracii. Její současná prohlášení a články v Dělnických listech již neobsahují termíny jako národní (nacionální) socialismus, revoluce či nacionálně socialistická revoluce, které bylo možné dohledat u zaniklé DS.

Musíme se samozřejmě ptát, zda tyto skutečnosti konstituují další novou vlnu (bývalé?) neonacistické pravice v ČR. Zda je DSSS jiným uskupením a můžeme očekávat podobu strany běžné v západní Evropě. Domnívám se, že ano. Modernizačním tendencím se nevyhnula a očekávám další posun blíže k západním organizacím tohoto typu. Přes jistou modernější podobu svých internetových stránek DSSS nicméně naprosto zaostává za nejsilnější stranou tohoto typu ve Visegrádském prostoru maďarském Jobbiku, který nabízí své stránky i v anglické verzi. Své základní prohlášení prezentuje i ve francouzském, německém a ruském jazyce (!).

Je také důležité vyjasnit si, kdo se komu přibližuje. Jestli západ východu či naopak. Co se týče politické taktiky a prezentace (od stranické organizace po veřejnosti přitažlivého lídra) musíme konstatovat kopírování západních trendů. V otázce welfare šovinismu a odmítání neliberálního kapitalismu však k žádnému přiblížení docházet nemuselo, tyto znaky obsahovaly východní verze PRP od svého počátku.

Pro eventuální obrat k moderním konceptům charakteristických pro PRP bude důležitá i pozice VV. Jestliže se VV posune více nalevo k pozicím hájení některých prvků sociálního státu, můžeme předpovídat, že značná část potenciálních voličů bude volit tuto stranu. To by nejspíše znamenalo zastavení „reformního procesu“ v DSSS a možná i odsouzení k paběrkování na politické scéně. Jestliže však VV budou pokračovat v reformních krocích, jako součást současné vládní koalice celé nadcházející čtyři roky, mohli bychom očekávat, že část nespokojených voličů se rozhodne pro DSSS. Je nicméně nutné zdůraznit, že nepovažuji VV za PRP, primárně z toho důvodu, že nativismus není klíčovým ideologickým znakem této strany.

10. Závěr

Ve své práci jsem se primárně zaměřil na otázku, zda můžeme do budoucna hovořit o nové podobě dříve neonacistické pravice jako PRP, kterou je možné registrovat v západní Evropě od 80. let minulého století. Pro potvrzení či vyvrácení mé hypotézy bylo podle mého soudu nutné nejdříve základní ideové znaky PRP a rovněž genezi této stranické rodiny. To se projevilo i v celkovém charakteru práce, která proto logicky obsahuje z velké části převzaté teze a výzkumy západních autorů. Očekávám, že se DSSS a tedy dříve neonacistická pravice bude do budoucna přibližovat profilu této stranické rodiny na západě. To, že je DSSS transformace schopná, dokazuje její názorová fluktuace během celé její historie. Včetně fungování pod hlavičkou DS. Otázkou samozřejmě zůstává, jaký vliv mají jedinci z čistě neonacistických subjektů NO a AN. Otěže vedení strany nicméně drží v rukou politicky relativně zkušené postavy, které se dokáží přizpůsobit ústavním hranicím vytyčené výrokem NSS a v podstatě potvrzené Ústavním soudem. Tyto hranice DSSS ani jinou možnost než jistou umírněnost a transformaci nenabízejí.

Seznam použitých zdrojů

Anastasakis , Othon Extreme right in Europe: a comparative study of recent trends. Discussion Paper 3. , Hellenic Observatory, London School of Economics, London, UK. 2000http://eprints.lse.ac.uk/3326/1/Extreme_Right_in_Europe.pdf

Anastasakis, Othon. Las políticas extremistas en Europa del Este: una reacción a la transición, London School of Economics, London, UK. 2000<http://revistas.ucm.es/cee/15766500/articulos/PAPE0202230002A.PDF>

Andersen, Jørgen Goul/ Bjørklund, To: Scandinavia and the Far-Right, The Far Right in Europe. An Encyclopedia, Peter Davies with Paul Jackson, editors, Oxford: Greenwood World Publishing, 2008, pp. 147 – 163.

Bankocwiczová, Božena. Extrémní pravice v Západní Evropě, Politologická revue, roč. 8, č. 2, str. 42-56, 2002

Backes, Uwe/ Moreau, Patrick (ed.): Communist and post-communist parties in Europe, Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2008

Berezin, Mabel. Illiberal politics in neoliberal times : culture, security and populism in the new Europe Cambridge : Cambridge University Press, 2009

Betz, Hans-Georg: *The Two Faces of Radical Right-Wing Populism in Western Europe*, in: *Review of Politics* 55, S. 663-685., 1993

Bezt, Hans-Georg Betz. Radical right-wing populism in Western Europe , 1994

Betz, Hans-Georg and Stefan Immerfall (Eds.) (: *The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*. New York, St. Martin's Press., 1998

Betz, Hans-Georg Exclusionary populism in Western Europe in the 1990s and beyond : a threat to democracy and civil rights, United Nations Research Institute for Social Development, 2004

Beyme, K.: Populism and right-wing Extremism in modern Democracies, in Nekvapil, V. - Staszkievicz, M.: Populism in Central Europe, Praha, AMO - Association for International Affairs 2007.

Bustíková, Lenka. "The Radical Right in Post-Communist Europe: Comparative Perspectives on Party Competition," in: Europeanising Party Politics: Comparative Perspectives on Central and Eastern Europe, (Eds. P.G. Lewis and R. Markowski), Manchester University Press, pp. 174- 211, forthcoming 2010, (with H.Kitschelt) http://web.duke.edu/~lbs11/research/lbs_hk_2010.pdf

Bustíková Lenka. "The Extreme Right in Eastern Europe: EU Accession and the Quality of Governance," Journal of Contemporary European Studies 17, 2, 223-239, 2009. http://web.duke.edu/~lbs11/research/Bustikova_ER%20in%20Eastern%20Europe.pdf

Bustíková Lenka. The Radical Right in Post-Communist Europe. Comparative Perspectives on Legacies and Party Competition," Communist and Post-Communist Studies, 42, 4, 459-483, 2009. (with H. Kitschelt) <http://web.duke.edu/~lbs11/research/lbs-hk-2009.pdf>

Cabada Ladislav, Simona Kustec Lipicer. Europeizace národních politických stran – příklad České republiky a Republiky Slovinsko

Evans, Jocelyn: The dynamics of social change in Radical Right-wing Populist party support, Paper prepared for the 14th Conference of the Council of European Studies, Chicago, 11 – 13 March, 2003, http://www.politik.uni-mainz.de/ereps/download/evans_cea2004.pdf

Fennema, Meindert. Some Conceptual Issues and Problems in the Comparison of Anti-Immigrant Parties in Western Europe. *Party Politics* October 1997 3: 473-492

Fiala, Petr Ryszard Herbut a kol. Středoevropské systémy politických stran: Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko, Mezinárodní politologický ústav, 2003

Flecker, Jörg (ed.) : Changing working life and the appeal of the extreme right. Ashgate Pub. , 2007

Greskovits, Béla. “Neoliberalism, Embedded Neoliberalism, and Neocorporatism: Towards Transnational Capitalism in Central-Eastern Europe.” *West European Politics*, Vol. 30, No. 3, May 2007, pp. 443-466, (co-authored with Dorothee Bohle)

Greskovits, Béla “Capitalism without Compromise: Strong Business and Weak Labor in Eastern Europe’s New Transnational Industries.” *Studies in Comparative International Development*, Vol. 41 (1). Spring 2006, pp. 3-25 (co-authored with Dorothee Bohle).

Giddens, Anthony: Třetí cesta : obnova sociální demokracie, Praha : Mladá fronta, 2001

Hitler, Adolf : Mein Kampf. Praha : Otakar II. 2000

Hloušek, Vít., Kopeček, Lubomír. Cleavages in Contemporary Czech and Slovak Politics: between Persistence and Change. Comparative Political Research Institute (ISPO), for the ECPR Conference - Budapest, 8-10 September 2005

Hložánek, Tomáš. Evropská konfliktní linie ve střední Evropě, magisterská práce, MU Brno, 2006, http://is.muni.cz/th/63027/fss_m/magisterska_prace_tomas_hlozaneck.pdf

Holman, Robert. Transformace české ekonomiky. Cep, 2000. http://www.cepin.cz/docs/dokumenty/Transformace_holman.pdf

Hloušek, Vít: Český stranický systém – skutečná evropeizace?. Příspěvek z konference Střední Evropa v evropské dynamice, CEFRES; Praha 17.-18. 3. 2008

Charvát, Jan: Současný politický extremismus a radikalismus, Praha: 2007

Chmelík, Jan Symbolika v extremistických hnutích, Brno, 2000

Ignazi, Piero: The silent counter-revolution Hypotheses on the emergence of extreme right-wing parties in Europe *European Journal of Political Research* Volume 22, Issue 1, pages 3–34, July 1992

Ignazi, Piero: Extreme right parties in Western Europe, Oxford : Oxford University Press, 2006

Inglehart, Ronald. Modernization, cultural change, and democracy : the human development sequence / Ronald Inglehart, Christian Welzel. Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2005

Kitschelt, Herbert: „The Formation of Party Systems in East Central Europe.“ Politics and Society 20: 7-50. 1992

Kitschelt, Herbert :The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis.. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1995

Europe for the Europeans [elektronický zdroj] : the foreign and security policy of the Populist radical Right / edited by Christina Schori Liang.

Lukacs, John. Democracy and populism : fear & hatred. New Haven : Yale University Press, 2005

Liang, Christina Schori: Europe for the Europeans : the foreign and security policy of the Populist radical Right, Aldershot : Ashgate, c2007

Kreidl, Martin/ Vlachová, Klára. Sociální zázemí extrémní pravice v ČR

Voliči SPR-RSČ v letech 1996-1998. Sociologický ústav AV ČR. 1999

Kopeček, Lubomír: The Far Right in Europe. A summary of attempts to define the concept, analyze its identity, and compare the Western European and Central European far right., Středoevropské politické studie, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=318>

Mareš, Miroslav:. Pravicový extremismus a radikalismus v ČR, Blansko : Barrister and Principal. .2003

Mareš, Miroslav (ed.) Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989., Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003

Mareš, Miroslav. The Extreme Right in Eastern Europe and Territorial Issues, Středoevropské politické studie, 2009, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=367>

Maršák, Jan (2007). Politologická revue, roč. XIII, č.2, str. 3-35

Keller, Jan: Tři sociální světy : sociální struktura postindustriální společnosti , Praha 2010

Mayer, Nonna (1998a): The French National Front, in: Hans-Georg Betz and Stefan Immerfall (Eds.): The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies. New York, St. Martin's Press, 11-25.

Mény, Yves a Surel, Yves (ed.). Democracies and the populist challenge, New York : Palgrave, 2002

Mudde, Cas: The ideology of the extreme right / Cas Mudde New York : Manchester University Press, 2000

Mudde, Cas: Globalisation and the extreme right backlash, Paper presented at the international seminar “Challenges to the New World Order: Anti-Globalism and Counter-Globalism”, Amsterdam, 30-31 May 2003, www.iisg.nl/research/mudde.doc

Mudde, Cas: The ideology of the extreme right, Cambridge University Press, 2007

Mudde, Cas: The Populist radical right: A pathological Normany, Willy Brandt Series of Working Papers
in International Migration and Ethnic Relations, 2008

Norris, Pippa Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market. New York.: Cambridge University Press, 2005.

Pasák, Tomáš. Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Práh, 1999.

Pytlas, Bartek. The Radical Right Game of Cards: Historical Legacies and the Ideological Interdependence of Radical Right Parties in Slovakia and Hungary. Paper for International Conference „Far right networks in Northern and Eastern Europe“ Uppsala University 2010: <http://www.anst.uu.se/matwe309/Pytlas.pdf>

Rataj, Jan: Vize české nacionální politiky v soudobých konceptech krajní pravice v České republice, Kongres českých politologů, Olomouc, 2006

Rataj Jan.: O autoritativní národní stát : ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939. Praha, 1998

Riedlsperger, Max : The Freedom Party of Austria: From Protest to Radical Right Populism, in: Hans-Georg Betz and Stefan Immerfall (Eds.): The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies. New York, St. Martin's Press, 27-43. 1998

Robinson, William: Teorie globálního kapitalismu: transnacionální ekonomika a společnost v krizi , Praha, 2009

Strmiska, Maxmilián (ed.): Politické strany moderní Evropy : analýza stranicko-politických systémů, Praha, 2005

Stauber, Roni: Antisemitismus na konci storičia, Zborník referátou z konferencie, Judaica Slovaca, Bratislava: Židovské muzeum kultury, 2001

Svasand, Lars: Scandinavian Right-Wing Radicalism, in: Hans-Georg Betz and Stefan Immerfall (Ed.): The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies. New York, St. Martin's Press, 77-93., 1998

Swyngedouw, Marc: *The Extreme Right in Belgium: Of a Non-existent Front National and an Omnipresent Vlaams Blok*, in: Hans-Georg Betz and Stefan Immerfall (Ed.): *The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*. New York, St. Martin's Press, 59-75., 1998

Vlachová, Klára: Politický prostor ČR a místo, jaké v něm zaujímají voliči, Vývoj štěpících linií levice – pravice a libertarianismus – autoritarianismus v prostoru voličů, Sociologický ústav AV ČR, 2002, internetový odkaz nedostupný

Vlachová, Klára/Matějů, Petr: Krystalizace politických postojů a politického spektra v České republice, Sociologický ústav AV ČR, 1998

Odkazy na organizace, internetový tisk:

www.aktualne.cz

www.antifa.cz

www.blisty.cz

www.businessweek.com

<http://www.czso.cz/> (Český statistický úřad)

<http://www.delnickelisty.cz> (obsahuje veškerá dosud vydaná čísla)

<http://www.dsss.cz>

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (Eurostat)

www.facebook.com

www.idnes.cz

<http://www.jobbik.com/>

<http://data.worldbank.org/data-catalog> (Indikátory světové banky)

http://www.nssoud.cz/default.aspx?cls=art&art_id=1 (stránky NSS)

<http://www.nechtenasbyt.cz/> (časopis Laissez Faire)

nacionaliste.com (stránky již nejsou funkční)

www.odpor.org

<http://www.opendemocracy.net/>

www.rexter.cz

<http://www.stem.cz>

<http://www.vlaamsbelang.org/>

Přímé odkazy na citované články, dokumenty:

Aktuálně.cz (07/2010): <http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/prace/clanek.phtml?id=672508>

<http://www.antifa.cz/content/dsss-novy-nazev-stare-tvare>

<http://www.antifa.cz/content/dsss-novy-nazev-stare-tvare>

Asylum applicants and first instance decisions on asylum applications in Q1 2010:
epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY.../KS-QA.../KS-QA-10-032-EN.PDF

<http://www.blisty.cz/art/10529.html>

Business week (10/2009):
http://www.businessweek.com/magazine/content/09_42/b4151032038302.htm

Český statistický úřad: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam051010.doc>

<http://www.denikreferendum.cz/clanek/3507-britanii-povede-koalice-konzervativcu-a-liberalu>

DSSS Programy:

<http://www.dsss.cz/programova-listina>

<http://www.dsss.cz/duchodova-reforma>

<http://www.dsss.cz/ekonomicky-program>

<http://www.dsss.cz/jak-celit-hospodarske-krizi>

http://www.dsss.cz/obnova-venkova_-z-bruselu-se-ji-nedockame_

<http://www.delnickamladez.cz/nas-program>

Eurostat. (2010): Population and social condition:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-10-032/EN/KS-QA-10-

Eurobarometer 73 Public opinion in the european union:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb73/eb73_first_en.pdf

Europe's social reality:
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/83&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

<http://www.facebook.com/pages/Frige-Patrik-Vondrak/124084030949965>

indikátory světové banky: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.LTRM.ZS>

<http://jobbik.com/temp/Jobbik-RADICALCHANGE2010.pdf>

K indexu Gini, fiskální stabilitě, HDP, nezaměstnanosti, výdaje na sociální stát - eurostat:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en,

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=0>

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsieb09>
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=0>

NSS výrok o rozpuštění DS:
<http://www.nssoud.cz/main.aspx?cls=anonymZneni&id=22047&mark=ZMSbbG5pY2vDoSBzdHJhbmE%3d>

<http://stred.nacionaliste.com/view.php?nazevclanku=autonomni-nacionalismus&cislocclanku=2006120005>

<http://stred.nacionaliste.com/view.php?nazevclanku=polemika-na-tema-quotrasa-a-narodquot&cislocclanku=2007050008>

<http://stred.nacionaliste.com/view.php?nazevclanku=autonomni-nacionalismus-a-ochrana-prirody&cislocclanku=2007040009>

<http://stred.nacionaliste.com/view.php?cislocclanku=2008040002>

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=1&clanek=952

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=211

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=617

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=1&clanek=952

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=9&clanek=739

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=9&clanek=549

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=460

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=841

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=841

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=&clanek=842

odpor.org/index.php?page=clanky&kat=4&clanek=299

Open democracy: Krastev, Ivan (2006): http://www.opendemocracy.net/globalization-institutions_government/europe_blackhole_3796.jsp

Open democracy: Mudde, Cas (2010): <http://www.opendemocracy.net/cas-mudde/geert-wilders-enigma>

<http://www.parties-and-elections.de/austria.html>

<http://www.stem.cz/clanek/1919>

zpravy.idnes.cz/cesti-neonaciste-hrozi-utoky-chteji-bojovat-za-iran-fyk-/domaci.asp?c=A060829_160511_domaci_pei

Základní programové prohlášení Vlámského zájmu: <http://www.vlaamsbelang.org/56/>

